

NEAR EAST UNIVERSITY YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XII volume
sayı 1 nisan 2019 april number 1

NEAR EAST UNIVERSITY YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
JOURNAL of SOCIAL SCIENCES

cilt XII volume
sayı 1 nisan 2019 april number 1

Editör – Editor
Mustafa Sağsan

Yardımcı Editörler – Assistant Editors
Zehra Azizbeyli – Behiye Tüzel Çavuşoğlu

Teknoloji Editörü – Technology Editor
Cemal Yorgancıoğlu

Yazı Kurulu – Editorial Editor
Şerife Eyüpoğlu
Ebru Çakıcı
Reşat Volkan Günel
Şevki Kıralp
Hakan Karahasan

Danışma Kurulu – Editorial Advisory Board
Prof. Dr. A. Kadir Varoğlu – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Birgül Demirtaş – TOBB Üniversitesi
Prof. Dr. Coşkun Polat – Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Çelik Aruoba – Yakın Doğu Üniversitesi
Prof. Dr. Gencay Şaylan – Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Kenneth Christie – Royal Roads Üniversitesi
Prof. Dr. Kimiz Dalkır – McGill Üniversitesi
Prof. Dr. Meliha Altunışık – Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Mete Yıldız – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Aydın – Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Hassan – Yakın Doğu Üniversitesi
Doç. Dr. Tunç Medeni – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Enderhan Karakoç – Selçuk Üniversitesi
Dato' Dr. Sayed Omar Sharifuddin Bin Sayed Ikhsan – State Secretary of Perlis
Dr. David Griffiths – PhD (Edin), CMgr FCMI – 3K Cubed

Yayınlanması istenen yazılar, dergi ile ilgili iletişim ve abonelik talepleri için adres/
Manuscripts and all editorial correspondence
and subscription enquiries should be addressed to/

Adres
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi
Yakın Doğu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ankara Temsilciliği
Nenehatun Caddesi No:116/2, Çankaya / Ankara – TÜRKİYE

Near East University, Graduate School of Social Sciences
Ankara Representation Office
Nenehatun Street No:116/2, Çankaya / Ankara – TURKEY

E-Posta – E-mail
sosbilder@neu.edu.tr

Web sayfası – Website
<https://sosbilder.neu.edu.tr/>

İrtibat – Contact Details
0392 675 10 00 / (dahili-ext) 3101 – 3126

Kapak Tasarımı – Design
Erdal Aygenc – YDÜ Güzel Sanatlar ve
Tasarım Fakültesi NEU Faculty
of Fine Arts and Design

Baskı: Near East Printig
Fiyat: 20 TL
Abone Bedeli / Yıllık: 35 TL
Hesap No: YDÜ Bank 11-304-455

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisinde ileri sürülen görüşler ve gerçeklere ilişkin ifadeler tamamen yazarlara aittir ve dergide yayınlanmış olması bu görüş ve ifadelerin editör ya da Yakın Doğu Üniversitesi tarafından benimsendiği anlamına gelmez.

Statements of fact or opinion appearing in the NEU Journal of Social Sciences are solely those of the authors and do not imply endorsement by the editor or NEU

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz.

YDÜ Sosyal Bilimler dergisi hakemli bir dergidir ve **ECON Lit, ULAKBİM, SOBIAD** kapsamında taranmaktadır. NEU Journal of Social Science is a refereed journal and indexed by **Econ Lit ULAKBİM, SOBIAD**.

Bu dergide Turnitin intihal programı kullanılmaktadır. This journal uses Turnitin software to detect instances of plagiarism in submitted manuscripts.

Editörden,

Sosyal bilimlerin derinlikli doğasında, toplumu farklı paradigmatik yöntemlerle analiz etme gizliliği yatmaktadır. Özellikle devlet-vatandaş ilişkisi çerçevesinde ortaya çıkan tarihi ve ilerleyici süreçler, kimi zaman çeşitli oyunlarla dar boğaza sokulmaya çalışılan sosyal bilimleri, girift bir yapılanmadan veya sözüm ona kimlik arayışı içerisine sokmaktan ziyade, bilakis ona can verebilecek bir geçit hakkını sağlayacak gayretle yoluna devam etmektedir. Bu gerçekliğin bilinciyle hareket ederek her defasında titizlikle hazırlanan Dergimiz bu sayısında; sosyal bilimlerin politik, teknolojik ve kültürel yönlerine değinen bilimsel çalışmalara yer vermiştir.

Dergimizin bu sayısında beş makale yer almaktadır. Bunların ilki 'Sivil Toplum Devlet Karşıtlığı Temelinde Çokluk Sorunsalına Tarihsel Bir Bakış' başlığını taşımaktadır. Bu çalışma, sivil toplum yaşamının çok farklı kesimlerini oluşturan 'çokluk' olgusunu irdelemektedir. Antik dönemden başlayıp modern kapitalist toplumlara kadar olan tarihsel süreçte analiz edilmeye çalışılan 'çokluk' olgusunun siyaseten aşılmasına yönelik arayışları da ortaya koymaktadır.

Nisan 2019 sayımızda ikinci sıradaki makele 'Türkiye'de Yönetim Bilişim Sistemleri Çalışmalarının Bibliyometrik Yapısı ve Sosyal Ağ Analizi ile Çözümlemesi' adlı makaledir. Çalışmada bibliyometrik yöntemler kulalnılarak Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri disiplininin akademik gelişimi irdelenmektedir. Makale bulguları yönetim bilişim sistemleri alanının Türkiye'deki gelişimi ve dünya ile rekabeti hakkında önemli karşılaştırmalar yapmaktadır.

'Kültür Modellerinin Geometrik Tasarımı' adını taşıyan makalemiz sayımızın üçüncü sırasında yerini almaktadır. Makalede, geometrik biçimlerin felsefe ile ilişkisi irdelenmekle birlikte özellikle doğa formuna bağlı olarak kendi hareketini yaratmış 'daire'incelenmektedir. Çalışmada dairenin bilişsel psikolojinin ve varlık alanının kültürel bir yansıması olarak Anadolu Türk dünyasındaki söylemsel etkileri üzerinde durulmuştur. Çalışma, kültürel psikoloji ve bilgi felsefesi gibi teorik yaklaşımlar kullanılarak genişletilmiştir.

Dergimizin bu sayısındaki dördüncü makalesi, 'Otoriter Rejimlerde Demokratik Kurumların İşlevi' adını taşımaktadır. Çalışmada otoriter rejimlerin demoktarik kurumlara başvurma nedenlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Makalede, siyasi partiler, seçim ve parlamento kurumunun rejim içindeki işlevleri incelenmiştir.

Nisan 2019 sayımızın son makalesi 'Daha Katılımcı Yönetişim Mümkün mü? İsveç'e Daha Yakından Bir Bakış' adlı makaledir. Bu makale, katılımcı yönetim ve vatandaş katılımının temsili demokraside nasıl mümkün olabileceğine odaklanmaktadır. Temsili demokrasinin yapı, işleyiş ve süreçlerine daha az bağlı kalan, yatay yönlü ilişkilere ve müzakereci süreçlere ihtiyaç duyan katılımcı yönetişimin ve vatandaş katılımının nasıl geliştirilebileceğini ortaya koymayı amaçlayan çalışma, İsveç örneği ile derinleşmektedir.

Gelecek yeni sayıda toplumun kanayan yaralarını kemoterapik bir etkiyle tedavi edebilecek yeni bilimsel çalışmalarda buluşmak dileğiyle bilimce kalınız.

Prof. Dr. Mustafa Sağsan

İÇİNDEKİLER/ TABLE OF CONTENTS

Berker BANK..... Sivil Toplum - Devlet Karşıtlığı Temelinde Çokluk Sorunsalına Tarihsel Bakış.....	3-24
<i>Esmâ Ergüner ÖZKOÇ</i> Türkiye'de Yönetim Bilişim Sistemleri Çalışmalarının Bibliyometrik Yapısı Ve Sosyal Ağ Analizi İle Çözümlemesi.....	25-43
<i>Hale TORUN</i>Kültür Modellerinin Geometrik Tasarımı.....	44-65
<i>Mustafa Cem OĞUZ</i> Otoriter Rejimlerde Demokratik Kurumların İşlevi: Siyasal Partiler, parlamento Ve Seçimler.....	66-85
<i>Pınar AKARÇAY</i> Is More Participatory Governance Possible? A Closer Look At Sweden	86-114

SİVİL TOPLUM-DEVLET KARŞITLIĞI TEMELİNDE ÇOKLUK SORUNSALINA TARİHSEL BAKIŞ

Berker BANK*

ÖZET

Toplumsal yaşamın çok farklı kesimlerini oluşturan “çokluk” olgusunun devlet tarafından Antik dönemden başlayıp modern kapitalist toplumlara kadar olan tarihsel sürecin çeşitli uğraklarında farklı görünümler altında siyasal temsil süreçlerinden dışlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan modern toplumlarda içerik olarak yüklenilen manada olmasa da, “sivil toplum” kavramı Aristoteles tarafından Antik Yunan’da Polis’i tanımlarken farklı bir anlama gelecek şekilde kullanılmıştır. Polis’in yönetim yapısına bakıldığında yöneten ve yönetilen arasındaki egemenlik ilişkilerinden kaynaklanan bir dizi siyasi gerilimin farklı bir biçimde sürdüğünü söyleyebiliriz. Yöneten ve yönetilen arasındaki egemenlik ilişkilerinden kaynaklanan gerilimlerin daha sonraki dönemlerde oluşacak farklı toplumsal oluşumlarda da –feodal toplum ve kapitalist toplum- devam ettiğini göreceğiz. Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal, sivil toplum-devlet karşıtlığından hareketle “çokluk” sorunsalının kuramsal bir değerlendirmesini yapmaktadır. Çalışma, hedeflenen bu çerçevede ulus devletin egemenliği altında yöneten ve yönetilen arasında ortaya çıkan temsil sorununun toplumun çok farklı kesimleri üzerinde yaratmış olduğu dışlayıcı etkinin aşılmasına yönelik siyaseten bir çabanın “çoğulculuk” (pluralism) ve “çokluk” (Multitude) düşüncesi temelinde nasıl geliştirilebileceği sorusuna bir yanıt aramaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çokluk, Çoğulculuk, Temsil, Modern Demokrasi, Özgürlük, Adalet

ABSTRACT

A HISTORICAL VIEW AT THE MULTITUDE PROBLEMATIC ON THE BASIS OF CIVIL SOCIETY-THE STATE DICHOTOMY

We can say that the phenomenon of "multitude," which constitutes many different parts of social life, has been excluded from the process of political representation by the state under different forms at various stops of the historical process starting from Antiquity to modern capitalist societies. While the concept of "civil society" signified the Polis in the Ancient Greece as defined by Aristoteles, in modern societies which arose with the development of capitalism, it was used to signify a different concept. Looking at the Polis structure, we can say that a series of political tensions stemming from the sovereignty relationship between the ruler and the ruled continued in a different form. We will see that the tensions arising from the sovereignty relationship between the ruler and the ruled in the different social formations - the feudal society and the capitalist society- that will occur in later periods have continued. The main problematic of this study is to make a theoretical evaluation of the "multitude" problem based on the opposition between the civil society and the state. In this context, on the basis of the idea of "pluralism" and "multitude," this study tries to find an answer to the question of how a politically motivated effort to overcome the exclusionary effect created by the problem of representation between the ruler and the

* Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve
Kamu Yönetimi Bölümü (berkerberker@hotmail.com)
YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, No. 1, (Nisan 2019)
Geliş: 23.01.2019
Kabul: 30.03.2019

ruled under the sovereignty of the nation-state on the very different segments of society can be developed.

Keywords: *Multitude, Pluralism, Representation, Modern Democracy, Freedom, Justice*

1. Giriş

K. Marx, *Manifesto*'da "...bütün toplumların tarihi sınıf mücadeleleri tarihidir" (2015:22) ifadesini kullanmıştı. Ancak, sınıf mücadelesinin ifade ettiği maddi süreç kendisini yalın bir şekilde açığa vurmaz, bu süreç çok farklı toplumsal dolayımmlarla gerçekleşir. Tarihin çeşitli uğraklarında ortaya çıkan sivil toplum-devlet karşıtlığının aldığı farklı görünümmler de bunun açık bir göstergesidir. Dolayısıyla, sivil toplum-devlet karşıtlığının aldığı çeşitli görünümmler, egemen ve bağımlı sınıflar arasındaki özgül ilişkiler temelinde kavranmalıdır. Böylece, sivil toplum-devlet karşıtlığının sınıfsal niteliği ortaya çıkacak, siyasal iktidar mücadelesi bağımlı sınıflar açısından farklı bir anlam kazanacaktır.

Toplumsal yaşamın çok farklı kesimlerini oluşturan "çokluk" olgusunun devlet tarafından Antik dönemden başlayıp modern kapitalist toplumlara kadar olan tarihsel sürecin çeşitli uğraklarında farklı görünümmler altında dışlanmış olduğunu söyleyebiliriz. Kapitalizmin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan modern toplumlarda içerik olarak yüklendiği manada olmasa da "sivil toplum" kavramının Antik Yunan'da Aristoteles tarafından farklı bir anlama gelecek şekilde kullanıldığını görüyoruz.

Aristoteles, *Politika* adlı çalışmasında sivil toplum kavramını "*politiki koinonia*" şeklinde kullanmıştır. Ne var ki Aristoteles, sivil toplum kavramını "politik düzen", "topluluk", "kamusal alan" şeklindeki tarihsel bir durumu ifade eden olgulardan ayırt edici bir tanımlama içerisinde bulunmuyor. Dolayısıyla, *politiki koinonia*'nın işaret ettiği sivil toplum kavramı bu kavramların işaret ettiği manada kullanıldığından anlam itibarıyla bir farklılık yaratmamıştır. Aristoteles bu kavramla hem insanların kendi aralarında yaptıkları sözleşmelerle bir araya gelmelerini, hem de özgür ve aralarında eşit ilişkilerin söz konusu olduğu insanların bir arada yaşamlarını (Doğan, 2009: 32) anlatmaya çalışmıştır. Antik Yunan'da "Koinonia" kavramının toplumsal boyutu birlikte yaşama anlamına gelen her türlü insan topluluğunu ifade edecek şekilde kullanılırken; politik boyutunda ise, Aristoteles'in toplum-polis (devlet) ayırımına gitmediği görülmektedir. Daha açık bir ifadeyle Aristoteles'in *politiki koinonia* kavramını siyasal alanın (devlet veya polis) toplumsal hayatın her alanını kuşatacak şekilde kullandığını ve devlet ile sivil toplum arasında yapılan ayırma denk düşecek bir ikilemin yapılmadığını görüyoruz.

Yapılan bu açıklamalar çerçevesinde *Polis*, toplumsal hayatın her alanını kuşatan bir siyasal birim olarak karşımıza çıkıyor. Atina toplumunun yurttaş (civic) kendini bir siyasal bir birim olan polis üzerinden var etmektedir. Polis, Atina yurttaşları için her şey demektir. Zira, yurttaş ancak Polis ile var olmaktadır. Yurttaşlardan herhangi biri

Polis'in dışına çıkıldığında veya sürgün edildiğinde barbar durumuna düşmektedir. *Polis*'in yönetim yapısına bakıldığında yöneten ve yönetilen arasındaki egemenlik ilişkilerinden kaynaklanan bir dizi siyasi gerilimin farklı bir biçimde sürdüğünü görmekteyiz. Zira, Aristoteles'in siyasi alan ile özel alan arasında yaptığı ayrımı daha yakından bakıldığında toplumun büyük bir çoğunluğunun dışlanmış olduğu görülür. Kuramsal açıdan bakıldığında *Polis*'te demokrasinin (doğrudan demokrasi) var olduğu düşünülse de, pratik gerçeklik hiç de öyle olmadığını düşündürmektedir. *Polis* içinde siyasi sürece katılım küçük bir yurttaş (*civic*) kesimiyle sınırlıyken; yaşamını bir şekilde sürdüren, ancak yurttaş hakkına sahip olmayan kadınlar, köleler, sığınmacılar ve çok çeşitli işlerde çalışan kesimler bu siyasi sürecin dışına itilmiş durumdadır. Siyasi sürecin dışına itilmiş ve çok farklı kesimlerin oluşturduğu dışlanmışlık olgusu yeni bir alanın varlığına işaret eder. Dolayısıyla, Aristoteles'in Kent devleti (*Polis*) ile aile (*oikos*) arasında yaptığı ayrım; Keane'in tespitlerinde bu farklılığı ifade etmek için yerini, *Politike koinonia* ile *Koinoina* arasında ya da *Polisi* ile *Koinoina* arasındaki ayrımı bırakır.

Bu çalışmaya konu olan temel sorunsal, sivil toplum-devlet karşıtlığının ortaya çıkardığı toplumsal sorunların aşılmasına yönelik farklı kuramsal girişimlerin “sınıfsal” “çokluk” ve “çoğulculuk” bağlamında bir değerlendirmesini yapmaktadır. Buna göre, sivil toplum-devlet karşıtlığının tarihsel bakımdan kısa bir değerlendirmesi yapıldıktan sonra, yöneten ve yönetilen arasındaki gerilimin toplumun bir bölümü üzerinde yaratmış olduğu dışlayıcı etkisi gösterilmektedir. Bu karşıtlığın modern kapitalist toplumun gelişmesiyle birlikte aldığı farklı görünümünün burjuva dünya görüşü tarafından nasıl mutlaklaştırıldığını; piyasa ilişkileriyle özdeşleştirilen özgürlük kavramının burjuvazinin sınıf çıkarlarının ötesinde insanın türsel varlığına uygun düşecek şekilde kavranıp sivil toplum-devlet karşıtlığının nasıl aşılmaya çalışıldığını; yeni toplumsal hareketlerin çoğulculuk ve çokluk bağlamında nasıl ele alındığını göstermektedir.

2. Antik Toplumda Çokluk

Solon, hazırladığı anayasa ve yasalarla Atina'da demokrasiye varacak olan siyasi yapının temel kurumlarını ortaya koydu. Solon reformlarının getirdiği en büyük yenilik yurttaşlık statüsünün sağlam temeller üzerine oturtulmasıydı. İlk olarak özgür bir babadan olan hiç kimsenin köle konumuna indirgenemeyeceği ilkesi getirilip, borç köleliği kaldırıldı. Ayrıca, kişiler yasal güvencelerle koruma altına alındı (Ağaoğulları, 1994:29). Aristoteles, Solon öncesi toplumsal sınıfların durumunu şöyle ifade etmişti: “...Solon'a gelinceye kadar borçlular alacaklılara kendi bedenlerini rehin olarak göstermek zorundaydılar. (...) Zenginlerin yararına süren bu angarya, yönetim biçiminin çoğunluğa (halka) yüklediği kötülüklerin en ağırı, en acısıydı” (Aristoteles, 2012: 7-8). Alıntidan anlaşılacağı üzere Atina'da Solon öncesinde çiftçilerin aristokrasiye olan borçlarını ödeyememeleri durumunda alacaklının kölesi haline geldikleri bir sistem bulunduğu ifade edilmekte olup, bu sistemin Atina'yı bir tür iç

savaşın eşliğine getirdiği ve yönetici sınıfın bu şartlardan dolayı Solon'u göreve getirmek zorunda kaldığı anlatılmalıdır. Aristoteles, *Atinalıların Devleti* adlı çalışmada Solon yasalarıyla Devletin düzenlendiğini şu biçimde ortaya koymuştu: "...yurttaşlar (...) dört vergi sınıfına ayrılmış bulunuyorlardı. Solon bu bölümlenmeyi olduğu gibi bıraktı. Memurluklara girmek hakkını yalnızca ilk üç sınıfa, yani *pentekosiomed-imnoslara*, atlılara ve çiftçilere verdi. (...) Bu memurluklar da vergi sınıflarına göre derecelere ayrılmış, herkese vergisine uygun derecedeki memurluklar açık tutulmuştu. Dördüncü sınıftan olanlara yani *theteslere* Solon yalnızca Halk Meclisi'yle halk mahkemelerine girme hakkı tanıdı" (Aristoteles, 2012: 11-12). Böylece, Solon, ekonomik alanda da bir dizi değişiklik yaparak daha geniş kesimlerin siyasal yaşama katılması için imkân yarattı. Yurttaşlar, soyluluk kriterini esas alarak değil, gelir düzeyini esas alarak dört sınıfa ayrıldılar (Ağaoğulları, 1994: 29). Bu sınıflar, yurttaşların hukuki statülerini belirleyici bir nitelik taşıyordu. Farklı bir ifadeyle, yurttaşların siyasal haklarını belirleyici ölçüt bu dört sınıftan hangisine üye olduğu idi. Vatandaşlığın bir siyasi kurum olarak önemi ortak bir alana eşit olarak katılımı fikrinin gelişmiş olmasıdır. Solon'un toplum düzeni çok büyük ölçüde askeri güçte meydana gelen değişikliklerle ilgilidir. Yunan dünyasında oluşan askeri güç, soylulardan oluşan süvarilerle değil, büyük ölçüde köylülerden oluşan deniz ve kara birliklerine dayanmaktadır (Uygun, 2017:77). Ne var ki, vatandaşlık kurumu, bireysel çıkarlar ile toplumsal çıkarlar arasındaki mücadeleyi ortadan kaldıramamış, ama bu mücadeleyi düzenleme işlevini yerine getirmiştir.

Solon kanunlarıyla kamusal alana katılacak olanların sayısının geçmişle kıyaslandığında çok daha artmış olması; kabile ve sınıfsal aidiyetlerden bağımsız olan yeni ve daha üst bir aidiyet biçimini ortaya çıkardı: Vatandaşlık. Vatandaşlık kavramı Antik Yunan'da siyasal\kamusal alanın ortaya çıkışıyla eş zamanlıdır. Aristoteles'in yaşadığı dönemin toplumsal ilişkilerine yönelik yaptığı değerlendirmelere bakıldığında Kent devleti (*Polis*) ile aile (*oikos*) arasında bir ayırma bulunurken; devlet ile sivil toplum arasındakine benzer bir ayırma yapılmadığını görüyoruz. Aile, ocak şeklindeki toplulukları ve bunların yönetsel sorunlarını siyasal topluluk olan Devletlerinkinden özenle ayırt etmiş olması Aristoteles'in düşüncesinde ilk sivil toplum belirtilerinin aranmasına neden olmuştur (Kanat, 2013: 274). Gerçekten de Aristoteles, *Politika* adlı çalışmasında sivil toplum kavramını "*politiki koinonia*" şeklinde kullanmıştır. Ne var ki Aristoteles, sivil toplum kavramını "politik düzen", "topluluk", "kamusal alan" şeklindeki tarihsel olgulardan ayırt edici bir tanımlama içerisinde bulunmuyor. Aristoteles'e göre, devlet ne toplumu oluşturan çeşitli birlikteliklerin bir aracıdır, ne de toplum devletin bir uşağıdır; tersine, devlet ile toplum arasındaki ayrımı esas alan bir düşünce tarzından bahsetmek için henüz erkendir (2013:274-5). Bu toplulukların tümü doğal oluşumlardır ve onların içinden çıkan devlet de öyledir ve bu doğallık hali fiziksel doğadan kaynaklanır. Devlet doğal olduğu gibi, bireyi de öteki birliktelikleri de incelemektedir. Bütün parçadan önce gelmek zorundadır, bu öncelik zamansal bir öncelik değil, mantıksal bir önceliktir (2013:275-6). Dolayısıyla, *politiki koinonia*'nın işaret ettiği sivil toplum kavramı söz konusu

edilen bu kavramlarla birlikte kullanılarak anlam itibariyle bir farklılık yaratmamıştır. *Politiki koinonia* kavramı siyasal alanı (Polis) tanımlayacak şekilde kullanılmıştır. Polis toplumsal hayatın her alanını kuşatan bir siyasal birim olarak ortaya çıksa da, yönetime katılım yurttaşlarla sınırlı olduğundan toplumun çok büyük bir kesimin siyasal süreçlerin dışında bırakıldığını görüyoruz.

Ancak, Keane'e göre (2004), Antik dönemdeki toplumsal hayat *Polis-oikos* ikilemi verili ilişkiler dikkate alındığında aksini gösterir gibidir. Şöyle ki; "*oikos*" yani aile ekonomisi öncelikle bir yerleşim kategorisi olarak anlaşılır ve *Polis*'in doğal geçmişini oluşturur. "*Politiki koinonia*" mantıksal olarak topluluk türlerinden yalnızca biridir; ancak bu daha çok doğal ilişkiler hariç, hiçbir şeyin dışta bırakılmadığı, kapsayıcı bir sosyal sistem olarak anlaşılmıştır. Farklı bir ifadeyle dışarıda kalan tek şey aile ekonomisini ifade eden "*oikos*"tur. *Koinoina*, genel olarak, dayanışma, dostluk, ya da etkileşim yoğunluğuna bakılmaksızın tüm topluluk türlerini nitelerken, *politike koinonia*, birlikte hareket etme kapasitesine sahip, tek, homojen, organize dayanışmalı bir yurttaşlar bütününe öngörür. Kuramsal olarak *politike koinonia* nihai bir ortaklıktır; çeşitli köylerden oluşan kent ya da kent devletidir (*polis*) (Keane, 2004: 47). Aristoteles'in Kent devleti (*Polis*) ile aile (*oikos*) arasında yaptığı ayrım; Keane'in değerlendirmesinde yerini, *Politike koinonia* ile *Koinoina* arasında ya da *Polisi* ile *Koinoina* arasındaki ayrıma bırakır. Böylece, *Politike koinonia* (siyasal alan) kavramı yönetime katılma hakkına sahip tek, homojen, organize dayanışmalı yurttaşların oluşturduğu bir alanı tanımlarken; *Koinoina* kavramı, siyasal katılım süreçlerinin dışında bırakılmış çokluğun oluşturduğu alanı ifade etmektedir.

Polis'in iç örgütlenmesine bakıldığında bir dışlanmışlık olgusuyla karşı karşıyayız. Bir siyasi birim olan *Polis* içinde yurttaşların dışında kalan ve yurttaşların sahip olduğu haklardan hiçbirine sahip olmayanlar da vardır: Kadınlar, ticaretle uğraşan bazı kesimler, köleler ve sığınmacılar. Yurttaşların dışında kalan bu kesim siyasal karar alma süreçlerinden dışlanmış durumdadır. *Polis* içinde dışlanmış olan bu kesimi yurttaş statüsünde olan diğer kesimle kıyaslandığında toplumsal çoğunluğunu oluşturan kesim olduğu söylenebilir. Toplumsal çoğunluğun dışlanmışlığı fiili olduğu kadar hukuki bir durumdur. Ayrıca yurttaş statüsünde olup da daha sonra bu hakkını bazı nedenlerden ötürü –borcunu ödeyememesi veya sürgün edilmesi durumunda– kaybedebilir. Diğer bir ifadeyle, çokluk olgusu durağan bir kavram olmadığı gibi, nicel olarak da sürekli artan bir içeriğe sahiptir. Kapitalizmin sosyo-ekonomik hayatta kök saldığı bir dönemde değişen ve gelişen toplumsal hayatı seküler temelde açıklamaya çalışan, yeni ahlaki değerlere ihtiyaç duyulacaktır. Bu noktada bazı düşünürlerin öne çıktığını görüyoruz: T. Hobbes ve J. Locke.

Sivil toplum-devlet özdeşliğinin en tipik örneklerinden biri Hobbes'un düşüncelerinde ifadesini bulur. Devlet-sivil toplum özdeşliği O'nun kuramında açıkça ortaya konmakta ve bu konuya ilişkin çarpıcı bir örnek teşkil etmektedir. Hobbes'un savındaki dikkat çeken özellik doğal haklar kuramını (Monk, 1992:18) benimsemiş

olmasıdır. Hobbes mekanik materyalist temelde geliştirdiği kuramında, sivil toplumu doğa halinin karşıtı olarak ele alır (1992:29). O'na göre, sivil toplum ya da siyasi toplum ancak doğa halinden çıkmakla varlık kazanabilir. O'nu bu saptamaya götüren şey doğa halini bir savaş hali olarak tasvir etmiş olmasıdır. Doğa durumunda insan iki temel güdüyle hareket eder: Hayatta kalma ve kişisel tatmin (Tannenbaum, 2017:208). Doğa durumunda her kişinin hayatını korumaya, arzularını tatmin etmeye ve bu amaca ulaşmak için de her şeyi yapmaya doğal hakkı vardır. Zira bireyin kendisi nihai otoritedir.

Doğa insanları eşit yaratmıştır; bu eşitlik insanlar arasında güvensizliklerin doğmasının baş sebebidir. İki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederlerse birbirlerine düşman olurlar; bu durum birbirlerini yok etme veya egemenlik altına alma arzusunun dek uzanan bir süreci başlatır. İnsanlar sınırsız hakka sahipken hiçbir şeye sahip değildir. Sahip olma güvenliği gerektirir. Ancak özgürlük güvenlikle uyumlu değildir (Tannenbaum, 2017:208). Herkesin herkesle mücadelesinin sürdüğü doğa halinde çalışmanın bir anlamı yoktur; çünkü karşılığı belirsizdir (Carnoy, 1984:12). İşte bu ölüm korkusu, rahat bir hayat sürme isteği, çalışarak iyi bir hayata kavuşma arzusu insanları barışa yöneltir. Böylece, sosyal sözleşme sonucu devlet ya da siyasal toplum ortaya çıkar. Sözleşme olmadan egemen olmaz. Sözleşme varken başka bir meşrulaştırma aracına gerek yoktur. Zira, rıza, egemene ihtiyacı olan tüm meşruiyeti sağlar (Tannenbaum 2017:209). Kurularak oluşan bu egemenlikte, egemen sözleşmeye taraf değildir. O, bir egemen lehine haklarından vaz geçecek olan potansiyel uyruklar arasında yapılan bir sözleşmedir (Monk, 1992:65). Egemen, bir egemen olarak sözleşmenin tarafı değildir. Egemen, sözleşmenin verdiği güçlerin dışında bir güce sahip değildir. Başlıca görevi barışı korumak için her şeyi yapmaktır. Egemen, sözleşmenin münferit taraflarına anlaşma öncesinde herhangi bir vaatte bulunmaz. Sözleşme yapıldığı vakit egemen, tüm teminatların, tüm yasaların ve tüm hakların kaynağı olur (Tannenbaum, 2017: 211). Görüldüğü üzere, devletin doğuşunu sosyal sözleşmeye dayandıran diğer düşünürlerden farklı olarak Hobbes, bu sözleşmeyi devlet otoritesini güçlendirmek için kullanmaktadır (Carnoy, 1984:13). Hobbes'un düşüncesinde devlet otoritesinin etkinlik alanının dışında bir sivil toplum kavramına rastlamıyoruz. Sivil toplum devletin dışında ayrı bir uğrak olarak düşünülmemiştir. Ancak, Locke'un düşüncesinde bir sivil toplum olgusundan bahsedilebilir.

Locke'un düşüncesine göre, doğa halinin bir özgürlük ve eşitlik durumu olduğunu görüyoruz. Doğa durumundaki insanlar birbirlerinin sahip olduğu hakları ihlal etmeyecek kadar da akılcı varlıklardır (Tannenbaum, 2017:209, 229). Locke, insanları, devlet kurulmadan önce, mülkiyet prensipleriyle uyumlu olarak, barış içerisinde yaşayabilecek ussal varlık olarak görür. O, başkalarını yok etme gibi doğal bir hakkın olmadığı kanısındadır. Locke, devletin öncesinde insanlık durumunda içkin olan ahlaki olasılıkları açıklayarak başlar. Her ne kadar insan rasyonel bir varlık olsa da, mevcut durumun bozulacağı bir potansiyel söz konusudur. Doğa durumunda özgür

insanlar kendilerine yasa dayatırlar. Bu, insanların yaptığı yasa değildir. Mevcut olan, mevcut olduğu için de keşfedilen bir yasadır. Bir us ilkesi olan bu yasa kendisine uymayı istekli herkese bir başkasının mülkü üzerinde hiçbir hakkımızın olmadığını öğretir (Abramson, 2010:248). Bunlar içinde en önemlisi ve insanları doğa halinden çıkmaya iten en büyük etken, yasaların uygulanışını denetim altında tutan ve doğa yasalarına aykırı davranışlara karşı yaptırım uygulayan üstün bir merciinin bulunmamasıdır. Bu herkesin "cezalandırma yetkisine" sahip oluşu, ya da başka bir ifadeyle, herkesin "kendi davasının yargıci" olması anlamına gelir. Bu sakıncaların giderilmesinin tek yolu, insanların bir sosyal sözleşme çerçevesinde bir araya gelmeleridir. Hem insanlar arasındaki eşitlik ve özgürlük durumunun ortadan kalkmasını engellemek hem de insanların bu haklarını güvence altına almak amacıyla toplum sözleşmesi yapılır. Böylece, bir karışıklığa yol açmaktan sakınmak ve doğal duruma saldırmaları engellemek isteyen insanların siyasi alan ya da devlet oluşur (Bronowski ve Mazlish, 2011: 304). Locke'un bu düşüncesi iki sonucu ortaya çıkarır: (a) Mülkiyet hakkı doğal bir haktır, devletin kurulmasından önce de var olan ve gerçekte kurulduktan sonra devletin gücünü sınırlayan bir haktır. (b) Özel mülkiyet edinimi şiddete ve rekabete yol açmaz (Abramson, 2010:248-9). Ancak, Locke'un düşüncesinde devlet, Hobbes'un yaklaşımından farklı olarak sınırsız haklara sahip değildir. Doğa durumunda var olduğu söylenen bu haklar modern toplumun oluşmasıyla birlikte sivil toplumda yer alır, devletin varlığı ise bu haklarla sınırlandırılmıştır. Farklı bir ifadeyle, devlet insanların doğa durumundaki haklarını koruduğu ölçüde meşrudur. Bu noktada devlet ile sivil toplum ayrılığından bahsedebiliriz (Savran, 2003:24-40).

Burada dikkat edilmesi gereken değişen ve gelişen toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek bir biçimde toplumun kurgusal düşünce temelinde yeni seküler değerler etrafında oluşturulmaya çalışılmasıdır. Ancak bu yapılırken; kurgulanan yeni toplumdan mülksüzlerin oluşturduğu çoğunluğun dışlandığını görüyoruz. Hobbes ve Locke'un düşünceleri her ne kadar kurgusal olsa da kapitalizmle birlikte değişen ve gelişen toplumun iç çelişkilerinin yansımalarının bir sonucu olduğunu söylememiz mümkün.

Adam Smith ve David Ricardo gibi klasik ekonomistlerin düşüncelerine bakıldığında kamusal alan ve sivil toplum ayrımının (Denis, 1973:202-2016, 334-45) net bir biçimde ortaya çıktığını görmekteyiz. İnsanın özgürleşmesinin piyasa dolayımıyla gerçekleşeceğine inanılır. Bu anlayışa göre, insan doğasından kaynaklanan bazı yetiler vardır: Egoizm ve bireysellik. İnsanlar bu yetilerini kullanarak piyasada dolayımıyla birbirlerinin ihtiyaçlarını yerine getirirler. Böylece, toplumun refah seviyesi gelişmiş olur. Sivil toplumla özdeşleştirilen piyasaya, devlet hiçbir şekilde müdahale etmemelidir. Yapılan bu açıklamalara dikkat edildiğinde politik alanın sivil toplum karşısında ikincileştirildiğini görüyoruz. Ancak, önceki açıklamalarda yer alan dışlanmışlık olgusuyla karşı karşıyayız. Devlet piyasa ilişkilerine müdahale etmesin denildiğinde aslında mevcut mülkiyet ilişkileri de

mutlaklaştırılmış oluyor. Farklı bir ifadeyle devlet ekonomik alana müdahale etmeyecek; ama onu koruyacaktır. Ayrıca söz konusu piyasada mülkiyet sahiplerinin yanı sıra üretim araçlarına sahip olmayan ve yaşantısını sadece emeğini satarak idame ettirmek zorunda olan bir çoğunluk dışlanmış durumdadır.

3. Devlet Sivil Toplum Karşıtlığı

Hegel, insanın maddi somut yaşamını, nesnel ahlaklılık derecelerinin tezahür ettiği farklı uğraklar çerçevesinde ele alarak tanımlar. O'na göre, toplumsal uzamın üç önemli uğrağı vardır: Bunlar “aile”, “sivil toplum” ve “devlet” olmak üzere *Etik Yaşamın* birbiriyle bağlantılı farklı düzeylerini meydana getirirler. Aile uğrağında toplumsal ve ahlaksal birlik düşünömsüz, yansımasız, içedönük ve doğal bir birlikteliktir. Sivil toplum uğrağı aileden farklı olarak tikellikler alanını oluşturur, yani insanlar her şeyi hesap ederek, dışa dönük ve dolaylı olarak birbirleriyle karşılaşır. Sivil toplum düzeyinde ortaya çıkan bu karşılaşmalar, toplumsal özbilincin aile içerisinde eriştiğı düzeyin üzerinde bir ileri adımı gösterir ve bu adım, sivil toplumu özgürlüğe götüren bir araç ya da bir özgürlük önsezisi haline gelir (Thomas, 2000: 52). Devlet, nesnel ahlaklılığın aşağı uğraklarını ifade eden aile ve sivil toplumdan farklı olarak daha yukarı düzeyde yer alır (Bottigelli, 1997: 90). Devlet, sivil toplumu meydana getiren tikel çıkarlardan ve toplumsal sınıflardan bağımsız evrensel bir uğrak olarak ortaya çıkar. Devlet, toplumsal oluşumun diğer iki uğrağından farklı olarak, evrensel olanın gerçekleştiğı bir uğrak olarak düşünölmelidir. Dolayısıyla, temel çelişki tikel çıkarların karşı karşıya geldiğı “sivil toplum” ile evrensel bir uğrak olan “devlet” arasında ortaya çıkmaktadır. Aileyi oluşturan bireyler arasındaki ilişkiler düşünömsüz olduğundan ortaya çıkabilecek tikel çıkarlar arasındaki sorunlar rahatlıkla aşılabilmektedir. Sivil toplum tikellikler arasındaki yaşamı düzenleyen bir uğrak iken; devlet, ahlaki yaşamın en yüksek düzeyde kavramsallaştığı, evrenselin gerçekleştirilmesi yönünde aktif bir rol biçildiğı edimsel bir uğrağı meydana getirir.

Hegel'in anladığı anlamda devlet kamu hizmeti görme, yasaları uygulama, polis görevlerinin yürütme ve sınai ve ekonomik çıkarları birbirine uydurma gibi bayağı işlerle uğraşan bir kurum değildir. O'na göre, bütün bu işler sivil toplumun görevleridir. Sivil toplum, akli bir denetim sağlamak ve ahlaki bir anlam kazanmak için devlete gereksinime duyar. Hegel'e göre "insan yalnızca devlet içinde rasyonel bir varlığa sahip olabilir" ve "insan tüm varlığını devlete borçludur". Devletin özü "etik hayat"tır, ki bu etik hayat "evrensel ve bağılı iradenin birliğinde" ifadesini bulur (Carnoy, 1984:46-62).

Sivil toplum bireylerin tikel çıkarlarının peşinde koştuğı dolayısıyla da insanların fiziki ve ahlaki anlamda yozlaşmasına neden olduğu bir uğraktır (Hegel, 2004: 160). O'na göre, sivil toplumdaki ilişkiler kendi içinde istikrarlı bir toplumsal düzen yaratamaz (Callinicos, 2004: 78). Zira sivil toplum, bu çelişkileri aşabilecek bir ereğe sahip değildir. Hegel, sivil toplumda ortaya çıkan bencil ilişkiler sınırlanmadığı

takdirde etik bir yaşamın kurulamayacağını düşünür.

Hegel'e göre, çıkarların gerçekleşmesi için bir araç olan sivil toplum, aynı zamanda, bireyleri korporasyonlar vasıtasıyla bir araya getirmekte ve tam olarak devlette gerçekleşen bir ortak bilincin yaratılması noktasında yönlendirmektedir. Şöyle ki; Devlet bir yandan, aile ve Toplumla ilişki içerisinde, bir dışsal zorunluluk ve en yüksek bir güçtür; ama öte yandan da, tümel-olanın bireysel (ve tikel) olanla birliği olarak, onların içkin amacı ve hakikatidir.-İlk olanı bireylerin Devlet karşısındaki ödevlerini, sonuncusu da onların haklarını belirler. Bu ikili belirlenim şu anlama gelir ki, bireylerin "Devlet karşısında hakları olması ölçüsünde, ödevleri de vardır. Bu ödev ve yükümlülükler ancak Devletin ussal bir zemine sahip olması ölçüsünde meşru ve Hak Kavramıyla bağdaşır (Hegel'den aktaran Kanat, 2017: 522). Devletin bir kişiymiş şeklinde tanımlanmasını Hegel şöyle ifade ediyor: (a) devletin kendi istenci vardır, (b) devlet akıl sahibidir. (c) devletin (kendi yurttaşlarına ve öteki devletlere karşı) hakları vardır. Aynı zamanda (sözgelimi, üyelerinin refahını sağlamak gibi) yükümlülükleri de vardır. (d) devlete araç olarak değil, amaç olarak davranılmalıdır (Scruton, 2015:221). O'na göre, sivil toplum, iradeyi, kendi için ve kendinde özgür kılan, somut sosyal kurumların zorunlu, fakat sınırlı objektif ruhlarının bir ifade alanıdır. O halde, sivil toplum, üyelerine özgürlük tanıyan bir uğrak olarak ifade edilir. Ne var ki, böylesi bir özgürlük tam olarak gerçekleşemez. Sivil toplumda, gerçek anlamıyla bir özgürlüğün gündeme gelebilmesi için, kendi bütünleyicisine ihtiyaç duyar. Farklı bir deyişle, bireylerin sivil toplum uğrağında oluşturdukları birlikler, onların özerklik ve ayrıcalıklarını tanıyacak olan daha üstün bir otoriteyi gerektirir. İşte, sivil toplumun bütünleyicisi konumundaki daha üstün otorite devlettir. "Bütünleyici" devletin de, temsil ettiği ahlaki amaçları gerçekleştirmek için sivil topluma ihtiyacı vardır (Carnoy, 1984:85).

Etik politik projeyi gerçekleştirme amacını sürdürmeye çalışan devlet ile sivil toplumda tikel çıkarlara sahip olan bireyler arasındaki ilişkinin nasıl sağlanacağı sorusu önem kazanır. Hegel, bu noktayı önemsiyor, çünkü devletin evrensel konumunun tikel çıkarlar tarafından kirletilmemesi gerekir. Bu çerçevede devlet ve bireyler arasındaki ilişki korporasyonlar aracılığıyla sağlanacaktır. Ancak, söz konusu korporasyonlarda yer alacak olanlar ise, mülk sahibi ve meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla, Hegel'in felsefi matrisi bir bütün olarak düşünüldüğünde mülksüzlerin ve mesleksizlerin dışlandığını görmekteyiz. Dahası Hegel'in evrensel değerleri temsil eden devlet dolayısıyla etik politik projeyi gerçekleştirmesi ideali, çokluğu (mülksüzler) hesaba katmadığı için son tahlilde boşluğa dayanmaktadır.

Hegel felsefesinde geçen sonlu olan sivil toplum mutlak *İdea*'nın yabancılaşmasından, onun kendine dönmek için büründüğü bir biçimden başka bir şey değildir. Tikel çıkarların karşılıklı çatışma içinde belirgin bir görünüme kavuştuğu sivil toplumun kendisine, yani devlet içindeki evrene geri dönen mutlak *İdea*'nın yetkinliğinden uzak, sınırlı bir görünümünden başka bir şey değildir (Bottigelli, 1997:

90). O halde şunu söyleyebiliriz: Sivil toplum devlete bağlıdır ve eninde sonunda ona dönecektir. Aileden sivil topluma geçerken aileye ait olan *ethos* dağılır (Hegel, 2004: 158). Eğer bu *ethos* sivil toplumda üretilebilmiş olsaydı, devlete gerek kalmayacaktı. Ancak, sivil toplumu oluşturan bireyler arasındaki ilişkiler düşünürsüz olmadığından herkes kendi tikel çıkarının peşinden giderek onları gerçekleştirmeye çalışır. Bu da sivil toplumu sorunlu bir uğrak haline getirir. İşte bu noktada devlet, sivil toplumu oluşturan bireyler arasında yaşanan sorunların üstesinden gelebilecek evrensel uğrağı ifade eder. Böylece Hegel, aileden sivil toplum uğrağına geçişte *ethos'un* dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan tikellikler arasında yaşanan sorunları aşmaya yönelik bir etkinliği ifade eden etik-politik projenin gerçekleşmesi yönünde, evrensel uğrak olan devlete aktif bir rol biçmiş olur.

4. Sivil Toplumu Aşma Çabası

Marx, Hegel'i, devlete evrensel bir anlam yükleyip sivil toplumun devlet üzerindeki etkisini dikkate almadığı gerekçesiyle eleştirir (1997: 109). Hegel, temsil sürecinde bireyleri değil, farklı toplulukları öne çıkarıyordu. Hegel, bireylerin siyasal katılımından çok toplulukların tüzel varlıklarına göre biçimlendirecek korporatist seçim yöntemini öne çıkarırken; Marx, demokratik katılımdan yanaydı (Yetiş, 2003: 46). Böylece Marx, etkin katılım süreçlerini olabildiğine genişletir. Marx'a göre, devlet, sivil toplumu belirleyen iç çelişkilerin bir türevi ve aynı tarihsel sürecin ürünü olduğuna göre nihai çözümü sağlaması da mümkün olamazdı. Marx'ın, Hegel eleştirisi, özel mülkiyetin tarihsel konumundan hareketle burjuva sivil toplumunun genel bir eleştirisine dönüşüyordu (Cornu, 1997: 216). Sivil toplumun belirleyici çekirdeğini oluşturan özel mülkiyet kolektif yaşamın gelişmesini engellemekte ve devlet de özel çıkar karşısında gerilemekteydi (Marx, 1997: 145).

Sivil toplumun siyasal düzeyde varoluş kazanması diyalektik süreci ifade eder. Sivil toplumun soyutlanması sürecinin tamamlanması onun aşılması anlamına gelir. Sivil varoluşun siyasal varoluş kazanması siyasal talepleri artıracığından, siyasal devletin çözülmesine yol açacaktır. Ancak siyasal devletin ortadan kalkmasının diyalektik sonucu ise, sivil toplumun çözülüşüyle gerçekleşecektir (Yetiş, 2003: 53). Dolayısıyla, siyasal özgürleşmenin ifade ettiği fiili durum devletin ortadan kalkmasına neden olacak toplumsal özgürleşmeye indirgenemez. Bir başka ifadeyle, devlet ve sivil toplumun kaynaşarak sönümlenmesi siyasal özgürleşmeye indirgenemeyecek olan genel insani özgürleşmenin önemli bir aşamasını oluşturur.

Marx, Brono Bauer'e karşı yazısında, “siyasal özgürleşme” ile “türsel” veya “insani genel özgürleşme”nin birbiriyle karıştırılmaması gerektiğini söylüyordu (Cornu, 1994: 323). Siyasal özgürleşme ileri bir adım olmasına karşın, genel insani özgürleşme veya türsel özgürleşmeyle karıştırılmamalıdır. Siyasal özgürleşme bazı haklara sahip olmak için devlet dolayımıyla kısmi değişimleri içerirken; genel insani özgürleşme sivil toplumdaki somut birey ile devlette var olan yurttaş arasındaki

çatışkının aşılmasını ifade ediyordu. Marx'a göre, siyasal özgürlük sivil toplumun bencilliğini aşması mümkün değildi. Çünkü, siyasal özgürlük özünde özel mülkiyet hakkının geliştirilmesinden başka bir şey ifade etmiyordu. Güvenlik de özel mülkiyetin çıkarlarını koruduğundan sivil topluma özgü *egoizmin* aşılmasında yetersiz kalmaktaydı. Siyasal özgürlük insanın türsel varlık olarak toplumsal konum kazanmasını engelliyordu. Böylece devlet, sivil toplum uğrağında egoist insanın çıkarlarını güvence altına alan bir araca indirgeniyordu. İnsanın siyasal düzeydeki varlığını ifade eden yurttaş kimliği, sivil toplumdaki egoist insanın etkinliği altında varlığını sürdürüyordu. Marx'ın bu ilk döneme ait çalışmalarında kapitalist devlet sorunsalı sivil toplum devlet karşıtlığı temelinde ele alınarak incelenirken, sonraki dönemlere ait çalışmalarında ise bu karşıtlık yerini “devlet” ve “ekonomi” arasındaki ilişkiye bırakır gibidir.

Marx, Hegel'in dışlamış olduklarından hareket ederek yeni bir toplum inşasına çalışır. Marx'ın düşüncesine göre, "sivil toplum, üretici güçlerin belirli bir gelişme aşamasında yer alan tüm bireylerarası maddi ilişkileri" kapsar. Sivil toplum belirli aşamanın bütün endüstriyel ve ticari hayatını içerir ve bundan ötürü, harici (dış) ilişkilerinde bir milliyet olarak kendini ifade etmek ve dahili (iç) olarak da kendini bir devlette organize etmek zorundaysa da milleti ve devleti aşar.

Hegel, kapitalizmin gelişimiyle birlikte sivil toplum uğrağında ortaya çıkan çelişkilerin etik-politik projenin gerçekleştirilmesi yönünde büyük bir engel oluşturduğunun bilincindedir. Ancak, Hegel, evrensel bir anlam yüklediği devlet aracılığıyla sivil toplumda beliren çelişkilerin aşılabileceğini düşünmektedir. Marx ise devleti, ekonomik alanda ortaya çıkan çelişkilerin bir türevi olarak değerlendirmeye başlamış durumdadır. Dolayısıyla, zaten sorunlu bir uğrak olan devlet yeni bir başlangıç için çözümün kaynağı olamaz. Ekonomik alanda yaşanan çelişkiler giderildiği sürece devleti yaratan nedenler de ortadan kalkacaktır. Böylece devlet, zaman içinde sönümlenmiş olacaktır. Hegel'in düşüncesinde ise devlet sorunsalı aşılamadığı gibi, sivil toplumdaki çelişkiler tam olarak çözilemiyor. Ayrıca, meslek gruplarının dışında yer alan yoksul kesimlerin evrensel bir uğrak olarak nitelendirilen devlette yer alması mümkün değil. Hem devlet hem de sivil toplumdaki çelişkiler varlığını sürdürüyor. Bu noktada Hegel'in hayata geçirmeyi hedeflediği etik-politik proje Marx'a göre, çökmüş görünmektedir. Marx, Hegel'in dışladığı yoksul kesimlerden hareketle, yani ekonomik alandaki çelişkilerden hareketle devleti de içine alan yeni bir toplumsal örgütlenme projesini hayata geçirmeyi hedefledi.

5. Ulus Devlet ve Çoğulculuk

Liberal demokrasinin radikal eleştiricileri çoğulculuk ilkesinden hareketle bu dışlanmışlık olgusunun ortaya çıkardığı siyasi sorunların merkezi örgütlenmenin etkisini azaltıp, yerine yerel güçleri işlevsel açıdan etkin kılacak şekilde yeni temsil mekanizmalarını geliştirip, yaygınlaştırarak aşılabileceğini ileri sürdüler. Radikal

demokrasi, halkın siyasi katılım ihtiyacına işaret ederek; katılımı biçimsel olarak bir merasime indirgediği için liberal demokrasiyi eleştirir (Heywood, 2012:281). Bütün modern toplumlar birçok alanda çeşitlilik içerirler. Bütün modern toplumlarda bu çoğulluğu yaratan çeşitli farklılaşma eksenleri vardır. Çoğulculuk bu manada istenilen bir şeydir.

Modern devletin dayanağını oluşturan hukukun kaynağı tanrısal bir kaynak şeklinde ifade edilmiştir. Modern devlet merkezîyetçi bir yönetim aygıtı olarak meşruluğunu toplumun rızasına dayandırır (Köker, 2004:88). Toplumun rızasına dayandırırken toplumu ve kendisini bir şekilde hukuk aracılığıyla kurmak ister. Çünkü toplum farklılıklardan meydana gelmektedir. Bu farklılıkların türdeş bir rıza üretmesi mümkün görünmüyor. Modern devletin oluşum sürecinde devletin tekliğine karşılık toplumun çoğulluğu şeklinde bir ikilemle karşılaşyoruz (2004:89). Bu, zor görünüyorsa, o zaman devletin tekliğinden modern devlet vazgeçemeyeceği için toplumun tekliğini bir şekilde ve öncelikle de siyaseten seviyede üretmek durumundadır. Burada modern devletin doğrudan başvurduğu formül, Gellner'in ifadesiyle, “bir siyasî meşruiyet ideolojisi olarak milliyetçilik ideolojisi” (aktaran Köker, 2004:92). Milliyetçi ideolojinin temellendirdiği ulus devlet, sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkları unutturma ve siyasî kimliğin türdeşliğini hatırlatma ve tekliğini inşa etme hedefine bağlı olarak, toplumsal farklılaşmaları siyasî sürecin dışına itmeye yönelmiş oluyor (2004:93).

Ulus devletin klâsik biçimi bu meseleye cevap verecek bir uyarlanma kabiliyetine sahip değil. Dolayısıyla ulus devletin kurmaya yöneldiği homojen yurttaşlığı heterojen hâle getirerek, siyasî süreci yapabildiğimiz azamî ölçüde adem-i merkezîyetçileştirirsek, kimliklerini ne şekilde istiyorlarsa o şekilde formüle edebilecekleri siyasî pozisyonları üretebilecekleri bir özgürlük dünyasına adım atılabilir (Köker, 2004:97). “Büyük devlet”in (*big government*) ve bürokrasinin varlığının, eşitliğe ve siyasî özgürlüğe yönelik tehditlerin üstesinden gelmenin yolu, belli alanlarda devlet faaliyetinden vazgeçmeye çalışmak değil de onu bölge ve mahalli yönetim gibi daha küçük birimler hâlinde desantralize hale getirip yaymaktır (Barry, 2017:461). Bundan dolayı, katılımcı demokrasi teorisyenleri, siyasetin düzenli aralıklarla yapılan seçimlere hasredilmeyip sürekli bir etkinlik olması gerektiğini ileri sürerler. Eğer kararların alınması bürokratik devletten daha küçük topluluklara kaydırılabilirse, bu durumda bireyler ve grupların doğrudan doğruya kendi ihtiyaç ve çıkarlarıyla ilgili kanunları ve politikaları üretebilir hale gelecekleri varsayılmaktadır. Katılım araçları yanında, referandumun önemli ölçüde kullanılması ve devletle halk arasında yakın görüş alışverişinde bulunmayı kurumlaştıracak başka araçlar da olacaktır (Barry, 2017:462). Sivil toplum içindeki sürekli hareketlenmeler ne kadar çeşitli ve ne kadar çoğulcu bir yapı arz ediyorsa, modern devletin despotik potansiyelini realize etmesi de o kadar imkânsızlaşacaktır (Köker, 2004:100).

Toplumsal dışlanmışlık olgusunu yarattığı sorunların yeni temsil

mekanizmalarının yerel düzeyde yaygınlaştırarak aşılabileceği yönündeki radikal demokratik söylemden farklı olarak, çokluk şeklinde ifade edilen bir kavram üzerinden gerçekleşebileceği yönündeki bir girişimin A. Negri ve M. Hardt tarafından dile getirildiğini görüyoruz.

6. İmparatorluk Çağında Çokluk

Hardt ve Negri çokluğu (*multitude*) bir sınıf kavramı şeklinde (2004:117) düşünmüşlerdir. Ancak, bu sınıf kavramını üretim araçlarına sahip olanlar ve bu araçlardan yoksun bırakılanlar arasındaki eşitsizliğe dayandırarak açıklayan klasik Marksist düşünceden farklı olarak yoksulları da içine alacak şekilde genişletmişlerdir. Çokluk temsil kavramının reddedilmesine dayanır: “Bir çokluk, indirgenemez bir çoğulluktur” (2004:119). Çokluk, farkların bileşkesi değil, Bir'in çok karşısında geçersiz kılınmasıdır. Bu anlamda çokluğun en genel tanımı, ortak hareket eden tekilliklerdir (2004:119). Çokluk, teklikleri temsil potasında eritmeden, hiyerarşik bir düzene ve sınıfın sınırlayıcı alanına hapsedmeden, yatay bir örgütlenme içerisinde bir araya getiren öznedir (Hardt ve Negri, 2002:15).

Batı siyaset felsefesinin tarihsel seyrine bakıldığında sadece “bir”in yönetebilir olduğundan bahsediyor. Antikçağ ve modern Avrupa siyasal düşüncesinin temellerini oluşturan üç geleneksel yönetim biçimi monarşi, aristokrasi ve demokrasi tek bir biçime indiriyor. Aristokrasi, azın yönetimidir; ama tek bir ses ya da tek bedende birleşmesi şarttır. Demokrasi de “çoğunluğun” yönetimidir; ama halkta ya da tekil özne de erimesi gerekir. Siyaset felsefesinde “birin” karar vermesi alışılmış bir yaklaşımdır. Bu anlayışa göre, “bir” egemendir; egemen olmadan siyaset olmaz. Bu bakış açısına göre ortada iki seçenek olanaklı gibi görünüyor: ya egemenlik ya anarşi. Yönetmek, karar vermek, sorumluluk almak bire hastır aksi taktirde felaket olur. Bir; değişmez ontolojik temeldir. Bir, hem köken, hem telos, hem töz hem de komutadır. Bir ile kaos arasında sahte tercih siyaset felsefesinde ortaya çıkar (Hardt ve Negri, 2004:344). Çokluk toplumsal bir beden oluşturmaz. Çokluk birliğe indirgenemez ve “birin” iktidarına boyun eğmez. Çokluk egemenlik de edemez. Çokluk bir *üniter* figüran rolüne de indirgenemez (2004:347).

Egemenliğin zorunlu olarak iki yönü bulunur. Egemen iktidar ne özerk ne de mutlaklıdır. Yönetenle yönetilen arasında: korumayla itaat arasında, haklarla yükümlülükler arasında bir ilişkidir. Tiranlara egemenliği ne zaman tek taraflı kullanırsa, yönetilenler hep isyan eder. Egemenlik mutlak olarak baskı uygulayarak var olamaz, rıza olmak zorundadır. Egemenliğin ikili yönünün (yöneten ve yönetilen) sürekli bir ilişki olması kadar, sürekli mücadele olmasını da anlatır. Küresel imparatorluk çağında egemenliğin iki yönü şiddetli ve çarpıcı hale geliyor: Rıza ve itaat. Bu kavramların toplumda üretilmesi gerekiyor. Bu süreci “*biyoiktidardan*” (egemenliğin yaşam üzerinde iktidar haline gelmesi eğiliminden) yola çıkarak anlayabiliriz. İktidar yaşamın her alanında toplumsal ilişkilerin bütünü

gerçekleştirmekle yükümlüdür. Siyaset artık bir bölüşüm sorunu olmaktan çıkıp, “disiplin” ve “kontrol” zemini haline geliyor. Egemen iktidar sadece ölüme egemen olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal yaşamı da üretmek zorundadır. Ekonomik üretim giderek “biyopolitikleşmekte” ve sadece mal üretimi değil enformasyon, iletişim ve iş birliğinin üretimi, kısacası toplumsal ilişkilerin ve düzenin tümünü hedeflemektedir. Sınıf mücadelesinin öznesi olarak çokluk için iletişim araçlarının kullanımı (Özmkas, 2018: 295) oldukça önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla kültür, hem siyasal düzenin hem de ekonomik üretimin bir ögesidir. İmparatorluk savaş, siyaset, ekonomik ve kültür hep beraber, çeşitli iktidar biçimlerinin bir bileşkesi ya da buluşmasını gerçekleştirip bütün toplumsal yaşamı üretme biçimidir, dolayısıyla bir *biyoiktidar* biçimine gelir (Hardt ve Negri, 2004:348).

Siyasal egemenlik ilişkisi gittikçe sermaye ve emek arasındaki ilişkiye benziyor. Nasıl sermaye emeğin üretkenliğinden besleniyorsa, dolayısıyla, kendi karşısı olan emeğin bekasını ve sağlığını garantilemek durumundaysa *emperyal* egemenlikte sadece yönetilenlerin rızasını değil toplumsal üretkenliğine de yaslanmak zorundadır. Emperyal egemenliğin yeniliğini anlamamız açısından ikinci bir özellik ise imparatorluğun sınırsız doğasıyla ilgilidir. Geçmiş egemenlik ve üretim biçimleri sınırlı bir nüfusa dayanıyordu ve bu nüfus, egemenlik ilişkilerinin doğurduğu engelleri aşmak isteyen yöneticiler tarafından sayısız şekilde bölünüp yönetiliyordu. Herhangi bir grup, egemen iktidara rıza göstermediği ya da teslim olmadığı taktirde toplumsal yaşamın tüm aşamalarından dışlanıyordu ya da yok ediliyordu (Hardt ve Negri, 2004:350). Egemen iktidarın genel nüfusla bir ilişki sürdürmesi şarttı ama, herhangi bir gruptan vazgeçip onu dışlaması mümkündü. İmparatorluk aksine, genişleyici ve kapsayıcı bir sistem olduğu için, hükümdarın gözünde tüm küresel nüfus giderek gerekli hale geliyor. Kişiler sadece üretici değil, katılımcı olarak da ağı etkileşim devrelerinde yer almaları gerekir. İmparatorluğun yarattığı ve hükmettiği küresel toplum giderek otonom hale gelirken, imparatorluk, oluşan topluma daha da bağımlı hale geliyor. Küresel nüfusu bölen hiyerarşileri sürdüren eşlikler mevcut ve hükümetler belirli nüfusları sefaletle mahkum ediyor; ama herhangi bir nüfusun üretim sürecinden dışlanması imparatorluk için intihar olur. Hiçbir grup vazgeçilebilir değil, küresel toplum karmaşık ve entegre bir bütün olarak işliyor. Emperyal egemenlik sınırsız küresel çoklulukla bağlarını kesemez. İmparatorluk kendi uyruklarını sömürmesi mümkün (onların toplumsal üretkenliğini sömürmek zorunda), ama onları dışlaması imkânsız. İmparatorluk bir bütün olarak küresel çoklukla arasındaki iktidar ve üretim ilişkisiyle sürekli baş etmek ve ilişkinin yarattığı tehditti bertaraf etmek durumundadır (2004:351).

Emperyal egemenlik ve biyopolitik üretim çağında artık yönetilenler kendi başlarına toplumsal örgütlenmeyi üretiyorlar. Bu durum egemenlik derhal çökecek ve yönetenler tüm iktidarını yitirecek anlamına gelmiyor. Ancak, yönetenler her geçen gün asalaklaşıyor ve egemenliğinin giderek anlamsızlaştığı anlamına geliyor. Buna karşılık yönetilenler de giderek “otonom” haline geliyor ve kendi başlarına toplumu

oluşturmaya kadir oluyorlar. Şimdi hegemonik hale gelen maddi olmayan emek ortak iletişim ve iş birliği ağlarından besleniyor ve de yine zihinsel, duygulanımsal ilişkiler yaratıyor (Hardt ve Negri, 2004:353). Bu tür emek biçimleri ekonomik öz yönetim olanakları sağlıyor. Bu potansiyelin sadece ekonomik öz yönetim için değil, siyasal ve toplumsal öz örgütlenme için de geçerli olduğunu görüyoruz. Emeğin, maddi mallar değil de toplumsal ilişkiler, iletim ağları ve yaşam biçimleri ürettiği anda ekonomik üretim doğrudan siyasal üretime yani toplumsal üretime işaret ediyor (2004: 353).

Çokluk farklılıkların bileşkesi değil, farkların fark olarak muhafaza edilerek bir araya getirilmesidir. Bir, çokluk karşısında geçersiz kılındığından çokluk ortak hareket eden tekilliklerdir (2004:119). Bu anlayış ancak ağlarda bir arada üretilebilir ve yenilik yapılabilir. Küresel ekonomide çeşitli emek biçimlerinin ortaklaştığı argümanın önemini asıl şimdi tam olarak kavrayabiliriz. Tarımsal emek, endüstriyel emek ve maddi olmayan emek, yoksulların üretken toplumsal faaliyetleriyle birlikte giderek ortak niteliklere bürünüyor. Ortaklaşma, farklı emek biçimlerinin eşitliği olanağının ötesine geçiyor, emek biçimlerinin özgür etkileşimi ve iletişimi olanağını sunuyor. Ortak halde üretmek ortak paydanın ortak halde üretilmesi olanağını doğuruyor ve bu da çokluğun yaratılmasının önünü açıyor (Hardt ve Negri, 2004:354).

Çokluğun siyasal karar alma sürecinde daha uygun bir model, ağlarda gerçekleşen ekonomik yeniliklerde bulunabilir. Çokluk nasıl birlikte üretimde bulunuyorsa, nasıl ortak paydayı üretiyorsa, siyasal kararlar da üretilebilir. Çokluğun ürettiği şey saf mal ve hizmetler değildir: Çokluğun ürettiği asıl önemli şey iş birliği, iletişim, yaşam biçimleri ve toplumsal ilişkilerdir. Başka bir deyişle söylersek çokluğun ekonomik üretimi siyasal karar alma sürecine model teşkil etmenin ötesine geçer ve bizzat karar alma sürecine dönüşür (Hardt ve Negri, 2004:35). Çoklukta iktidara karşı yükümlülük ilkesi bulunmaz. Aksine, çoklukta itaatsizlik hakkı ve farklılık hakkı birincil önemlidir. Çokluğun kuruluşunun zemini, sürekli ve meşru itaatsizlik olanağıdır. Çokluk için yükümlülük ancak karara alma sürecinde ve kendi aktif siyasal iradenin sonucu olarak ortaya çıkar ve yükümlülük sadece siyasal irade sürdükçe sürer. Çokluğun yaratılması, çokluğun ağlarda gerçekleştiği yenilikler ve çokluğun karar alma becerisi ilk kez demokrasiyi olanaklı kılar. Çokluğun otonomisi ve ekonomik, toplumsal ve siyasal öz örgütlenme kapasitesi, hükümdarın rolünü ortadan kaldırıyor. Egemenlik, çokluk tarafından siyasetten kovuluyor; çokluk kendisini yönetmesiyle mutlak demokrasi olanaklı hale geliyor (2004:356).

Negri ve Hardt'a göre, çokluğun karar alma biçimi bireysel bir irade beyanına benzemez. Aksine ortak adları ve mefhumları temele alan ve ortak özgürlüğü inşa etmeye yönelik bir bölme işlemidir. Bu bakış açısından ortak, iş birliği ve direnişin temel koşulu haline gelir (Negri'den aktaran Özmakas, 2018:297). Bu bağlamda en temel ortaklık “mutlak demokrasi” zeminidir. Bu ortaklık devlete karşı radikal bir devrimin, bir direniş pratiğinin ve “kamusala” karşı “ortak olanı” inşa etmenin, var olan'ın reddinin ve sömürülen emekçilerin kurucu iktidarı icra etmesinin göstergesi

olarak kuran siyasal bir projedir (2018: 297-98). Bu siyasal projenin hayata geçirilmesinde devrimci şiddete yer yoktur. Onlara göre “Disiplinci çağda sabotaj temel bir direniş nosyonuyken, emperyal kontrol çağında bu nosyon terk olabilir” (aktaran Özmakas, 2018: 299). Bunun temel nedeni, modern egemenlik "söz konusu olduğunda egemenlik karşıtı güçlerin doğrudan çatışmaya girebileceği fiziksel mekânların yoğunluğu ve belirliliğidir; oysaki emperyal denetim çağında bu mekânlar erk bakımından önemini yitirmiştir. Bu nedenle de “bu terkin bir yeri yoktur; iktidar alanlarını boşaltmak anlamına gelir” (aktaran Özmakas, 2018:300).

Savaş, siyasal iktidarın sınırlı durumlarda kullandığı bir araç değil, siyasal sistemin temelini belirleyen öge haline geliyor. Savaş bir idare biçimine dönüşüyor. Artık, savaş yasal bir hal almıştır; ahlaki ilkeler zemininde meşrulaştırılamaz. Yeni demokrasiyi oluşturacak güçler hükümdarın şiddetine karşı koymalıdır. Bu konumlanış simetrik olmalıdır, ama onun zıt konumuna konumlanmadan. Bu barışçıl bir güç olmalıdır. Zorun ve şiddetin demokratik kullanımı, egemenliğin açtığı savaşın ne aynısıdır ne de zıttı, ondan farklıdır. Bu farklılığı şöyle belirtebiliriz: Birincisi, egemenlik kuramının aksine demokrasi siyasal amaçlara giden bir araç olarak şiddete başvurmamalıdır. İkincisi, şiddet sadece savunma için kullanılır. Mesela ikinci dünya savaşı esnasında gettolarda verilen mücadele gibi. Üçüncüsü, mücadele için hangi silahların doğrun etkin olduğu önceden belirlenmelidir. Klasik gerilla eylemlerinde yer alan pasif direniş ve sabotaj eylemleri artık pek fazla geçerli değildir. Dahası güçler arasında asimetrik güç dengesi vardır. O zaman *Queer Nation* hareketinde olduğu gibi “*kiss in*” tarzı eylem biçimleri sergilenebilir.

Biyoiktidarın yenilmesiyle kurulacak yeni toplumsal düzen biyopolitik savaşın oluşumunu imkânsız hale getirebilir. Yukarıda yapılan açıklamalarda yöneten ve yönetilen arasındaki egemenlik ilişkisi kriz potansiyelini barındırıyor. Bu durumda çokluk bir özne olarak belirir ve alternatif bir dünya sunar. Çıkış sürecine giren çokluk, egemenliğin ikili doğasından kaynaklanan krizi şiddetlendirir. Egemenlik, çokluğun bu kopuşu karşısında, varlığını savaş ve şiddet aracılığıyla sürdürür: Askeri ve polis gücüyle. Yaşanan bu gelişme ile çokluk açısından mutlak demokrasinin oluşması açısından bir direniş ortaya çıkar. Çokluk mücadelesini bir direniş biçiminde tasarlamakla kalmaz, bunu bir *kurucu güç* biçiminde de tasarlar.

1978'den 1980'a kadar süren dönemde, Foucault'nun tüm iktidar ve birey modeli dönüşüme uğradı. 1979'da Biyopolitikanın Doğuşu (2015:3-23) üzerine verdiği derslerde bu durum somut bir niteliğe bürünür. E. Paras bu durumu şöyle özetliyor: Foucault'nun birey modeli “belirlenmiş”, “kısmen kendi kendini inşa edene” dönüşürken, iktidar modeli de mutlakiyetçilikten liberalizme dönüştü (2016:130).

Önceden Foucault disipline dayalı mekanizmaların üretkenliği ile egemenliğin iktidarının negatifliğini karşı karşıya getirirken, şu durumda bir iktidar tekniği olarak disiplini, sadece bedenin terbiyesini değil, bunun yanında nüfusun da kontrolünü

hedefleyen daha kapsamlı bir politik teknolojinin içine yerleştirir. Yönetim perspektifi ile Foucault, diğer iki iktidar biçiminin etkisini ve bu iktidar biçimlerinin karşılıklarını değerlendirmeye alabilmiş ve onları daha genel bir bakış açısına tabi tutabilmiştir: Biyoiktidara (Lemke, 2016:195).

Foucault'ya göre, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, esas olarak bireyin bedeni üzerine odaklanmış iktidar tekniklerinin ortaya çıktığı görülür. O'na göre, bireyler kendi hükümdarlarını belirlemek, ona kendilerinin üzerindeki bir mutlak iktidarı devretmek için bir araya gelip, bir toplum sözleşmesi gerçekleştirdiklerinde, bunu toplum olarak bir arada yaşama ve kendilerini koruma ihtiyacının gereği olarak yaparlar (Urhan, 2013:316).

On dokuzuncu yüzyıldan itibaren siyasal hukuk alanında görülen bu değişimin izini, siyasal kuram düzeyinde değil de daha çok iktidar mekanizmaları ve teknikleri düzeyinde gerçekleştirir (Urhan, 2013:316). Birincisini ortadan kaldırmaksızın, içine yerleşerek, onu içerden değiştiren ve kullanan bu yeni iktidar teknolojisinin uygulanma alanı, bedenle ilgilenen disiplinci iktidar teknolojisinden farklı olarak, insanların yaşamları, yani insan bedeni değil de insan türüdür (Foucault'dan aktaran Urhan, 2013: 315). Birincisine göre, insanlar gözetlenecek, eğitilecek, kullanılacak ve cezalandırılacak bireysel bedenlere dönüşebilmek ve dönüşmelidir. İkincisine göre ise, insanlar yaşama özgü doğum, ölüm, üretim, tüketim, hastalık gibi toplu süreçlerden etkilenen bir nüfus olarak dikkate alınmalıdır. Birincisi bireyselleştirme yöntemiyle, beden üzerinde onu disipline edici bir iktidar kurarken, İkincisi bu kez insan bedeni özelinde değil insan türü, yani insan nüfusu üzerinde, onları bireyleştirici değil yığınlaştıncı bir iktidarı oluşturur (Foucault'dan aktaran Urhan, 2013: 315).

Tahakküm mekanizmalarının saf ürünü olarak görülmeyen birey, dışsal baskıya kendilik teknikleri arasındaki etkileşimin karmaşık bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Artık müdahale eden gözetleyici ve denetleyici araçlar olarak görülmeyen okullar, fabrikalar ve de devletler gibi iktidar mekanizmaları, alanlarını ve nüfuslarını kısmen de olsa nesnel bilginin prensiplerine göre düzenleyen, yola gelmiş yöneticiler olarak görülüyordu (Paras, 2016:130). Foucault'nun düşüncesinde öznelerin oluşumunun iktidarın üretkenliğinin bir parçası olması (Kendal ve Wickhan, 2016:123) bu çerçeveye ele alınmalıdır.

Yeni iktidar teknolojisinin konusu, bireysel plandaki bir insan bedeni olmadığı gibi, hukukçuların tanımladıkları anlamda bir toplumsal bünye değildir. Onun konusu birçok bedenin bir araya gelmesiyle oluşan biyoorganik bir bedendir. Buna nüfus denir. Foucault, biyoiktidarda insan hayatının, insan türüne ilişkin biyolojik süreçlerin ele alınmasının ve bunlar üzerinde disiplinleştirici değil, düzenleştirici etkinin olacağını (Foucault'dan aktaran Urhan, 2013: 315) söyler.

M. Foucault'nun *biyopolitika* kavramı, hayatın elle tutulur fiziksel taşıyıcılarının

soyutlaştırılıp dağıtıldığını varsayar. Biyopolitikanın nesneleri, tekil insanların varlıkları değildir; ancak onların nüfus düzeyinde ölçülen ve gruplandırılabilen biyolojik özellikleridir. Söz konusu işlem, belli normları, yerleşik standartları ve ortalama değerleri belirlemeyi olanaklı hale getirir (Lemke, 2013:20). Bu bakış açısından *biyopolitika* kavramı istatistik, demografi, epidemiyoloji ve biyoloji gibi yeni disiplinlere ve özel bir politik bilginin ortaya çıkışına gönderme yapar. Söz konusu disiplinler, hayata ilişkin süreçleri nüfus düzeyinde çözümlemeyi ve cezalandırma, dışlama, normalleştirme, disiplin ile en uygun hale getirme pratikleri vasıtasıyla toplulukları ve bireyleri “yönetme”yi olanaklı hale getirir (Lemke, 2013:20).

Hardt ve Negri'nin düşüncesine göre, üretim ile yeniden üretim, ekonomi ile politika arasındaki sınırların çözülmesiyle karakterini bulan kapitalizmin yeni bir aşamasını teşhis eder. Agamben, Foucault'yu modern biyopolitikanın modern-öncesi egemen iktidarın katı temeline dayandığı gerçeğini ihmal ettiğinden ötürü eleştirirken, Negri ile Hardt, Foucault'nun modernin post-modern biyopolitikaya dönüştüğünü göremediğini savunur (Lemke, 2013:21).

Biyopolitika ontolojik bir meseledir. Sürekli olarak toplumsal bir varlık yeni bir insan doğasını yaratır. Çokluğun toplumsal yaşamının üretimini ve yeniden üretimini sağlar. (Hardt ve Negri, 2004:362). Biyopolitik doku üretiminde çokluklar diğer çokluklarla etkileşir ve milyonlarca çokluk olur. Çokluk ortak yaşam üreten dağınık tekillikler kesimidir; kendini yeni bir toplumsal beden biçiminde örgütleyen bir toplumsal ettir. Bu biyopolitik bir süreçtir. Dolayısıyla ontolojik açıdan çokluğun kurucu gücü karmaşıklığın ifadesidir ve *biyopolitik* ortak payda da ilerleyerek karmaşıklığı daha da kapsamlı ve etkili bir biçimde ifade etmeye çalışır. Çokluğun kurucu gücü sosyolojik bakış açısında ise, toplumsal emeğin iş birliği ve iletişim ağlarında ortaya çıkar.

7. Sonuç

Sivil-toplum devlet arasındaki tarihsel karşıtlığın temelinde yatan toplumsal gerçekliği sorguladığımızda egemen ve bağımlı sınıflar arasındaki siyasal iktidar mücadelesinin bir sonucu olarak geliştiğini görüyoruz. Egemen sınıflar, toplumun diğer kesimlerini baskı ve denetim altına almaya çalıştığı ölçüde devlet de, içinden çıktığı toplumun üstünde yükselerek ona yabancılaşmıştır. Bu çerçevede bir araştırma nesnesi olarak devletin, sınıflar üstünde bir uğrak olmayıp, onun tüm toplumsal faaliyetlerinin sınıfsal niteliğinden ayrı olarak ele alınamayacağını gösterir.

Devlet-toplum arasındaki ilişkinin sınıf mücadelesinin dayandığı üretim ilişkilerinin aldığı özgül biçimlere bağlı olarak farklı görünümeler şeklinde ortaya çıktığını görüyoruz. Antik dönem ile Ortaçağda, devlet ile toplum arasındaki ilişki doğrudan baskı üzerine kurulu olarak gerçekleşir. Köle emeğinden faydalanılması ile serfin ürününe doğrudan el konulması süreci devletin baskı araçlarıyla gerçekleşir.

Ancak, toplumsal artının doğrudan el konulması sürecine devletin baskı araçlarının kullanımının yanında toplumsal rızanın da eşlik ettiğini görüyoruz. Solon reformlarının getirdiği en büyük yenilik yurttaşlık statüsünün sağlam temeller üzerine oturtulması şeklinde olmuştur. Böylece, Solon, ekonomik alanda da bir dizi değişiklik yaparak daha geniş kesimlerin siyasal yaşama katılması için imkân yaratır ve vatandaşlığın bir siyasi kurum olarak önemi ortak bir alana eşit olarak katılım fikrini geliştirir. Ortaçağda ise toplumsal rızanın üretim sürecinin çok büyük ölçüde din üzerinden, farklı bir ifadeyle onun kurumsallaşmış ifadesi olan kilise aracılığıyla gerçekleşir. Baskı ve rızanın toplumsal ölçekte uygulama düzeyi üretim ilişkilerinin aldığı özgül biçimlere göre farklılıklar gösterir.

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte üretim ilişkilerinde yaşanan değişim devlet-toplum arasındaki ilişkileri de dönüşüme uğratar. Feodal toplumsal formasyonda sömürüye doğrudan el koyma süreci baskı araçlarıyla gerçekleştiğinden devletin siyasal ve ekonomik faaliyetinin sınıfsal niteliği yeterince açıktır. Ekonomik gücü elinde bulunduran sınıf aynı zamanda siyasal gücü de elinde bulunduran sınıftır. Kapitalist üretim tarzında sömürü –önceki üretim tarzlarından farklı olarak- üretim sürecine içkin olup, üretimin sonunda gerçekleşir. Artık kapitalist aşamada, toplumsal artıya doğrudan el koymak için baskıya gerek kalmadığından siyasal olan ekonomiden ayrılıp özerk bir niteliğe bürünür. Devletin ekonomik alan karşısında aldığı özerk konumun sınıflar karşısında sağladığı tarafsızlık görünümünün toplumsal rızanın sağlanmasında önemli bir yer tutar. Böylece, kapitalizmin gelişimiyle birlikte devlet-sivil toplum karşıtlığının aldığı özgül biçim egemen ve bağımlı sınıflar arasındaki sömürü ilişkilerini, farklı bir ifadeyle burjuva sınıf egemenliğini gizleyen bir niteliğe bürünür. Sınırlarını burjuva sınıf egemenliğinin belirlediği piyasa ilişkileri ve bu ilişkiler üzerinde yükselen bir dizi değerler herkes için geçerli evrensel ilkeler halini alır. Devlet sınıfsal niteliğini yitirmiş tarafsız bir uğrak, sivil toplum ise herkes için geçerli evrensel ilkelerin üretildiği bir mekân olarak mutlaklaştırılır. Sivil toplum uğrağında bağımlı sınıfların bu dışlanmışlık olgusu Hegel tarafından aşılıp da başarısızlıkla sonuçlanır.

Marx'a göre, devlet, sivil toplumu belirleyen iç çelişkilerin bir türevi ve aynı tarihsel sürecin ürünü olduğuna göre nihai çözümü sağlaması da mümkün olamaz. O'nun, Hegel eleştirisi, özel mülkiyetin tarihsel konumundan hareketle burjuva sivil toplumunun genel bir eleştirisine dönüşür. Sivil toplumun belirleyici çekirdeğini oluşturan özel mülkiyet kolektif yaşamın gelişmesini engellemekte ve devlet de özel çıkar karşısında gerilemektedir. O'na göre, “siyasal özgürleşme” ile “türsel” veya “insani genel özgürleşme”nin birbiriyle karıştırılmaması gerekir. Siyasal özgürleşme ileri bir adım olmasına karşın, genel insani özgürleşme veya türsel özgürleşmeyle karıştırılmamalıdır. Siyasal özgürleşme bazı haklara sahip olmak için devlet dolayısıyla kısmi değişimleri içerirken; genel insani özgürleşme sivil toplumdaki somut birey ile devlette var olan yurttaş arasındaki çatışkının aşılmasını ifade eder. O'na göre, siyasal özgürlük sivil toplumun bencilliğini aşması mümkün değildir. Zira,

siyasal özgürlük özünde özel mülkiyet hakkının geliştirilmesinden başka bir şey ifade etmez. Siyasal özgürlük insanın türsel varlık olarak toplumsal konum kazanmasını engeller. Devlet, sivil toplum uğrağında egoist insanın çıkarlarını güvence altına alan bir araca indirgenemez. Böylece Marx, Hegel'in dışladığı yoksul kesimlerden hareketle, yani ekonomik alandaki çelişkilerden hareketle devleti de içine alan yeni bir toplumsal örgütlenme projesini hayata geçirmeye çalışır.

Devletin anti-demokratik uygulamalarına karşı sivil toplum uğrağının toplumsal özgürlüklerin geliştirileceği bir uğrak olarak konumlandırılması Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte toplum bilimciler arasında yaygınlık kazandı. Ancak, bir baskı aygıtı olarak devlete karşı yürütülen sınıf mücadelesini örgütlü siyasi mücadelenin merkezine koyan Bolşevik devrim modelinden farklı olarak Batı Avrupa'da sivil topluma işlerlik kazandırılması A. Gramsci tarafından dile getirildi. O'na göre, Doğu'da (Rusya) devlet her şey olup sivil toplum daha gelişmemişti. Batı'da devlet sarsıldığında sivil toplumun sağlam yapısı derhal ortaya çıkıyordu. Gramsci, üstyapıyı temel yapı karşısında içerik ve işlevsel açıdan ayrıntılandırıp, onu tarihsel dönüşüm süreçlerinde aktif bir uğrak olarak kuramsallaştırdı. Böylece Gramsci, sivil toplum uğrağında devlete karşı yürütülen toplumsal muhalefeti burjuva entelektüalizmin dar sınırları içine hapsetmeden, sosyalist devrimi temel alan yeni bir tarihsel blokun oluşturulması temelinde değerlendirdi.

Marx ve Gramsci'nin düşüncesinde ifadesini bulan sivil toplumu, sınırlarını burjuva dünya görüşünün belirlediği başta özel mülkiyet, bireysel hak ve özgürlüklerin sırf devlet karşısında korunması gereken bir uğrak olarak kavramaz. Özgürlük düşüncesini kapitalist mülkiyet ilişkilerinin belirlediği piyasa ve onun üzerinde yükselen ahlaki değerlere indirgemeksizin burjuvazinin sınıf çıkarlarının ötesinde insanın türsel varlığına uygun düşecek şekilde kavrandığından sivil toplum-devlet karşıtlığının bu noktada aşıldığını görüyoruz.

Liberal demokrasinin radikal eleştircileri temsil sisteminin şekillendirdiği çoğulculuk ilkesinin bu dışlanmışlık olgusunun temsil mekanizmalarını genişleterek aşılabileceğini düşündü. Sivil toplum içindeki sürekli hareketlenmeler, birleşmeler, örgütlenmeler ne kadar çeşitli ve ne kadar çoğulcu bir yapı arz ediyorsa, modern devletin despotik potansiyelini realize etmesi de o kadar imkânsızlaşacaktır. Hardt ile Negri'ye göre, egemen iktidar sadece ölüme egemen olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal yaşamı da üretmek zorundadır. Ekonomik üretim giderek "biyopolitikleşmekte" ve sadece mal üretimi değil enformasyon, iletişim ve iş birliğinin üretimi, kısacası toplumsal ilişkilerin ve düzenin tümünü hedeflemektedir. Sınıf mücadelesinin öznesi olarak çokluk için iletişim araçlarının kullanımı oldukça önemli bir yere sahiptir. Küresel ekonomide çeşitli emek biçimlerinin ortaklaştığı argümanın önemini asıl şimdi tam olarak kavrayabiliriz. Onlara göre, tarımsal emek, endüstriyel emek ve maddi olmayan emek, yoksulların üretken toplumsal faaliyetleriyle birlikte giderek ortak niteliklere bürünüyor. Ortaklaşma, farklı emek

biçimlerinin eşitliği olanağının ötesine geçiyor, emek biçimlerinin özgür etkileşimi ve iletişimi olanağını sunuyor. Ortak halde üretmek ortak paydanın ortak halde üretilmesi olanağını doğuruyor ve bu da çokluğun yaratılmasının önünü açıyor. Çokluğun yaratılması, çokluğun ağlarda gerçekleştiği yenilikler ve çokluğun karar alma becerisi ilk kez demokrasiyi olanaklı hale getirdi. Çokluğun otonomisi ve ekonomik, toplumsal ve siyasal öz örgütlenme kapasitesi, hükümdarın rolünü ortadan kaldırıyor. Egemenlik, çokluk tarafından siyasetten kovuluyor; çokluk kendisini yönetmesiyle mutlak demokrasi olanaklı hale geliyor. Biyoiktidarın yenilmesiyle kurulacak yeni toplumsal düzen biyopolitik savaşın oluşumunu imkânsız hale getirebilir.

Foucault'yu modern biyopolitikanın modern-öncesi egemen iktidarın katı temeline dayandığı gerçeğini ihmal ettiğinden ötürü eleştirirken, Negri ile Hardt, Foucault'nun modernin post-modern biyopolitikaya dönüştüğünü göremediğini savunur. Biyopolitika ontolojik bir meseledir. Sürekli olarak toplumsal bir varlık yeni bir insan doğasını yaratır. Çokluğun toplumsal yaşamının üretimini ve yeniden üretimini sağlar. Biyopolitik doku üretiminde çokluklar diğer çokluklarla etkileşir ve milyonlarca çokluk olur. Çokluk ortak yaşam üreten dağınık tekillikler kesimidir; kendini yeni bir toplumsal beden biçiminde örgütleyen bir toplumsal ettir. Bu biyopolitik bir süreçtir. Dolayısıyla ontolojik açıdan çokluğun kurucu gücü karmaşıklığın ifadesidir ve biyopolitik ortak payda da ilerleyerek karmaşıklığı daha da kapsamlı ve etkili bir biçimde ifade etmeye çalışır.

Hardt ile Negri'ye göre çokluk temelinde gelişen sivil toplum hareketi esas itibarıyla bu bir muhalefet projesidir. Özgürlükleri prensipte savunan ve özgürlüklerin yaşamasının önündeki engellere karşı her daim teyakkuz hâlinde olan sivil inisiyatifler varsa onlarla birlikte bu muhalif projeyi düşünmek ve bunun bir muhalif iktidar odağı oluşturmak şeklinde anlaşılmasına katkıda bulunmaya çalışmak gerekmektedir. Ancak bu şekilde modern devletin o potansiyel despotizmi engellenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1994), *Kent Devletinden İmparatorluğa*, Ankara: İmge Yayınları.
- Aristoteles (2012), *Atinalıların Devleti*, Çev. Ari Çokona, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Barry, N. P. (2018), *Modern Siyaset Teorisi*, Çev. M. Erdoğan ve Y. Şahin, İstanbul: Liberte Yayınları.
- Abramson, J. (2010), *Minerva'nın Baykuşu, Batı Siyasi Düşünce Tarihi*, Çev. İ. Yıkılmaz, İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Bottigelli, E. (1997), *Bilimsel Sosyalizmin Doğuşu*, Çev. K. Somer, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Bronowski, J. ve Mazish, B. (2011), *Leonardo'dan Hegel'e Batı Düşünce Tarihi*, Çev. E.Ö. Adanır, İstanbul: Say Yayınları.
- Callinicos, A. (2004), *Toplum Kuramı Tarihsel Bir Bakış*, Çev. Y. Tezgiden, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cornu, A. (1997), "Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi", Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çev. K. Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- Cornu, A. (1994), "Kutsal Aile", Kutsal Aile Ya da Eleştirel Eleştirinin Eleştirisi, Çev. Kenan Somer, Ankara: Sol Yayınları.

- Carnoy, M. (1984), *The State and Political Theory*, Princeton, New Jersey: Princeton University Pres.
- Doğan, İ. (2009), *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, Ankara: Barış Platin Kitapevi.
- Denis, H. (1973), *Ekonomik Doktrinler Tarihi C.1*, Çev. A. Tokatlı, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Foucault, M. (2015), *Biyopolitikanın Doğuşu*, Çev. A. Tayla, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gellner, E. (2016), *Milliyetçiliğe Bakmak*, Çev. N. Soyarık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hegel, G. W. F. (2004), *Hukuk Felsefesinin Prensipleri*, Çev. C. Karakaya, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Heywood, A. (2011), *Siyaset Teorisine Giriş*, Çev. H. M. Köse, İstanbul: Küre Yayınları.
- Keane, J. (2004), *Sivil Toplum ve Devlet*, Çev. L. Köker, İstanbul: Yedikıta Yayınları.
- Köker, Levent. (2004). “Röportaj: Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz, Sivil Toplum”, 2 (5), ss. 93-104.
- Kendall, G. ve G. Wickhan (2016), *Foucault’nun Yöntemlerini Kullanmak*, Çev. U. Y. Kara ve T. Sivrikaya, İstanbul: Isık Yayınları.
- Kanat, C. (2013), *Platon ve Aristoteles’te Devlet ve Toplum Felsefesi*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Kanat, C. (2017), *Hegel’in Devlet ve Toplum Felsefesi*, Minerva’nın Baykuşu, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Lemke, T. (2013), *Biyopolitika*, Çev. U. Özmakas, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lemke, T. (2016), *Politik Aklın Eleştirisi: Foucault’nun Modern Yönetimsel Çözümlemesi*, Çev. Ö. Karlık, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Monk, L. H. (1992), *Modern Siyasal Düşünce*, Çev. N. Arat, D. Hakyemez, İstanbul: Say Yayınları.
- Hardt, M. ve A. Negri (2002), *İmparatorluk*, Çev. A. Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hardt, M. ve A. Negri (2004), *Çokluk* Çev. B. Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Marx, K ve F. Engels (1994), *Kutsal Aile*, Çev. K. Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1997), *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi*, Çev. K. Somer, Ankara: Sol Yayınları.
- Özmakas, U. (2018), *Biyopolitika: İktidar ve Direniş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Paras, E. (2016), *Öznenin Yitiminden Yeniden Doğuşuna*, Çev. Y. Çetin, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Savran, G. A. (2003), *Sivil Toplum ve Ötesi*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Scruton, R. (2015), *Modern Felsefenin Kısa Tarihi*, Çev. U. Özmakas, Ü. H. Yolsal.
- Tannenbaum, D. G. (2017), *Siyasal Düşünce Tarihi*, Çev. Özgüç Orhan, İstanbul: BB101 Yayınları.
- Thomas, P. (2000), *Marx ve Anarşistler*, Çev. D. Evcı, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Uygun, O. (2017), *Devlet Teorisi*, İstanbul: Onikilevha Yayınları.
- Urkan, V. (2013), *Michel Foucault ve Düşünce Sistemleri Tarihi*, İstanbul: Say Yayınları.
- Yetiş, M. (2003), “Marx ve Sivil Toplum,” *Praksis*, (no.10, Yaz): 35-72.

TÜRKİYE'DE YÖNETİM BİLİŞİM SİSTEMLERİ ÇALIŞMALARININ BİBLİYOMETRİK YAPISI VE SOSYAL AĞ ANALİZİ İLE ÇÖZÜMLEMESİ

Esmâ ERGÜNER ÖZKOÇ*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, bibliyometrik yöntemleri kullanıp, Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri disiplininin akademik gelişimi üzerine fikir sahibi olmak ve belgeler yoluyla ilişkisel bağlantıları ortaya koymaktır. Çalışmada boylamsal bir yaklaşımla, beş yıldır düzenli olarak gerçekleştirilen Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Konferansı'nda sunulan tüm bildiriler incelenmiştir. Yönetim Bilişim Sistemleri (YBS) çalışma alanının çok disiplinli yapısı nedeniyle, bu alanda bilimsel yayın üreten üniversitelerin/ekollerin sıklıkla hangi alt konulara yoğunlaştığının sosyal ağ analiziyle bir haritasının çıkarılmasının anlamlı olacağı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra en sık atıf yapılan makaleler, en sık atıf yapılan dergiler, en sık çalışılan alt çalışma konuları tespit edilmiş olup bu bildirilerin hazırlanması sürecinde faydalanan makalelerin güncelliği de yine bu çalışmada çözümlenmiştir. Bu anlamda çalışma bulguları, YBS alanının Türkiye'deki gelişimi ve dünya ile rekabeti hakkında önemli karşılaştırma ölçütleri sunmaktadır. Çalışma sonucunda, atıf yapılan dergilerin ve araştırmacıların dağılımı, çalışma konularındaki çeşitlenme, atıf yapılan yayınların güncelliği, araştırmacılar arasındaki iş birliğinin düzeyi ve yayın üretmeye gönüllü üniversitelerin sayısı gibi faktörler dikkate alınmış ve YBS alanının Türkiye'de henüz akademik doygunluğa yeterince ulaşmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: yönetim bilişim sistemleri, ağ analizi, bibliyometri

ABSTRACT

BIBLIOMETRIC STRUCTURE AND SOCIAL NETWORK ANALYSIS OF MANAGEMENT INFORMATION SYSTEMS STUDIES IN TURKEY

The aim of the study is to observe the academic development of the Management Information Systems (MIS) discipline in Turkey and reveal relational links through documents by using bibliometric methods. In this study, all the papers presented in the International Management Information Systems Conference, which have been conducted regularly for five years, have been examined with a longitudinal approach. Due to the multidisciplinary nature of the MIS, it is thought that it would be meaningful to create a map of the social network analysis of the sub-topics of universities/schools that produce scientific publications in this field. In addition, the most frequently cited articles, the most frequently cited sub-topics, and the actuality of the articles used in the preparation of these articles were also analysed. In this sense, the study findings offer important benchmarks for the development of the MIS field in Turkey and the competition with the world. In conclusion, some factors such as distribution of cited journals and researchers, the diversity in study topics, timeliness of cited publications, cooperation level between

* Dr. Öğretim Üyesi, Başkent Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü,
(eeozkoc@baskent.edu.tr)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, No. 1, (Nisan 2019)

Geliş: 03.03.2019

Kabul: 30.03.2019

researchers and number of universities focused on producing publications are considered. Finally, it has been concluded that the MIS scientific field has not yet reached the academic development sufficiently.

Keywords: *management information systems, network analysis, bibliometric*

1. Giriş

Akademik bir çalışma alanının belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmış olmasının temel göstergelerinden bir tanesi bu alanda üretilen yayınların niteliği ve yapısıdır. Çalışma alanlarındaki veya disiplinlerdeki gelişim ve değişimlerin yorumlanabilmesi ise ancak bu çalışmaların içerik bakımından analiziyle mümkün olabilir. Günümüz akademik dünyasında temel disiplinlerin veya bilim dallarının yanı sıra çok sayıda akademisyen, çok disiplinli bir çalışma geleneğini sürdürmektedir. Son yirmi yılda bilimsel çalışmaların makro çalışma alanlarından daha spesifik mikro çalışma alanlarına indirgenmesi çok daha fazla sayıda bilimsel bilginin veya sorunun tartışılır olduğu bir akademik dünya yaratmıştır. Daha açık bir ifadeyle bilgi ve teknoloji çağının, toplumsal yaşamdaki yansımaları, çok sayıda farklı bilimsel çalışma alanının birlikte çalışmasını zorunlu kılmaktadır. Ancak her ne olursa olsun, yeni veya eski tüm bilimsel çalışma alanları, tarihi süreçte farklı sorunlara cevap aramaları sebebiyle değişen akademik geleneklerin ortaya çıktığı bir yapıyı ortaya çıkaracaktır. Her bir çalışma alanı bu süreçte “gözle görülmeyen bir ağı” temsil edecektir (Culnan, 1986: 156). Birbirine eklenerek büyüyen bu çalışma sistemi, önceki dönemdeki araştırmacıların yarım bıraktığı veya cevap bulamadığı sorunlara kendilerinden sonra gelenlerin cevap aradığı bir çalışma geleneğini yaratmaktadır. Dolayısıyla bilimsel çalışma alanlarında birbirlerinin üzerine eklenerek büyüyen bu çalışma sistemi, aynı zamanda çalışma alanının entelektüel tarihini de betimleyecektir (Kırkbeşoğlu ve diğerleri, 2015: 110).

Bilimsel bir çalışma alanında sıklıkla çalışılan konular, sorunları açıklamak için kullanılan kuramlar, sıklıkla atıf yapılan öncü çalışmalar ve o alana kafa yoran ekol veya üniversiteler bu görünmez ağ yapısının birer unsurlarıdır (Culnan, 1986: 157). Bu nedenle alanda üretilen çalışmaların atıf veya kaynakça yapılarının başka bilimsel çalışmalarca ele alınıp analiz edilmesi hem çalışma alanının zenginlik seviyesini anlamayı sağlayacak hem de gelecekle ilgili alanın nereye evrildiğini ortaya koyabilecektir (Rodriguez ve Navarro, 2004: 981; Üsdiken ve Pasadeos, 1992: 107).

Bu çalışmanın amacı, Yönetim Bilişim Sistemleri disiplininin bibliyometrik açıdan Türkiye'deki gelişimini izlemek ve üretilen yayınlar ile alandaki etkin aktörler arasındaki ağları ortaya koymaktır. Türkiye'de yönetim bilişim sistemleri çalışma alanı, diğer birçok disipline kıyasla oldukça genç bir çalışma alanı olarak kabul edilebilir. Bilimsel gelişiminde henüz emekleme devresinde olan bu alanda akademik yayın üreten ve eğitim öğretim hizmeti sağlayan üniversite sayısının da son yıllarda artış

gösterdiği söylenebilir. Uluslararası YBS yazınına kıyasla Türkiye'deki mevcut durum, alınması ve kat edilmesi gereken mesafeleri ortaya koymak anlamında önemli olacaktır. Bu kapsamda çalışmada YBS alanının entelektüel yapısı, bibliyometri ve sosyal ağ analizi yöntemleriyle çözümlenmeye çalışılmıştır.

Mevcut yapının analizi, aynı zamanda uluslararası yazının ne denli takip edilebildiğini de sınayacaktır. Bu kapsamda yönetim bilişim sistemleri alanındaki etkin kongrelerden bir tanesi olan Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Konferansında üretilen toplam 409 bildiri için bibliyometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Bu analizler, (1) hangi üniversitelerin yönetim bilişim sistemleri çalışma alanındaki hangi alt çalışma konularını çalıştığını, (2) üniversiteler arası bilimsel iş birliklerinin boyutunu, (3) yazında en sık atıf yapılan ulusal ve uluslararası yazarları, (4) yazında en sık atıf yapılan dergileri ve (5) Uluslararası YBS konferansına en sık yayın gönderen üniversitelerin birbirinden farklılaşan çalışma ilgilerini de ortaya koyacaktır.

Çalışma ayrıca özgün olarak, bibliyometrik analizin devamında sosyal ağ analizini de kullanmaktadır. Hangi üniversitelerin yönetim bilişim sistemleri çalışma alanındaki hangi alt çalışma konularını çalıştığı, bir sosyal ağ analizi programı ile haritalandırılmış ve YBS çalışma alanındaki ağın merkezinde ve periferisinde yer alan üniversiteler tespit edilmiştir. Bu analizler, bilimsel çalışma alanının ne kadar dağınık veya yerleşik olduğunu betimleyeceği gibi alana yön veren öncü rol üstlenmiş üniversitelerin çabasını ortaya koyması bakımından da önemli kabul edilebilir.

2. Bilişim Teknolojileri Alanının Evrimsel Bir Değerlendirmesi

Bilişim teknolojileri alanının evrimsel süreci incelendiğinde altı evrenin alanın entelektüel gelişimine yön verdiği gözlemlenmektedir (O'Brien ve Marakas, 2011: 10).

1. *Evre - Veri İşleme (1950'ler ve 1960'lar)*: Elektronik Veri İşleme Sistemleri
2. *Evre - Yönetimsel Raporlama (1960'lar ve 1970'ler)*: Yönetim Bilişim Sistemleri
3. *Evre - Karar Destek (1970'ler ve 1980'ler)*: Karar Destek Sistemleri
4. *Evre - Stratejik ve Nihai Kullanıcı Desteği (1980'ler ve 1990'lar)*: Nihai Kullanıcı Bilgisayar Sistemleri, Üst Yönetim Bilişim sistemleri, Uzman Sistemler, Stratejik Bilişim Sistemleri, Rekabet avantajı sağlamak için stratejik ürün ve hizmetlerinin sunumu
5. *Evre - E-Ticaret ve Ticaret (1990'lar ve 2000'ler)*: İnternet tabanlı e-ticaret ve e-ticaret sistemleri
6. *Evre - Kurumsal Kaynak Planlama ve İş Zekâsı (2000'ler ve sonrası)*: Girişimci ortak arayüz uygulamaları, veri madenciliği ve veri görselleştirme, müşteri ilişkileri yönetimi, tedarik zinciri yönetimi

1960'lara kadar bilişim sistemlerinin işletmeler içerisindeki rolü ve önemi oldukça sınırlı ve yalın kalmıştır. İşlemelerin temel üretim süreçleri, kayıt tutma,

muhasabe ve diğer elektronik veri işleme uygulamalarından oluşmaktaydı. Daha sonraki süreçte, yöneticilere işletme içindeki bilgilerin raporlanması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Böylece, yönetim bilişim sistemleri (MIS) kavramı doğmuştur. Bu yeni rol, yönetsel son kullanıcılara yani yöneticilere karar alma süreçlerinde ihtiyaç duydukları bilgileri sağlayacak önceden tanımlanmış yönetim raporlarının önceden sunulmasına imkân sunmuştur (O'Brien ve Marakas, 2011: 10).

Ancak 70'li yıllarda, yönetim bilişim sistemleri tarafından üretilen bilgilerin tamamının yönetsel kararların alınmasında tek başına yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Karar destek sistemlerinin ortaya çıktığı bu süreç, yöneticilere karar verme süreçlerinde destek olacak bilgisayar tabanlı bilişim sistemlerinin doğmasına yol açmıştır. Karar destek sistemleri, karar verme sürecinde yöneticilere etkileşimli bilgi desteği sağlayan bilgisayar destekli bilgi sistemleridir (Hoşcan ve Şahin, 2005). Bilişim sistemlerinin yeni rolü, yönetsel kullanıcılara verilerin ve modellerin etkin kullanımına bağlı karmaşık yönetsel problemlerin çözümünü sağlamıştır.

1980'li yıllara gelindiğinde bilişim sistemleri için yeni roller ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeniliklerin başında mikrobilgisayarlar, modern yazılım uygulamaları ve telekomünikasyon ağlarının hızlı gelişimi gelmiştir. Bu imkanlar, son kullanıcıların aktif olarak bilişim sistemleri sürecine dahil olmasına yol açmıştır. Son kullanıcılar artık merkezi kurumsal bilgi hizmetleri departmanlarının dolaylı desteğini beklemek yerine iş gereksinimlerini desteklemek için kendi bilgi işlem kaynaklarını kullanabilmişlerdir (O'Brien ve Marakas, 2011: 11).

Bu yıllarda ikincil olarak “üst yönetim bilgi sistemleri” (executive information systems) kavramı ortaya çıkmıştır. Üst yönetim bilgi sistemleri, üst yönetim tabakasında yer alanların, stratejik kararlar alma, yürütme ve kontrol etme süreçlerini kolaylaştıracak bilgi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Bu bilgi sistemi, önemli konumlardaki yöneticiler için departman bazında özet raporların hazırlandığı ve yöneticilerin genellikle kritik sorulara cevap bulabileceği stratejik bilgilerin yer aldığı bir sistemdir.

Yine aynı süreçte üçüncü olarak, “Yapay Zekâ” (Artificial intelligence) teknikleri, işletme bilgi sistemlerine entegre olmaya başlamıştır. Makinelerin karmaşık problemlere insanlar gibi çözümler üretebileceğine yönelik inanç, 80'li yılların ikinci yarısında bilişim sistemleriyle ilgili çalışmaların odağına yerleşmiştir. Sahibi adına hareket etmeye programlanmış akıllı yazılım araçları, kullanıcının acil ihtiyaçlarına göre kendilerini uyarlayabilen sistem fonksiyonları, sanal gerçeklik uygulamaları, ileri robotikler ve doğal dil işleme gibi sistemler toplumsal yaşamda insan müdahalesine olan ihtiyacı azaltacağına sinyallerini vermiştir. Bu süreçte uzman sistemler ve diğer bilgi tabanlı sistemler de bilişim sistemleri için yeni bir rol üstlenmiştir. Günümüzde uzman sistemler, sınırlı alanlarda uzman tavsiyesi vererek kullanıcılara danışmanlık hizmeti verebilmektedir.

Bilişim sistemleri için önemli yeni bir aşama ise 1980'lerde ortaya çıkıp ve 1990'larda da devam eden “Stratejik Bilgi Sistemleri” (Strategic Information Systems) sürecidir. Bilgi sistemlerinin stratejik rolü, işletmelerin rakipleri karşısında üstünlük kazanmasını sağlayacak ürün, hizmet ve yeterliliklerin geliştirilmesinde bilgi sistemlerinin ve teknolojinin kullanılmasını kapsamaktadır. Stratejik bilgi sistemleri, işletme stratejilerinin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında, bilgiyi, bilgi dönüşümünü ve/veya bilginin iletişimini kullanan araçlar olarak tanımlanmaktadır (Earl, 1993: 47). Bilgi sistemleri ve teknolojileri işletmelerde stratejik olarak, rekabet üstünlüğü kazanmak, verimliliği ve performansı arttırmak, yönetim ve örgütlerde yeni yöntemler geliştirmek ve yeni iş alanları yaratmak üzere kullanılabilir (Peppard, 1993: 1).

1990'ların ortalarından sonlarına doğru, “kurumsal kaynak planlama” (Enterprise Resource Planning) sistemlerinin devrimci bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Kurumsal kaynak planlama yazılımları sayesinde, bir işletmenin finansal kaynakları, tedarik zinciri operasyonları, raporlaması, üretimi ve insan kaynakları faaliyetleri birbirleriyle entegre biçimde dijital ortama taşınarak daha karlı ve uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır. Otomasyon ve veri yönetimi yetenekleri sayesinde kullanıcının daha doğru kararları daha hızlı şekilde almasına yardımcı olur. Kurumsal kaynak planlama sistemlerinin bu anlamda en büyük avantajı, tüm bilgisayar tabanlı işletme fonksiyonları için ortak ara yüzler yoluyla esnek stratejik karar almayı sağlayacak veri paylaşımı imkânı sunmasıdır (O'Brien ve Marakas, 2011: 11).

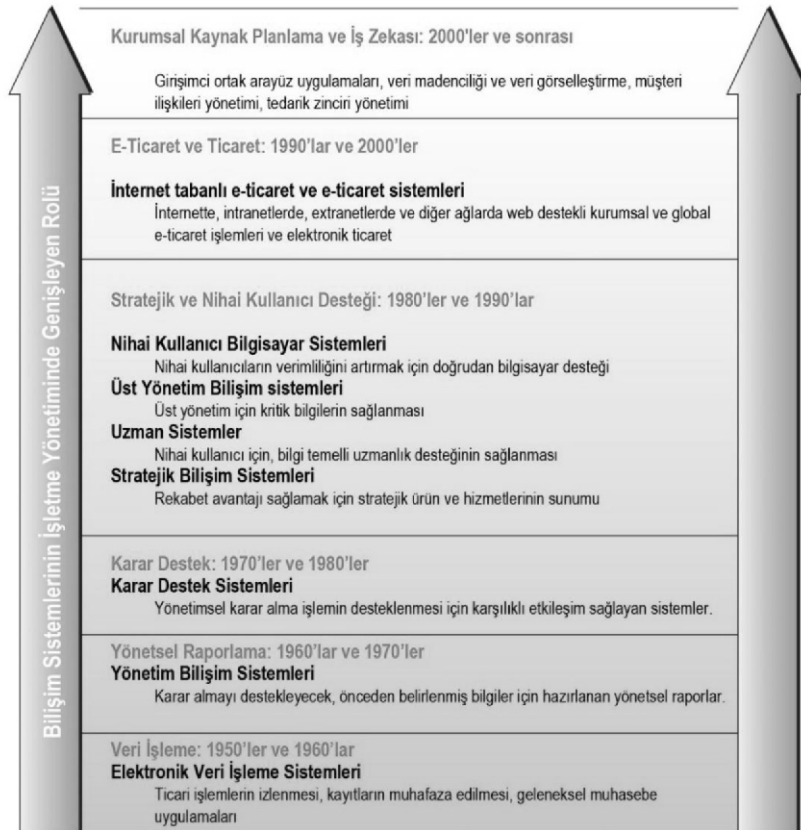
Yine son dönemlerde bilişim sistemlerinin rolünün “İş Zekasına” (Business Intelligence) yöneldiği bir dönem içerisinde olduğumuzu söylemek yanlış olmayacaktır. İş zekası, işletmelerde stratejik kararların alınması için kullanılabilecek veri ve bilgilerin toplanmasına ve analizine odaklanan tüm uygulamaları ve teknolojileri ifade eden bir kavramdır. Günümüz işletmeleri, değişen rekabetçi ortamda hayatta kalabilmek ve hatta pazarda etkin olabilmek adına, operasyonel sistemlerinden, bayilerinden, satış ve dağıtım kanallarından ve sosyal medyadan sayısız veriyi kusursuz bir şekilde yorumlayıp en uygun yol haritasını çizmek durumundadır. İhtiyaç duyulan veriye erişip bu veriyi bilgiye dönüştürmeyi sağlayan iş zekası uygulamaları, işletmelerin ellerini güçlendirerek risk almadan doğru adımları atmasını kolaylaştırmaktadır. İş Zekası bu anlamda, bir işletmenin ham verilerini analiz etmek için kullandığı çeşitli yazılım uygulamalarının tümünü kapsayan, veri madenciliği, online analitik işleme, sorgulama ve raporlama dahil olmak üzere birbiriyle ilgili çeşitli aktivitelerden oluşan bir destek sistemidir. Firmalar karar verme, maliyet düşürme ve yeni iş fırsatlarını tanımlamanın yanı sıra, tedarikçi ve müşterilerle olan ilişkilerin değerini daha objektif bir biçimde ölçülmesini sağlayarak, işletmelerin daha gerçekçi kararlar almasını sağlamaktadır.

1990'larda internet, intranetler, extranetler ve diğer birbirine bağlı küresel ağların hızlı büyümesi, 21. yüzyılın başlarında iş dünyasında bilişim sistemlerinin

yeteneklerini önemli ölçüde geliştirmiştir. Ayrıca bu süreçte bilişim sistemlerinin rolünde köklü bir değişim meydana gelmiştir. İnternet tabanlı ve web destekli işletmeler ile global e-ticaret ve e-ticaret sistemleri günümüz ticari işletmelerinin operasyonlarında ve yönetiminde yaygınlaşmıştır. Bilişim sistemleri günümüzde modern organizasyonda stratejik bir kaynak olarak sağlam bir şekilde kullanılmaktadır.

Şekil 1 dikkatli incelendiğinde bilişim sistemlerinin son 50 yıldaki evrimsel değişimi bir öncekini dışlayan veya kullanılmaz noktasına getiren bir yapıda olmadığı fark edilecektir. Daha açık bir ifadeyle birbirine eklenerek gelişen bilişim sistemleri alanı, 50 yıllık birikimin meyvelerini ancak son yıllarda işletmelere sunabilecek niteliğe ulaşmıştır. Bu nedenle işletmeler için kritik olan nokta, bilişim sistemlerini yüksek entegrasyon ile çok daha fazla kaynaktan elde edilen, çok daha fazla veriden yararlanacak şekilde kullanmaktır. Bu bakış açısı işletmelere, rekabetçi süreçte yeni yetenekler kazandıracağı gibi değişen çevre şartlarına uyum sağlamada bir esneklik de katacaktır.

Şekil 1: Bilişim Sistemlerinin İşletme Yönetimindeki Evrimsel Süreci

Kaynak: O'Brien ve Marakas, 2011: 10

3. Yöntem ve Analiz

a. Bibliyometrik Analiz (Atıf Analizi)

Bibliyometrik analiz, en basit tanımıyla istatistiksel yöntemler yardımıyla bilimsel çalışmaların içeriğine ilişkin çözümlemelerin yapılmasını ifade etmektedir (Pritchard 1969: 349). Bibliyometrik analiz türlerinden en bilineni atıf analizi olup bu çalışmada da atıf analizi yöntemi kullanılmıştır. Atıf analizinin temeli, yazında önemli kabul edilen çalışmalardan daha fazla destek alındığı ve dolayısıyla araştırmacılar tarafından daha önemli kabul edildiği varsayımına dayanmaktadır (Kırkbeşoğlu ve diğerleri, 2015: 113). Bu açıdan bakıldığında daha sık atıf yapılan çalışmaların, daha az atıf yapılanlara kıyasla o bilimsel alan için daha önemli ve etkili olduğu düşünülür (Tahai ve Meyer, 1999; Culnan, 1986). Bir alandaki araştırmacıların verimliliği, yayınların kullanım sıklıkları, yazının ne derece geçmişe gittiği, alandaki en verimli araştırmacılar ve hangi çalışmalardan yıllara göre ne düzeyde faydalandığı gibi sonuçlar elde etmek mümkündür. Bu anlamda, yazarlar, konular veya dergiler kapsamında kümeler arası ilişkileri anlamamızı sağlayan bir yöntem olduğu söylenebilir (Pilkington ve Liston- Heyes, 1999).

Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Konferansının alandaki düzenli ve yerleşik kongrelerden biri olması sebebiyle bu kongredeki bildiriler üzerine bir atıf analizi gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Konferansının, beş yıldır devam eden ve akademik kalitesini her geçen yıl artıran bir yapıya sahip olması nedeniyle YBS çalışma alanına ilişkin en tutarlı bilgileri sunacağı öngörülmüştür. Ayrıca (1) kongrenin her yıl bir başka üniversite tarafından gerçekleştirilmesine rağmen içeriğinin değişmemesi, (2) kapsamı uluslararası olmasına rağmen hemen hemen tüm bildirilerin yerli araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş olması, (3) farklı coğrafyalardan çok sayıda katılımcıya hitap etmesi, (4) yönetim bilişim sistemlerinin alt çalışma konularına ilişkin bağımsız oturumlar düzenlenmesi gibi sebeplerden dolayı bu kongrenin çalışma odağına alınmasına karar verilmiştir.

Kongredeki genel olarak on iki alt çalışma konusu beş yıl boyunca temel alınmıştır. Bunlar; Elektronik Uygulamalar, Bilgi Güvenliği ve Bilişim Hukuku, Veri Madenciliği, Coğrafik Bilgi Sistemleri, İş Zekâsı ve Karar Destek Sistemleri, Yönetim Bilişim Sistemleri, Bilgi Sistemleri, Sosyal ve Dijital Medya, İnternet Teknolojileri, Yapay Zekâ ve Makine Öğrenimi, Mikrodenetleyiciler ve Uygulamalar, Yeni Trendler şeklindedir. Beş yıllık süre boyunca hakem değerlendirmeleri neticesinde, bu alt konulara bağlı çok sayıda çalışma kongrelere gönderilmiş ve bunların bir kısmının kongrede sunulması uygun bulunmuştur.

Veri toplama sürecinde ilk olarak, beş kongrenin yayınlanmış bildiri kitaplarına ulaşılmış ve tüm yayınlar (1) yayını gönderen yazarların üniversitelerine ve (2) bu yazarların hangi alt çalışma konusunu çalıştıklarına göre listelenmiştir. Daha sonra

kongrede yayınlanan bildirilerin yazarları “üniversiteler” & “çalışma konularına” göre ayrı ayrı kodlanarak çapraz tablolar oluşturulmuştur.

Veri toplama sürecinin ikinci aşamasında ise atıf analizine temel teşkil edecek kaynakça incelemesi sürecine geçilmiştir. Beş yıldır (2014, 2015, 2016, 2017 ve 2018) aralıksız düzenlenen Uluslararası YBS konferansından yalnızca iki konferansın (2016 ve 2018 yılında düzenlenenlerin) tam metin bildirilere yer verdikleri tespit edilmiş ve bildirilerin kaynakçalarında yer verilen yalnızca “makaleler” ve “Uluslararası YBS Konferansı bildirilerine” yapılan atıflar veri toplama sürecine dahil edilmiştir. Akademik dergilerin uzun süreçte periyodik olarak yayınlanıyor olması; dergilerden faydalanma eğilimi yoluyla bağımlılık düzeyinin değişimini anlamayı kolaylaştırır (Kırkbeşoğlu ve diğerleri, 2015: 113). Aynı kapsama girdiği düşünülen Uluslararası YBS Konferansı bildirileri de bu nedenle araştırma kapsamına dahil edilmiştir.

Özetle ilk aşamada aşağıdaki verilerin toplanması amaçlanmıştır.

1. Hangi üniversiteler ağırlıklı olarak hangi alt çalışma konularıyla (bkz. Ek1) ilgileniyor?
2. Hangi akademik dergilere en sık atıf yapılıyor? (Hangi akademik dergiler alanda daha yoğun takip ediliyor?)
3. Hangi uluslararası araştırmacıların yayınları daha sık atıf alıyor? (Hangi araştırmacılar alanda daha fazla takip ediliyor veya popüler?)

Son aşamada ise bu beş yıllık döneme ait yukarıdaki verilere ait ağ haritaları oluşturulmuştur. Ağ haritaları için UCINET 6.0 sosyal ağ analizi programı kullanılmıştır.

b. Sosyal Ağ Analizi

Sosyal ağ analizi, bireyler, gruplar veya örgütler arasındaki iletişim bağlantılarının doğasını tanımlayan bir yöntem olup bir ilişki ağının içindeki merkezi aktörleri, karşılıklı bağların gücünü/yoğunluğunu ve ağdaki gruplaşmaları bilimsel olarak ortaya koyan bir yöntemdir (Hanneman, 2001; Wasserman ve Faust, 1994). Bu çalışmada atıf analizine ek olarak sosyal ağ analizi uygulanarak daha fazla sayıda bulguya ulaşılmaya çalışılmıştır.

Sosyal ağ çalışmalarında veriler, aktörler arasında ilişkinin var olması durumunda 1, ilişkinin olmaması durumunda 0 değerinin programa girilerek ağ yapısının ortaya çıkarılması sağlanır (Borgatti ve diğerleri, 2002; Hanneman, 2001). Bu ilişki puanlaması bazen 0-1 gibi puanlar yerine ağırlıklandırılmış olarak (0-10 şeklinde) de girilebilir.

Veri toplama sürecinde de belirtildiği gibi, ilk olarak “üniversitelerin”, “çalışma

konularına” olan ilgisi merak edilmektedir. Her bildirinin, tüm yazarları kendi üniversitelerini temsil etmektedir. Bu kapsamda her bir üniversite için bir sıklık alındığında, bu sıklıklar bir ağırlıklandırmayı temsil edecektir. Bu ağırlıklandırılmış veriler, UCINET 6.0 (Borgatti ve diğerleri, 2002) programındaki çapraz tablolara girilmek suretiyle işlenmiştir.

Çalışmada sosyal ağ analizi ölçümlerinden “derece merkeziliği” esas alınmıştır. Derece merkeziliği bir aktörün (örneğin üniversitenin veya çalışma konusunun) sosyal ağın merkezinde konumlanma derecesini göstermektedir (Monge ve Contractor, 2001: 443).

Çalışmada yalnızca hakemli dergilere ve Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Bildirilerine yapılan atıflar değerlendirmeye alınmıştır. Beş yıllık süreç için 409 yayın incelenmiş ve bu yayınların atıf yaptığı toplam 577 çalışmaya ait yazar ve dergiler ayrı ayrı listeler halinde kodlanmıştır. Bir sonraki aşamada ise beş yıllık dönem (2014-2018) için ağ matrisi (üniversite – çalışma konusu şeklinde) ve sosyal ağ diyagramları oluşturulmuştur.

4. Bulgular

Tablo 1’de atıf analizi sürecinde toplanan verilerin bir özeti yer almaktadır. Tabloya göre 2014-2018 yılları arasında kabul edilen 409 bildiri 108 farklı üniversiteden katılımcı tarafından üretilmiştir. Her ne kadar çok sayıda farklı üniversiteden araştırmacı katılmış dahi olsa belirli üniversitelerin yayın gönderme konusunda daha baskın olduğu görülmektedir. Tablo 2 incelendiğinde konferansa bildiriyle katılım konusunda Atatürk Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi’nin sosyal ağın daha merkezinde olduğu görülmektedir. Yine Tablo 1 incelendiğinde 388 farklı dergiye atıf yapıldığı görülmektedir. Bu rakam alandaki disiplinler çeşitliliği göstermesi anlamında önemlidir. Atıf yapılan farklı dergi sayısının bu denli yüksek olması, YBS çalışma alanının farklı bilimsel çalışma alanlarından (örneğin; yönetim, bilgisayar mühendisliği, endüstri mühendisliği vb.) beslenmesiyle açıklanabilir. Ayrıca bu beş yıllık süreçte araştırmacıların atıf yaparken ortalama olarak kaç yıllık geri dönüş yaptıklarını kestirebilmek adına ortalama atıf yılı hesaplanmış ve 2007,66 yılı elde edilmiştir. Bu tarih, yakın bir zamana işaret etmektedir. Bu durum, araştırmacıların çok eski tarihli çalışmaları kullanmamasıyla ve YBS çalışma alanının, diğer birçok bilim dalına kıyasla daha yeni bir çalışma alanı olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 1: YBS Çalışma Alanında Yayın Üreten Üniversitelere İlişkin Bazı Bilgiler

	Toplam
Bildiri Sayısı	409
Bildirisi Kabul Edilen Araştırmacı Sayısı	904
Bildiri Gönderen Üniversite Sayısı	108
Atıf Yapılan Makale Sayısı	577
Atıf Yapılan Toplam Farklı Dergi Sayısı	388
Ortalama Atıf Yılı	2007,66
Alandaki İş Birliği Eğilimi	%30,5

Tablo 1'de ayrıca YBS alanındaki iş birliği eğilimine ilişkin bir hesaplama daha yapılmıştır. İş birliği eğilimi kongreye yayın gönderen araştırmacıların farklı üniversitelerdeki meslektaşlarıyla ortak yayın üretme eğilimini göstermektedir. Konferansa gönderilen çalışmaların %30,5'lik kısmı farklı üniversitelerdeki akademisyenlerin ortak yayın çabasını yansıtmaktadır. Bu oranın görece düşük olması, alandaki çalışma konuları arasında da bir zenginliğin yaratılması önünde engel olarak düşünülebilir. Daha açık bir ifadeyle yüksek iş birliği farklı üniversitelerdeki araştırmacıların diğer üniversitelerdeki meslektaşlarının neler çalıştığı hakkında daha fazla farkındalığa sahip olmalarına ve yeni konular üzerinde çalışmak konusunda daha fazla fırsata işaret edecektir.

Tablo 2: Üniversitelerin Derece Merkeziliği (İlk 20 Üniversite)

	Derece Merkeziliği	Yüzdesi %		Derece Merkeziliği	Yüzdesi %
Atatürk Üniversitesi	96	10,8	Özel Sektör Kuruluşu	24	2,7
Dokuz Eylül Üniversitesi	84	9,5	Marmara Üniversitesi	22	2,5
Sakarya Üniversitesi	55	6,2	Cumhuriyet Üniversitesi	19	2,1
Kadir Has Üniversitesi	43	4,8	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	17	1,9
Boğaziçi Üniversitesi	42	4,7	Bahçeşehir Üniversitesi	11	1,2
Gazi Üniversitesi	36	4,1	Pamukkale Üniversitesi	11	1,2
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	31	3,5	Selçuk Üniversitesi	11	1,2
İstanbul Üniversitesi	30	3,4	Muğla Sıtkı Koçman Üniv.	10	1,1
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	30	3,4	Yaşar Üniversitesi	10	1,1
Kamu Kuruluşu	25	2,8	Bilecik Şeyh Edebali Üniv.	9	1,0

Tablo 2, konferansa bildiri ile katılan üniversitelerin derece merkezilik skorlarını; Tablo 3 ise konferansta çalışma konularının derece merkezilik skorlarını göstermektedir. Derece merkeziliği, bu kongrelere katılan üniversitelerin ve konferansta çalışılan konuların akademik ağın merkezinde hangi düzeyde konumlandığını göstermektedir. Tablolardan da anlaşılacağı üzere Atatürk Üniversitesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin sosyal ağın daha merkezinde olduğu, onları Sakarya, Kadir Has, Boğaziçi ve Gazi Üniversitelerinin takip ettiği görülmektedir. Bu üniversitelerin ortak özelliği, YBS lisans ve lisans üstü programlarının diğer üniversitelere kıyasla daha erken dönemlerde kurulmuş olmasıdır. Tablo 2'den anlaşılacağı üzere, beş yıllık süreçte bazı üniversitelerin YBS alanında daha düzenli yayın ürettikleri anlaşılmaktadır.

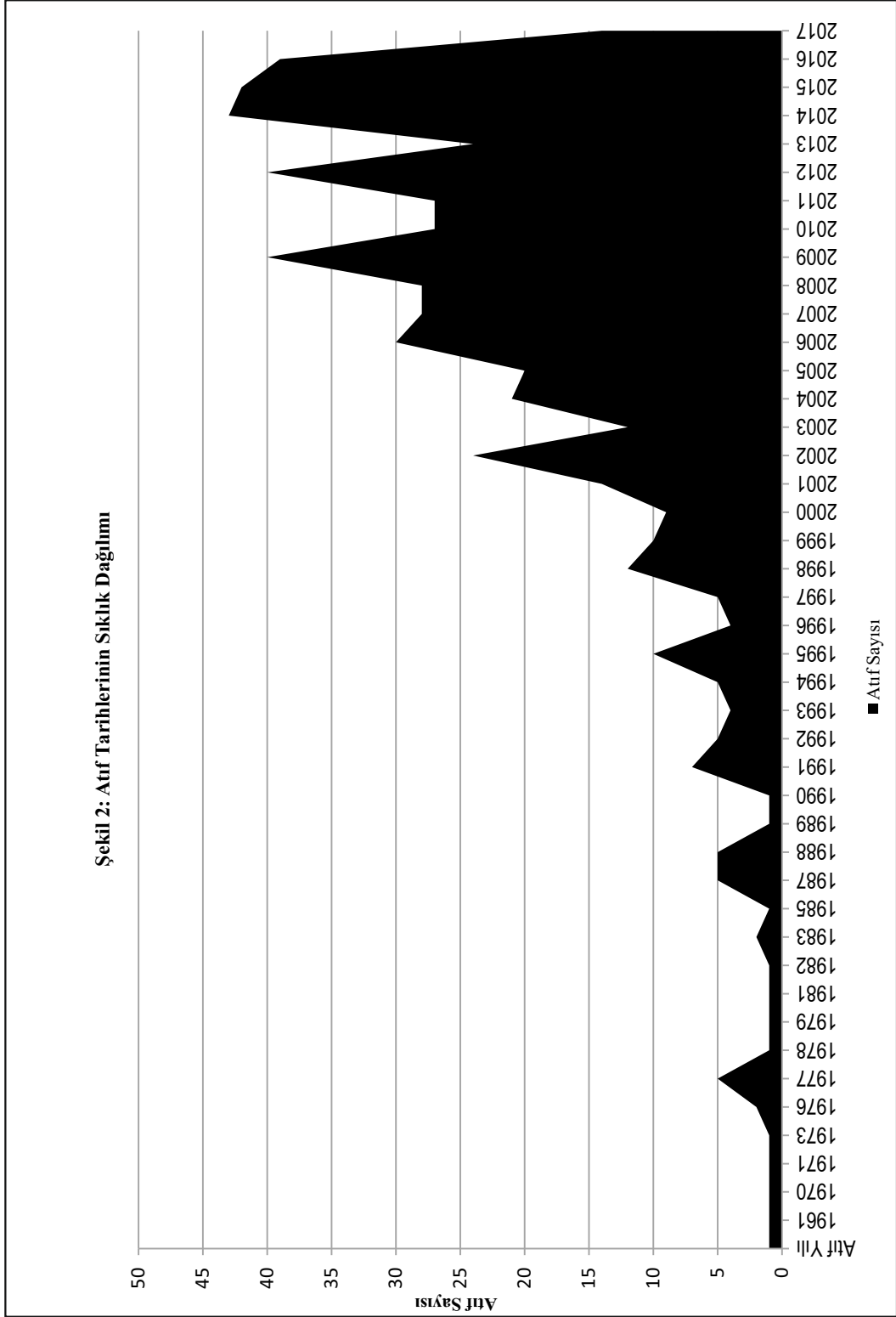
Tablo 3'de ise konferans kapsamında hangi konuların daha yoğun çalışıldığı görülmektedir. İlgili tablo içinde yine merkezilik skorları hesaplanmıştır. Çalışma konusu kapsamında, YBS alanının sosyal boyutlarının tartışıldığı konuların (bkz. Ek-1) akademik ağın merkezinde olduğu görülmektedir. Bu kategori altında baskın alt konuların, bilgi yönetimi, teknoloji yönetimi, yenilikçilik ve kurumsal kaynak planlaması gibi işletmecilik literatüründen destek alan çalışmalardan oluştuğu da yine dikkati çekmektedir. Yine ağın merkezinde kabul edilebilecek konular arasında veri madenciliği, yapay zekâ ve makine öğrenimi, bilgi sistemleri (teknik konular) ve elektronik uygulamalar da yer almaktadır.

Tablo 3: Çalışılan Konuların Derece Merkeziliği

	Derece Merkeziliği	Yüzde %
Yönetim Bilişim Sistemleri (Sosyal Konular)	186	20,6
Veri Madenciliği	119	13,2
Yapay Zeka ve Makine Öğrenimi	93	10,3
Bilgi Sistemleri (Teknik Konular)	92	10,2
Elektronik Uygulamalar	90	10,0
İş Zekası ve Karar Destek Sistemleri	80	8,8
Sosyal ve Dijital Medya	78	8,6
Bilgi Güvenliği ve Bilişim Hukuku	41	4,5
Yeni Trendler	36	4,0
İnternet Teknolojileri	31	3,4
Mikrodenetleyiciler ve Uygulamalar	25	2,8
Kapsam Dışı Çalışmalar	17	1,9
Coğrafi Bilgi Sistemleri	16	1,8
Toplam	904	100,0

Tablo 2 ve 3'ün daha anlamlı olabilmesi için çalışmanın başında da değinildiği gibi, sosyal ağ analizi gerçekleştirilmiş ve bir ağ haritası çıkarılmıştır. Bu ağ haritasının merkez noktasında yer alan üniversiteler (kırmızı yuvarlak daire ile belirtilenler), farklı konularda daha çok çalışma üreten üniversitelerdir. Daha açık bir ifadeyle bu merkez üniversiteler, daha Tablo 3'de belirtilen konu başlıklarının hemen hemen tamamında ve daha çok sayıda yayın üretmiş üniversitelerdir. Şekil 1 incelendiğinde bazı üniversitelerin ise ağın çevre (periferi) kısmında yer aldığı görülmektedir. Bu üniversitelerin daha heterojen (aynı içerikte) bir konu seçimini tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

Şekil 2: Atıf Tarihlerinin Sıklık Dağılımı

Bir sonraki aşamada, konferansta sunulan tam metin bildirilerin hangi makalelere atıf yaptıkları araştırılmıştır. Çalışmanın literatür kısmında yönetim bilişim sistemleri çalışma alanının altı evreden oluştuğundan söz edilmişti. Bu evrimsel süreç kapsamında atıf yapılan çalışmaların yayım tarihleri karşılaştırıldığında, en sık atıf yapılan dönemin 2000'li yıllardan sonra olduğu fark edilecektir (bkz. Şekil 2). YBS çalışma alanının son evresinin (6. evre) bu yıllar itibarıyla evrildiği düşünüldüğünde, atıf yoğunluğunun bu döneme denk gelmesi manidar kabul edilebilir. Zira 2000'li yıllar ve sonrasındaki periyot, bilhassa Türkiye'de bu alanda çalışan akademisyenlerin çoğaldığı ve alanın akademik üretimde daha çok geliştiği bir dönemdir.

Tablo 4'de atıf yapılan 577 makale içinden beş ve beşin üzerinde atıf alan dergiler yer almaktadır. Toplam on iki dergi beş ve üzeri atıf almıştır. Bu on iki dergiden altısı YBS çalışma alanının odağındaki dergiler olup diğer en sık atıf alan dergiler YBS çalışma alanının bağlantılı olduğu bilim alanlarına (örneğin yönetim ve organizasyon, endüstri mühendisliği, bilgisayar mühendisliği gibi) ait dergilerdir. Alanın seçkin dergilerinden olan MIS Quarterly, en sık atıf alan dergi konumundadır. En sık atıf alan yedinci kaynak Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri Kongresi Bildiriler Kitabıdır. Akademik yayınlarda atıfların sıklıkla makale ve kitaplara yöneltildiği düşünüldüğünde; kongre bildiriler kitabının yüksek düzeyde atıf almış olması ilginç kabul edilebilir.

Tablo 4: Dergilerin Atıf Sıklıkları ve Yüzdeleri

	Atıf Sıklığı	Yüzde %
MIS Quarterly	18	3,10%
Computers in Human Behaviour	13	2,30%
Computers and Education	12	2,10%
Information and Management	9	1,60%
Procedia Computer Science	9	1,60%
Expert Systems with Applications	8	1,40%
Uluslararası YBS Kongresi Bildiri Kitabı	7	1,20%
European Journal of Operational Research	6	1,00%
Neurocomputing	6	1,00%
Harvard Business Review	5	0,90%
Information Systems Journal	5	0,90%
Academy of Management Review	5	0,90%
Diğer Dergiler	474	82,00%
Toplam Atıf	577	100,00%

Tablo 5 ise en sık atıf yapılan çalışmaları göstermektedir. Atıf yapılan 577 makale içerisinde tüm yazarların, oluşturulan bir yazılım ile sıklıkları çıkarılmıştır. Atıf yapılan çalışmalarda yazarların kaçınıcı yazar oldukları dikkate alınmaksızın bu işleme

tabi tutulmuştur. Tablo 5 incelendiğinde, yoğunlukla atıf yapılan bir araştırmacının olmadığı görülmektedir. Alanın farklı alt çalışma alanlarından besleniyor olması, çalışmalarda bu farklı alanlara ilişkin atıfların ortaya çıkmasına sebep olmuş olabilir. Atıf yapılan dergilerde olduğu gibi YBS çalışma alanını oluşturan alt çalışma alanlarına bağlı olarak, belirli araştırmacılar üzerinde yoğunlaşılacak bir atıf geleneğinin olmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 5: En Sık Atıf Yapılan Araştırmacılar

Sıra	Atıf Yapılan Yazar	Atıf Sıklığı
1	Davis, F.	6
2	Snijders, T.A.B.	6
3	Pawlak, Z.	5
4	Zhang, D.	5
5	Steglich, C.	5
6	Özdemir, A.	4
7	Koçak, A.	3
8	Bagozzi, R.P.	3
9	Berry, L.L.	3
10	Ömürbek, N.	3
11	Parasuraman, A.	3
12	Sharma, M.K.	3
13	Venkatesh, V.	3
14	Zeithaml, V.A.	3

5. Sonuç

Yönetim Bilişim Sistemleri çalışma alanının evrimsel süreçte farklı bilim alanlarından aldığı destekler alanının entelektüel gelişimini belirleyici olmuştur. Birbirine eklenerek gelişen yönetim bilişim sistemleri disiplini, uzun yıllar sonucu ortaya çıkan birikimin meyvelerini ancak son yıllarda işletmelere sunabilecek niteliğe ulaşmıştır. Diğer yandan uluslararası yazındaki bu uzun soluklu sürecin, ancak son kısmını ülkemiz akademik camiasının yakaladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bugün gelinen nokta, işletmelerin rekabetçi piyasa koşullarında çevresel baskılara hızlı cevap verebilecek, esnek ve pratik yapıda bilgi sistemlerine sahip olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu anlamda, alanda üretilen bilimsel yayınların ve uygulamaların, işletme süreçlerine pratik hayatta büyük katkılar sağlayacağı açıktır. İşletmelerin bilişim sistemlerine olan gereksinimlerinin son yirmi yılda artış göstermesi, bu alandaki akademik gelişime paralellik gösterildiğinin birer kanıtıdır.

Ülkemizde YBS çalışma alanı, 2000'li yılların başında üniversitelerde kurulan lisans programlarıyla ortaya çıkmıştır. Tüm dünyada olduğu gibi alanının, multi-disipliner yapısı sebebiyle, ülkemizdeki çalışmalarda da bir çeşitlenme yaşanmaktadır. Bu durumun nedeni alanın temelinden yetişen akademik bir topluluğun bulunmaması ve araştırmacıların kendi asıl çalışma alanlarına yakınlaşma çabalarıdır. Daha açık bir ifadeyle çoğunluğu, YBS lisans, yüksek lisans veya doktora eğitimi almamış bir akademik neslin, kendi bilimsel çalışma kültürlerini bu alana taşıyarak akademik üretim yaptıkları görülmektedir.

Çalışma bulguları, YBS çalışma alanının ülkemizdeki akademik ilerleyişi hakkında önemli bir harita sunmuştur. Atıf yapılan dergilerin farklı alt bilimsel çalışma alanlarına ait olması ve yine benzer şekilde belirli araştırmacılar üzerinde yoğunlaşan bir atıf kültürünün olmayışı, YBS çalışma alanının tam anlamıyla oturmuş bir akademik yapıya sahip olmadığına işaret etmektedir. Ayrıca bulgulardan, YBS alanının seçkin dergilerinin kullanılma veya takip edilme eğiliminin de zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Yine bunu destekleyici argümanlar arasında; çalışmalarda ortalama atıf yılının 2007 olarak hesaplanması, konferansa gönderilen bildirilerde araştırmacıların %70'lik kesiminin yalnızca kendi üniversitelerindeki araştırmacılarla çalışma yapıyor olması ve YBS lisans programına sahip olmalarına rağmen bazı üniversitelerin çok nadiren akademik çalışma yürütüyor olmaları da yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle, YBS alanının akademik gelişiminde henüz beklenen doyumluğa tam olarak ulaşılamamıştır.

Bilimsel bir alanın akademik doyumluğa ulaşması için şüphesiz ki bu alanda yetişmiş nitelikli akademisyen sayısının fazlalığı önemlidir. Bu sayının artması ise lisans eğitiminden itibaren bu alanda yetişmiş akademik adayların artırılmasına, nitelikli doktora programlarının açılmasına ve doçentlik alanına başvuran akademisyenlerin çoğalmasına bağlıdır. Alanın farklı disiplinlerden besleniyor olması ona zenginlik kattığı kadar zarar da verebilir. Düzenli gerçekleştirilen YBS kongrelerinde, alanın önemli akademisyenlerinin, alana ilişkin tedbirleri ve yön verici tavırları genç akranların akademik gelişimine fayda sağlayacağı gibi alanda birbirinden farklı çalışma kültürlerinin de bir düzene girmesini sağlayacaktır. Birbirinden farklı alt çalışma alanlarından gelen akademisyenlerin, bu tür kongrelerde aynı dili konuşuyor olmaları veya birbirlerinden farklı konulardaki çalışmaları anlayabiliyor olmaları alanın akademik yapısının sağlamlaştığının birer göstergesi olacaktır.

KAYNAKÇA

Borgatti, S., Everett, M. ve Freeman L. 2002. UCINET 6 for Windows, Software for Social, Network Analysis. Analytic Technologies Inc.

Culnan MJ. 1986. The intellectual development of management information systems, 1972–1982: a co-citation

Earl, M. J. 1993. “Experiences in Strategic Information Systems Planning”, MIS Quarterly, Vol.17:1.

Hanneman, R.A. 2001. Introduction to Social Network Methods. Riverside C.A.: University of California.

Hoşcan, Y. ve Şahin M. 2005. “Çağdaş Bilgi Sistemi ve Dijital İşletmeler”, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi.

Kırkbeşoğlu, E., Sözen, H.C. ve Kurt, E. (2015). "Türkiye'de örgüt kurami çalışmalarının bibliyometrik profili: Atıf ağlarının dönemsel karşılaştırması". İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. Cilt: 52, ss. 109-138.

Monge, R.P ve Contractor, S.N. 2001. The new handbook of organizational communication: advances in theory, research and methods. Sage Publucation. s. 444.

O'Brien, J.A. ve Marakas, G.M. 2011. “Management Information Systems”. McGraw-Hill/Irwin Publishing.

Peppard, J. 1993. “IT Strategy for Business”, Pitman Publishing, New York.

Pilkington A, Liston-Heyes C. 1999. Is production and operations management a discipline? A citation/cocitation study. International Journal of Operations and Production Management 19: 7–20.

Pritchard, A. 1969. "Statistical Bibliography or Bibliometrics?," Journal of Documentation, 24, 348-349.

Ramos-Rodriguez A-R ve Ruiz-Navarro J. 2004. Changes in the intellectual structure of strategic management research: a bibliometric study of the Strategic Management Journal, 1980–2000. Strategic Management Journal 25(10): 981–1004.

Tahai A, Meyer MJ. 1999. A revealed preference study of management journals' direct influences. Strategic Management Journal 20(3): 279–296.

Üsdiken, B. ve Pasadeos, Y. 1992. “Türkiye'de Yayımlanan Yönetimle İlgili

Makalelerdeki Atıflar Üzerine Bir İnceleme”. Amme İdaresi Dergisi, 25(2) 107-134.

Wasserman, S., ve Faust, K.. 1994. Social Network Analysis: Methods and Applications. New York and Cambridge, ENG: Cambridge University Press.

Ek 1: Çalışma Konuları ve Alt Kategorileri

Yönetim Bilişim Sistemleri (Sosyal Konular)	E-Uygulamalar	Yapay Zeka ve Makine Öğrenmesi
• YBS Eğitim ve Öğretim	• E-Devlet stratejileri, uygulama prosedürleri ve vaka çalışmaları	• Yapay Sinir Ağları
• YBS Personel ve İstihdam	• E-Öğrenme	• Bilişsel sistemler
• YBS teorileri ve yaklaşımları	• Mobil teknolojiler	• Genetik Algoritmalar
• M-Ticaret iş modelleri, uygulamaları	• E-İşletme ve internet Hesaplama	• Bulanık Mantık ve Yapay Sinir Ağı uygulamaları
• Yeni Nesil iş modelleri	• E-Ticaret sorunları, trendleri ve vaka çalışmaları	• Yapay zeka
• Bilgi Yönetimi	İnternet Teknolojileri	• Derin Öğrenme
• Teknoloji gelişiminin sosyal etkisi	• Anlamsal ağ	• Evrimsel Algoritmalar
• Afet Yönetimi	• İnternet ve Web Uygulamaları	Sosyal ve Dijital Medya
• Girişimcilik	• Web Teknolojisi	• Sosyal ağlar
• Yenilik	• Bulut bilişim	• Dijital medya
• Kurumsal Kaynak Planlaması (ERP)	• Web 2.0, Web 3.0	• Sosyal medya
• Proje Yönetimi	Mikrodenetleyiciler ve Uygulamaları	Coğrafi Bilgi Sistemleri
• Tedarik zinciri yönetimi	• 3D teknolojiler	• Uzaktan Algılama
• İş analitiği	• Nesnelerin İnterneti	• Kentsel Bilgi Sistemleri
• Teknoloji yönetimi	• Sensörler	• Akıllı Şehirler
• Sağlık Yönetimi	• Robotik Uygulamaları	• Ulaşım
• Veritabanı Yönetim Sistemleri	• Arttırılmış gerçeklik	• Kentsel ve Çevre Planlama
• Süreç yönetimi	• Bilgisayarlı Görü ve Görüntü işleme	İş Zekası ve Karar Destek Sistemleri
Bilgi Sistemleri (Teknik Konular)	Bilgi Güvenliği ve Bilişim Hukuku	• Uzman sistemler
• Yazılım geliştirme	• Bilişim Hukuku	• Karar Destek Sistemleri
• Robotik ve akıllı tarım	• Adli Bilişim	• Sağlık Karar Destek Sistemleri
• Bilgi sistemleri sorunları	• Bilgi Güvenliği	Veri Madenciliği
• Akıllı teknolojiler	• Dijital imza	• Büyük veri
• İnsan bilgisayar etkileşimi	• Veri güvenliği	• Veri Ambarları ve Veri Madenciliği
• Kullanılabilirlik	• Kişisel verilerin korunması	• Veri Madenciliği teknikleri
• Oyun	• Siber güvenlik	• Veri Havuzu
• Sağlık bilgi sistemleri	YBS’de Yeni Eğilimler	• Veri analizi
• Turizm bilgi sistemleri	• Yeşil BT	• Veri görüntüleme
• Simülasyon	• Blok zinciri	• Bilgi çıkarımı ve arama
• Etik ve yasal sorunlar	• Akıllı enerji	• Uzaysal Veri Madenciliği ve Bilgi Keşfi
	• Endüstri 4.0	• Doğal Dil İşleme

KÜLTÜR MODELLERİNİN GEOMETRİK TASARIMI

Hale TORUN*

ÖZET

Geometrik biçimlerin felsefe ile ilişkisi öteden beri devam eden bir kavramdır. “Daire” antik Yunanistan’dan, Mezopotamya’ya kadar tüm uygarlıklar tarafından kullanılan bir simgedir. Bunun yanı sıra tüm geometrik biçimlerde olduğu gibi daire, insan zihninde göstergelediği zihinsel izlenimlere, ritüellere, söylencelere, ibadetlere, mimariye, matematiğe ve özellikle de Türk tasavvufuna yansımıştır. Doğa formuna bağlı olarak daire, kendi hareketini yaratmış ve “dönüş” hareketi biçimi ortaya çıkmıştır. Şamanik geleneklerden sufi tasavvufuna kadar her alanda karşılığını bulan bu form, Doğu ritüellerinden Anadolu kültürüne geçmiştir. Çalışmada dairenin bilişsel psikolojinin ve varlık alanının kültürel bir yansıması olarak Anadolu Türk dünyasındaki söylemsel etkileri üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada kültürel psikoloji ve bilgi felsefesi gibi teorik yaklaşımlardan yararlanılacaktır. Ayrıca Lévi – Strauss’un Yapısal Antropoloji kuramından da yararlanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Görsellik, Uygarlık, Tasarım, Kültür, İletişim

ABSTRACT

GEOMETRIC DESIGN OF CULTURAL MODELS

The relation between geometrical shapes and philosophy has been a well-known concept, through the human history. From Ancient Greece to Mesopotamia, all civilizations have used “circle” as a symbol. As well as all geometrical shapes, the circle have had its manifestations on Turkish Sufism, as its intellectual manifestations on human mind, rituals, myths, worshipping, architectural, mathematical, briefly on all perceptions belong to Eastern world. Related with its natural form, the square has formed its own movement and emerged as “rotation”. This form, which has its correspondence from Shamanic traditions to Sufism, has passed from Eastern rituals to Anatolian culture. Within this study, the discursive effects of circle on Anatolian – Turkish culture, as a manifestation of cognitive psychology and existential field, is emphasized. Within this study, “Cultural Psychology” and Philosophy of Knowledge methods will be used. In addition, Lévi-Strauss’ theory of structural anthropology will also be used.

Keywords: Visuality, Civilization, Design, Culture, Communication

* Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Radyo TV Sinema Bölümü.
(haletorun@aydin.edu.tr)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, No. 1, (Nisan 2019)

Geliş: 23.11.2018

Kabul: 29.03.2019

Giriş

Bir toplumun kültürel geçmişinin yaşanılan toplumun temel inanç haritasında nasıl evrildiğini ortaya çıkartmak için o coğrafyaya ait kalıntıların çözümlenebilmesi bilimsel açıdan çoklu yöntemleri kullanmayı gerektirir. *Tasarım Göstergebilimi* denilen yöntem de bu çözümleme önerilerinden birisidir. Tasarımı salt göstergelerle incelerken diğer yandan da kültürel aklın gelişimini de göz önüne gerekmektedir. Bu çalışmada yöntem olarak Charles Sanders Peirce'in üçlemesindeki üçüncüllük kavramı kapsamında yer alan tarih ve tarihsel süreç içerisindeki anlam yüklemelerinden de faydalanılmıştır. Peirce'in düşüncesinde üçlü model olarak incelenmesinin nedeni Peirce'e göre zihnin işleyişindeki mantıkta bulunmaktadır (Özmkas, 2009: 37). Buna göre birincilik, ikincilik ve üçüncülük ilkesi mantıksal olarak biçimsel gösterge ögesidir ve göstergeler üçe ayrılır. Mantığın işleyişi bu üçlüye dayanıyorsa ve mantık da en genel anlamıyla "biçimsel gösterge öğretisiyse" o halde göstergeler de üçe ayrılır (Peirce, 1984: 227). Burada üçüncüllük ilkesinde belirtilen örnekse formların kültürleri temsil etmesidir. Biçimlerin kültürel yapıdaki etkileri binlerce yılı içine alan bir süreçtir. Sözelimi mimari yapılar toplumsal kimliklerin inşasında önemli göstergelerdir. *Form* dediğimiz genel yapı, tarihin kendi evriminde gelişerek kültürlerarası simge ve işaretlere dönüşür. Sanatsal açıdan daire ve müzik birbirine çok yakın başka formlardır. Ritimsel olarak dairenin kutsal olması, belki de kubbenin dünyadaki görüntüsüne en yakın şekil olmasındandır. Antik Anadolu göstergeleri (horon, oyunk, semah vs.) ve folklorik ögeler göstermektedir ki müzik ve ritüel aslında *dairenin* etrafında bir araya gelmektedirler. İnsanların ölüm doğum yaşam çemberleri içerisinde dönüp duran inanç ritüellerini gösteren en yakın göstergelerden birisi de *daire* formudur. Dairenin kültürel bellekte her toplumda yeri vardır. Ancak Anadolu sufizminde ibadetlerde de kullanıldığı için bunun çok daha farklı bir anlamı olmalıdır. Bu alt bilinç dekorundan yola çıkarsak Pisagor'un daire, müzik ve sayılar arasındaki bağlantı kuramı üzerinde durabiliriz. Pisagor müzik, ses, sayı ve biçim arasındaki bağlantıyı anlayıp bilimlere kategorize eder.

Pisagor matematik konularını dört gruba ayırmıştır: Soyut sayı bilimi (aritmetik), uygulamalı sayı bilimi (müzik), sükûnet halindeki büyüklükler bilimi (geometri) ve hareket halindeki büyüklükler bilimi (astronomi). Daha sonraları "quadrivium" (dörtlü) denilen bu bilim dalları Avrupa uygarlığında eğitimin temelini teşkil etmiştir. Pisagor'a göre sayılar nesnelerin özüdür. Bu düşünceden özel sayılara ve geometrik şekillere özel nitelikler yükleme düşüncesine geçmiştir (Gökdoğan, 1997: 239).

Örneğin; yuvarlak ve kubbeli yapıların doğu dünyasını nasıl anımsattığını düşünelim. Daire doğunun tüm saraylarında, önemli yapılarında görülür. Pers, Sasani, Bizans ve nihayet Osmanlı mimarisinin ihtişamlı yapıtlarında işaretlenen bu şekil, doğunun matematiksel aklının felsefeye katkısıdır. Bunun nedeni ne olabilir? Göstergeler eşliğinde, toplumsal yapının erken dönem iletişimlerinde karşılaştığımız kültürel okumalar bu konuda bize ışık tutacaktır.

Yöntem

Çalışmada bir geometrik biçimden yola çıkarak Anadolu coğrafyasının tarihsel – semiyotik bir incelenmesi amaçlanmaktadır. Anadolu'nun eski dünyası, her şeyden önce bir bilgi dünyasıdır. Bilgi, çok çeşitli kaynaklarla insanoğluna doğru akan doğal bir nehir gibidir. Bilgiyi çözmek için kullanılacak en önemli yol öncelikle birikmiş olanın yani kültürün aklını çözmekle başlar. *A-priori* denilen önsel yani, önceden olan bilgiye kavuşmak deneyden ayrı olarak deneyimin ötesine geçen bilgidir. Önsel bilgi, bu çalışmada karşılaştırmalı olarak ele alınan yöntemlerin rafine edilmesi için rehberlik edecektir.

A priori, akıl yürütme ve bilgi türleri arasında yapılan ve temelde, önermelerin doğruluklarına ilişkin bilgiyi nasıl elde edebildiğimiz konusuyla ilgili olan temel ayrımdır. Buna göre, a priori bir önerme, doğru ya da yanlış olduğu deneye başvurmada, deneyimden önce ya da tecrübeden bağımsız olarak bilinen önermedir (Cevizci, 1999: 68).

A-priori denilen bu ön bilgi kavramı öncelikle düşünceden, atalardan gelen bilgi, doğuştan ve kendiliğinden gelen bilgi olarak kavramlara ayrılır ve zamanla kültürlerarası bir felsefeye dönüşür. *Yapısalcı* bir yaklaşımla da ele alırsak kültürel işaretler tek bir iddia ile kavranamaz hem dizgeleri hem de anlamları bakımından kültürel kalıt öncelikle coğrafya, iklim ve tarih üzerinden okunmalıdır. Söz konusu çalışmada, ele alınan Lévi – Strauss'un yapısalcılık yaklaşımı, yapısal antropoloji de kültürel simgeler arasındaki bağlantıları anlamakta kullanılmıştır. Yapısalcı antropolojide modern özneyi silen yapı içinde unsurların ve öznenin kendi başlarına hiçbir değeri ve anlamı yoktur. Yalnızca bir yapının sistemi içindeki konumlarına göre bir anlam veya değer kazanırlar. Bu unsurlar, sistem içindeki başka unsurlarla ilişkileri ölçüsünde ve bu ilişkilere göre anlama sahiptir. Lévi – Strauss yapısalcı yaklaşımda geleneksel antropolojinin bakış açısıyla kültürlerarasılık kavramının anlaşılamayacağını belirtir. Ona göre:

Geleneksel antropolojinin hatası da unsurlara yönelip, unsurlararası ilişkileri gözden kaçırmaktır. Anlaşılacağı üzere yapı, unsurlar arasındaki ilişkilerin dengede olma durumudur. Bu nedenle bir unsurdaki değişiklik bütün dengeyi, yani bütün sistemi de değiştirir. Mevcut sisteme bu denge durumunu armağan eden unsurlar arasındaki ilişkiler, bir benzerlik ve aynılık ilişkisi değildir. Aksine unsurlar benzemezlikleri, farklılıkları, başkalıkları ve zıtlıkları ile konumlanır ve bir sistem meydana getirir. Buradaki anahtar kavramlar, farklılık ve ilişkidir (Strauss, 2013: 12).

Bu tarz bir çalışmada kültürel yapıyı çözmek için disiplinlerarası çalışmalar da farklı bakış açıları getirebilir. Uygarlıklar arasındaki zaman ve görenek farklılıklarını algılamak için öncelikle kültürü dünya genelinde bir yere koymak gerekmektedir. Lévi-Strauss için “İnsan sorunlarını çözmek için çabalayan düşünce şu veya bu formda dünyanın her yöresinde mevcuttur; formların farklılığı bir düşünceyi ötekinden üstün ya da aşağı kılmaz. Önemli olan farklı düşünce formlarının yapısal karakteristiklere göre, kendi içlerinde anlamaya çalışmak ve değerlendirmektir” (Nalçaoğlu, 2004:

122). Uygarlıklararası farkı anlamak, en temel sorunları bir biçimde ortaya koymakla başlar. Örneğin; arkeolojik bir buluntu olan mezarın içindeki kalıntıları bulmak arkeoloğun, yüzündeki maskeyi incelemek sanat tarihçisinin, yerleşim alanını bulmak sosyal antropolojinin birleşik izlenimleriyle oluşur. Uygarlıklar arasındaki zaman kombinasyonlarını farklı anabilim dalları aracılığı ile anlamak gerekmektedir. Kültür psikolojisi kuramında, Wilhelm Wundt da tarihin bir kültür teorisi olduğunu söyler. Bundan dolayı da uygarlık doğal olarak toplum bilinci verili alandaki tüm deneyimlerin bir toplamıdır. İnsan zihin yapısını ve karakteristik özelliğini belirleyen şey birey ve dünya arasındaki kültürel bağlantılardır. Bundan dolayı bireysel insanın zihni çok katmanlı bir gelişim gösterir. Bu kültürel gelişme teorisine de kültür psikolojisi ya da tarihsel psikoloji (*Völkerpsychologie*) denir. Söz konusu psikoloji, sosyal yaşamın farklı dönem ve farklı kültürlerde ortaya çıkan ürünlerine ilişkin bir araştırmadan oluşur. Alman dili ve kültüründe, bir topluma özgü entelektüel ve kültürel ifadeler veya tezahürlere ilişkin araştırma ya da teoriye verilen addır. Terim, onu bir eserinin başlığı yapmış olan Wundt'tan önce 19. yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Terimle belli bir yaklaşımı somutlaştırmaya yönelen Wundt, bireyin entelektüel yaşamı, tinsel hayatı, o bireyin üyesi olduğu halkın dili, sanatı alışkanlıkları yaşamı, politik ve toplumsal kurumlarıyla ilişkilendirilmeden anlaşılamaz. Wundt tarafından benimsenmiş olan bir yaklaşımın esas sahibi Giombattista Vico'dur. Konumuzla ilgili olarak da bu yöntemi şu açıdan ele alabiliriz; Anadolu uygarlığını anlamak adına çözümlediğimiz göstergeler, sunduğumuz alıntılar önemlidir. Bu yöntemlerden yararlanarak Anadolu tarihinin sadece görünen kısmını değil, görünmeyen bilinç dışının da çözümlenebilmesi mümkündür. Bilgi ise, kendisini yine kendisi ile sınayan bir kavramdır. Araştırmaların pek çoğu bu yüzden derinlik kazandıkça köken bilime doğru birleşen iki yol üzerinden gider; Biri tarihsel bir diğeri de epistemolojik bakış. “Çok daha genel bir değerlendirmeye episteme'nin her bir tarihsel bölgesi, bir önceki çağda hazırlanmış yapıların emrettiği (ancak eskisi gibi örgütlenmiş olmayan) bir yeniden yapılanma alanı olur” (de Certeau, 2006: 102).

¹ “Söylenceler içerisinde geçen bağlamlar binlerce yıl içerisinde kalıplaşarak başka söylemlere dönüşerek toplumsalın köklerini anlatabilir. Bir kavmin kutsalını ve dokunulmazlarını rahatlıkla açıklayabilir. Törenselle yaşam biçimlerini, simgelerini açıklayabilen kodlamaları yapan öncü göstergeler bütünü olarak kabul edilebilir. Ruhsalbilimsel çözümlemede belirtilen insanın bir şeyi anlatmak için söylenen ya da yazılan sözcükleri kullandığını, insanın dilinin sembollerle dolu olduğunu belirtir. Simge ya da sembol dediğimiz, günlük hayatımızda bilip tanıdığımız ama alışlagelen, açık anlamına ek olarak özgün bağlantılar da sunan bir terim, bir ad ya da bir resimdir. Bir sözcük ya da bir resim, açık olan ve ilk bakışta anlaşılabilenden daha fazla anlam içerdiği zaman simgesel hale gelir. O zaman tam olarak tanımlamayan, bilinmeyen daha geniş, bilinç dışı bir yön kazanmış olur. İnsan aklı simgeyi araştırırken, mantığın kavrayabileceğinden daha ötedeki kimi düşüncelere de ulaşır” (Torun, 2019: 42).

Yaklaşım

Tarihsel göstergeler eski inançlarda ve ritüellerde yaşar. Tarihçiler psikanalist gelenekten yararlanarak tarihin kültürel coğrafyadaki etkisini çözmeye çalışmaktadırlar. Ayrıca kültür ve yapılar arası simge alışverişlerine bağlı büyük bir inanç bağı kurularak aslında toplumlararası benzerliklere de dikkat çekilebilir. İnsanoğlunun zihin yapısı ile bağlantı kurduğumuz kognitif dünya anlayışında zihin yapısının yanı sıra sosyal grupların da birbiri ile bağlantısı toplumsal zemin üzerinde fazlasıyla etki etmektedir. Ancak gözlem, tutum ve davranışları incelemek tarihsel sürecin içinde imkânsız bir durumdur. Somut tarihsel süreçler açıklanırken sadece araştırmalara değinilerek çıkarım yapılamaz. Bu süreci izleyebilmek içinse sosyal antropolojinin göstergebilimle, yeniden tanışması gerekmektedir. Kültür alanındaki yer değiştirmelerin izinin sürülmesinin de önemi de buradan gelir. Çalışmada öncüller konusunda yeterli açıklamalara başvurulmuş ve yönteme bağlı olarak Anadolu merkez alınmak üzere tüm doğu dünyasının geometrik göstergesi olan “daire” ile sınırlandırılmıştır. Araştırmanın alanı kültürün kendi coğrafyası ile olan bağlantısını işaret etmektir. Hem kaynaklı açıdan zenginlik hem de değer açısından geçmişe dönük birikimlerin fazlalığı çalışmanın sınırlarını belirlemiştir. Çalışma evreni hem yöntem araştırmaları hem de analitik düşünceden ayrılmamak adına inanç sistemlerinde farklı göstergeler karşılaştırılarak sınırlandırılmıştır. Ayrıca kültürel göstergeleri inceleyen çalışmaların *tasarım ve göstergebilim* çerçevesinde, yapısalcı yaklaşımla, ele alınması. Bir diğer yaklaşımla tasarımın göstergelerini açıklamaya çalışırken, konu dünya üzerinde yapılmış ve insan elinden çıkmış her şeyin bir yapıt olduğunu varsayarak ele alınmalıdır. Kültürel psikolojinin toplumsal pratiklerde nasıl yansıdığını görebilmek yaklaşımın kendisidir. Sonuçta “bir kültür, gündelik yaşamdaki kolektif ya da bireysel etkileşimlerden oluşur” (Bource & Yücel, 2017: 14).

Tasarım ve Göstergebilim

Tasarım, sözlük anlamıyla, “genel olarak bilinç içeriği; duyuların ya da belleğin zihne sunduğu görüntü” (Cevizci, 2005:1584) olarak tanımlanır. Tasarımın kendine özgü kavramı iç deneyim, içebakış ve refleksiyon şekliyle biçimlenebilir. Düşüncenin nesnesini zihinde resmeden insan için en önemli şey mutlak imge ve onun getirdiği anlamdır. İmgenin gelişimi ile birlikte uygarlık tasarımları da gelişmeye devam eder. Tasarımları bir araya getiren ise mutlak matematik, form ve akıl olarak bilinir. Uygarlıkların tasarım yaratma becerisi sadece günümüze ait bir düşünce yapısı ile çözümlenemez. Öncelikle deneyim bu kavramın ilk basamağıdır. Takvimi bulan insanın bugün takvimi kullanan insandan daha öncü olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Deneyimlenen yaşamda ihtiyaç dahilinde ortaya çıkan tasarım düşüncesi, doğada hayatta kalabilmek ve daha kaliteli bir yaşam sürebilmek adına; insanın deneyimlediği ilklerle başlamıştı. İlk tasarımlar tamamen ekolojik uzantılı, sosyal yaşamı örgütleyen ve doğa ile alışverişe dayanan bir ihtiyaç sıralamasıydı. Tanımadığı çevreyi öğrenmeye ve dönüştürmeye açık bir canlı olarak insan, katıldığı hayatta sürekli üretimden yana

olmuştur. İlk dönemlerde her buluşunu yeni olarak yaşamına sokan, düşünerek tasarlayan bu canlı; ihtiyacına bağlı olarak sürekli bir değişim ve ilerleme içine girmiştir. En temel ihtiyaçlarını, içinde olduğu çevreyi yaşayarak ve sınıyarak elde eden insan, düşüncesini eliyle etkileşimli olarak geliştire gelmiştir. Ürettiği alet edevat kadar, bilgilenme açısından da çevresine dokunan ilkimiz sürekli *yeni* bir süreç yaşamıştır (Özden, 2016: 108).

Tasarım, yalnızca bir teknik ihtiyaç değildir. Teknik olguyu, endüstriyi yaratan araçsal akılla da değerlendirmek gerekmektedir. *Endüstriyel akıl*, gelecek için çalışırken geçmiş uygarlıkların da ona yön göstermesini beklemektedir. Modern düşünceyi ve imgeleri yaratan şeyi anlamak, aslında kendisi çoktan kaybolmuş ama içinde yaşadığı topraklara karışmış uygarlıkların dilini çözebilmekle olur. Göstergeler incelendikçe uygarlık sürekli üretilen bir değer olarak karşımıza çıkar. Kültür katmanları üzerinde bulunan her iz bu değer karşılığıdır.

Amaç ve Kapsam

Tarihsel psikolojiyi incelerken de Anadolu'da ortaya çıkartılan Göbekli Tepe kazılarındaki on bin yıllık formlardan, Mimar Sinan'ın yapmış olduğu eserlere kadar hepsi gözden geçirildiğinde şunu görülür: Doğu dünyasının, özellikle de Anadolu uygarlığının, kendine özgü bir formu vardır. Bu biçimsel düzenek, daha sonra Anadolu yerleşik uygarlıklarında bedensel ibadetlerde de ortaya çıkmıştır. Friglerde dönerek kendini daireler halinde adanmış Kibele rahiplerinden, Bektaşî semahına oradan da Mevlevî dünyasına yansıyan dönüş ve dairesel form, kutsal olarak kabul edilir. Bunun nedenlerini sırayla şu şekilde görebiliriz. Öncelikle daire formu, aslında eski kalıtlardan günümüze kadar gelen önemli biçimlendendir. Gerek arkeolojik bulgularda gerekse binlerce yıldan günümüze kadar gelen kaya üstü resimlerinde karşımıza çıkan şekiller, Anadolu insanının çok eskilerden bugüne kadar gelen mirasıdır. Çalışmanın kapsamı Anadolu'da neolitik çağlardan beri kullanılan dairesel formun, Anadolu coğrafyasıyla beraber tüm doğu dünyasında bulduğu semiyotik göstergeler çerçevesinde olacaktır.

Eski Anadolu'da Bir İnanç Simgesi Olarak Kullanılan Daire

Uygarlıkları incelerken dikkate alınması gereken pek çok şey vardır. Tarihsel göstergelere bakmak yalnızca tarihinin ve arkeoloğun görevi değil, kültür bilimcinin de görevidir. Bilinen yazılı tarihten önceki duvar resimleri ve çizgilerde devam eden figürler güneşin ışıklarıyla birer gölge oyunlarına dönüşürler. İnsan çoğunlukla tarihin kendi nesnesidir. Ayrıca nesneyle özne sık sık yer değiştirirler. Bu değişim coğrafi bir zorunluluk olarak çok katmanlı ve çok kültürlüdür. Bütün bu törenler, dönüşler, şekle dayalı mimari, ışık ve göksel şekillerin kutsanması ile birlikte Anadolu efsanelerini ve ritüellerini başlatmaktadır. Daire, öncelikle eski Türk boylarındaki efsanelerde de rastladığımız *dört yön* damgasını temsil eder. Eski Türk metinlerindeki birtakım ifadeler, yön kavramının ortaya çıkışını anlatır. Örneğin Kültigin Yazıtı'nın kuzey

cephesinde yer alan aşağıdaki satırlarıdır. *Buyruk beyleri Otuz (Tatar) Dokuz Oğuz beyleri milleti bu sözümü iyice işit; sağlamca dinle: ileri (doğuda) gün doğusuna, beri (güneyde) gün ortasına geri(batıda) gün batısına yukarı (kuzeyde) gece ortasına doğru (olan yerlerin) bu içindeki millet(ler) hep bana itaat eder Bunca milleti hep ben yönetirim.* Bu ifadeler, ana yönler ile aynı zamanda zamanı da göstermiştir. Zaman ve yön kavramını belirleyen bu model (dönerek etmek ibadet gibi) törensel inançların da başlangıç noktasıdır.

Doğu istikametinin zaman unsuru olarak sabahı (yani gün doğuşunu), güneyin öğle (gün ortası), batının akşam (gün batışı) kuzeyinse gece yarısını (yani gece ortası) temsil ettiği düşünülmektedir. Altaylarda dünyanın önce daire, sonra kare şeklinde olduğuna inanılmıştır. Yakutlardaki gök dairesinin dörtgen yeryüzünün kenarlarına değdiği fikri geçerli olmuştur. Burada da dört yön fikri önemli olmuştur (Yayan ve Güneş, 2017: 105).

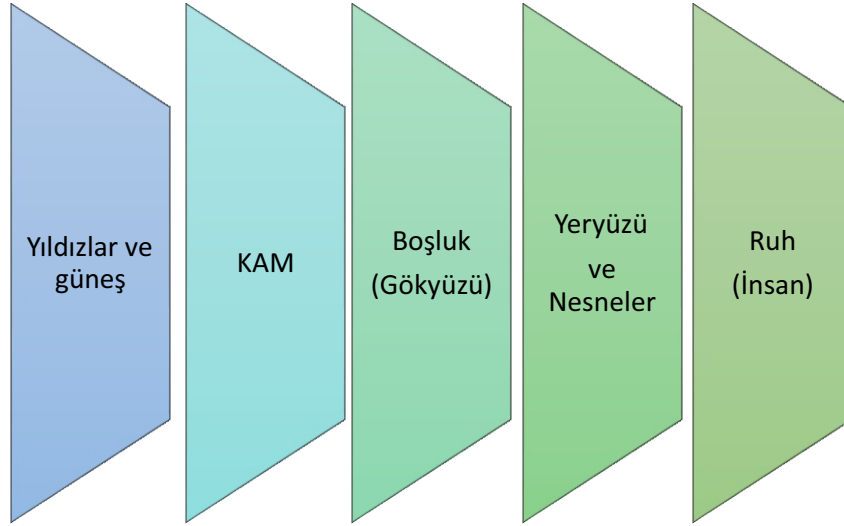
Aslında daire formlarının sadece gün doğumu ve batısının ötesinde merkez kavramını ve insanın bedeninin üzerinden giden ve dört yön damgası denilen bu kavram daha sonra çeşitli inançlarda da kullanılan *artı* (+) işaretinin ön tezahürüdür. Dairesel hareket göklere olan inancın bir tezahürüdür. Türk kavimlerinin göksel geometri inancında ve mitolojik metaforlarında oldukça rahat bir şekilde görülmektedir. Eski Türk dünyasında şekle dayalı inançların alt belleğinde kuşkusuz uçsuz bucaksız yükselen stepler ve bozkır coğrafyasının etkisi çok fazladır. “Göçebe hayat tarzı bozkırlıya tabiatın tüm nimetlerinden, orijinal kültür, folklor, mitolojiden faydalanmayı: orda, kabile konfederasyonu, arkasından başta Çin olmak üzere medenileşmiş çiftçi devletlerin saldırganlığına karşı koymayı sağlayan inanç sistemini yaratmaya harcanan gücün biriktirilmesine imkân sağlar” (Gumilev, 2006: 134). Yenisey ırmağından Altay dağlarına kadar uzanan tüm coğrafya, yaşayan insanların inanç dünyasına etki etmektedir. Buna *Coğrafya merkezli insan okuması* da denebilir. İnsanı coğrafyası ile keşfetmek onun kavimsel dürtülerine göre şekillenmesine yol açmaktadır. “Coğrafya merkezli okuma bir diğer deyişle 'géo – littéraire' yaklaşımla metni değerlendirme, okuma türlerinden birisidir. Toprak ve iklim şartları ile sosyal realiteyi şekillendiren coğrafya insanların duyuş tarzı, dünya görüşü, yaşama biçimi üzerinde etkili olurken sunduğu olanaklarla geleceği de yönlendirir” (Kefeli, 2009: 424). Geometrik şekiller doğa tarafından insana sunulmuş ve hatırlatılmıştır. Uygarlığın aklı, varlık ölçümünü yapabilmek adına matematiğin resimsel tarafını seçmiş ancak her simgenin de arkasında bir birikim geliştirmiştir. Gerek göçen toplumlarda gerekse yerleşik düzlemde yaşayan insanlarda gökyüzü ve yeryüzü ile birebir bağlantı olmuştur. Bu bağlantılar ölü gömme adetlerinden bayram törenlerine kadar yansır. Düğün ve cenazelerin “oyunk” da denilen Anadolu halk kültürüne de yansıyan dairesel olarak bir araya gelip topluca dans etme geleneği aslında törenlerin ve coşkuların birer göstergesi olmuştur. Dairenin kutsal başka bir türü de Anadolu'da ve Mezopotamya'da Ezidilik olarak kabul edilen başka bir inanç türünün de göstergesidir.

Ezidi Dairesi denilen bu alan bir Ezidi için Dairenin kutsallığı onun ölümüne bile mal olmaktadır. İkonografik olarak güçlü bir kültür göstergesi olmasından dolayı Ezidi toplumu için önemli bir ritüel olan bu gelenek aslında yaşam ölüm ve korunma amaçlı

yapılmıştır. Bir çeşit kötü ruhlardan dairenin kendisine sığınmak ve anne rahminin koruyuculuğuna sığınmak anlamı da vardı. Klasik hasta tedavisi için yapılan ritüellerden biri, modern zamanlarda Yezidi kültüründe devam eden, yere bir daire çizme geleneğidir. Hasta olan kişinin etrafına zisuru (un) ile bir daire çizilir ve daire içinde bulunan hastanın demonların saldırısından korunarak tedavi olacağına inanılırdı. Eğer hasta yerinden oynatılamayacak kadar kötüyse daire yatağının etrafına çizilirdi. Eğer ritüel sırasında birtakım nesneler kullanılacaksa onlar da una bulanırdı. Bazen aynı daireler ev girişlerinin sağına ve soluna çizilir ve içleri boyanırdı. Herhalde çizilen somut çizginin, soyut bir âlemde ya da demonlar dünyasında çizildiği varsayılarak, kötü etkilerin içeri girmesinin sona erdirildiğine inanılıyordu (Demirci, 2013: 76).

Gök Şekilleri ve Türklerde Uygarlık Simgeleri

Dairesel formun kültürel anlamda bu kadar yerleşik olması coğrafyanın gökyüzünü alabildiğine görebilecek ve anlamlandırılacak kadar yükseklikte olmasından kaynaklanabilir. Gökyüzünü şematik olarak yerde simgelemek kuzey şaman inançlarında ve Altay şamanizminde de görülmektedir. Ayrıca bu formun kendi etrafında dönen ve ibadetini göğe doğru ruhlarla birlikte seyahat eden *kam* denilen kişilerde de görüldüğü bilinmektedir. Orta Asya'da yaygın bir inanç biçimi olan *kamlık* önemli bir törensel arınmayı ve gökyüzünün parıltılı boşluğunu çağırır. Çoğu kez bu boşluk, yıldızlar ve güneşin etrafında kendi çağrılarını ile dönen ve boşluğa karışan *kamın* aracılığı ile yaratılmış olan tüm nesneleri yeryüzündeki ruhlarını biçimlendiren bir unsur olarak tanımlar. Kamlar antik Anadolu'nun Orta Asya'dan gelen ruhsal önderleridir. Ayrıca gökyüzünün katmanlarında yaptıklarını varsaydıkları yolculuklarda bu dünyaya ait doğum, ölüm, yaşam gibi temel düşünceleri simgeleştirmeye çalışırlar. Eski Anadolu kozmogonisinin ortak aklında bu simgelerin anlamı o kadar büyüktür ki bazen insan boyundan büyük ruhlarla karşılaşabilir ve çağrılabilir. Bu çağrılara ancak karşılık verebilecek olan kamın o sonsuz ve kendini tüketen yolculuğu olabilir hiç şüphesiz. Antik dünya dikotomisi denilen bu tasvirler daha sonra Anadolu uygarlıklarında karşımıza çıkacak pek çok törenin başlangıcıdır. “Daire biçiminde düşünülen gökyüzü, bir dörtgen olarak algılanan yeryüzü üzerine oturur. Gökyüzünün çeşitli katları vardır. Bunlar gök çarkları şeklinde ifade edilir. Benzer şekilde yeraltında da çeşitli sayılarda tabakalar vardır” (Çoruhlu, 2002: 83).

Tablo: 1

Gerek köken bilgisi olarak Orta Asya gerekse Anadolu ön uygarlıklarında çoğunlukla da Neolitik Çağ'da görülen bu ilkel formları, düşünce yapısında merkezine insanı alan ama beden ile birlikte olduğu yerde dönerek yaşamı yaratıcıya sunan bir çeşit ibadet biçimi olarak düşünebiliriz. Bu noktada bir analiz yapmak gerekirse her ne kadar yapısalcı zihin antroposentrik yaklaşıma şüpheyile baksa da Anadolu hümanizmasının ve bilgisinin insan merkezli olduğunu belirtmekte yarar vardır. Örneğe devam edersek Şarkıcılar ya da duacılar dediğimiz dönerek ibadet eden bir geleneğin olduğunu biliyoruz. Savaşlar ya da önemli törenler öncesi yapılan bu dualar, daireler etrafında kutsanarak yapılırdı. Bu figürlerin gökyüzünden gelen iyi ruhlar olduğuna Şamanizm inancında sıkça rastlanırdı. Eski Türk inançlarının göstergelerinden yola çıkarak kültürün aslında bir devinim olduğu kabul edilebilir. Kültür dinsel motiflerin arasında şekil olarak başka biçimleri ve davranışları da değiştirebilir. Bu anlamda kabilevi geleneklerin daha sonra inanç sisteminin içinde değişim ve dönüşüm yaşaması kaçınılmazdır. “Atalar ruhuna evliya kudreti, ağaçlara ve sulara evliya adı verilerek İslami bir kavramlaştırma ile yeniden ifade edilen işte bu davranışlardır” (Ünal, 2014: 159). Bununla birlikte İslamiyet'in Orta Asya'da yayılışından sonra, Müslümanlarla ilişkiye geçen topluluklarda yerleşen inanç mutlaka gökyüzü ile ilgilidir. Sık sık zikredilen mavi göğün tanrısı denilen Gök – Tanrı aslında en güçlü, soyut ve yücelerde oturan bir kavramdır. Bu yüceliği temsil olarak getiren gök ve güneş simgeleri birincil derecede önemlidir. Dünya ise yaratılışa şahit olan mekândır. Dünyayı bir mekân olarak görme düşüncesi günümüze kadar ulaşan bir bilinç dışı kültürel söylemdir.

İnsan toplumu da mevcudiyetini zaman ve mekânın tekrarı gibi algılar: mevsimlerin birbirini takip etmesi, ayınle ilgili simgesellikteki kutlama, merasimler bunun bir kanıtıdır. Bu nedenledir ki profan tabakadaki insan, kutsal mekânda bulunan ve kutsal zamanı içeren atalar kültürüyle, Gök Tanrı'yla, Yer – Su ruhları ile ilgisini korumak için bir dizi ayınle ilgili oluşturulur ve bu bağlamda ritüeller, kutsal kozmik düzenin modeli rolünü üstlenmiş olur (Bayat, 2007: 73).

Gök – Tanrı inancının oluşmasının sebebi gökyüzünün ya da uzayın, sıradan insanın ulaşamayacağı kadar yükseklerde olmasından kaynaklanmaktadır. O yüzden ki çeşitli yollarla bütün din adamları; rahipler, şamanlar göğe ulaşmak için çeşitli simgeler kullanırlar. (Ağaç, maskeler, müzik, tef vb.). Türklerde Gök – Tanrı Orhun yazıtlarında “yukarıdaki Türk tanrısı' olarak ifade edilir. Dairenin ayrıca eski Türk uygarlıklarında gökyüzündeki cisimleri temsil ettiğini ve bunun da önce güneş daha sonra da ay kavramından geldiği yine yapılan etnografi araştırmalardan yola çıkıldığında anlaşılıyor. “Mitolojik Ana (Umay) ve onun rahmi olan mağara ile ilgili ilk insanın doğum, türeme hamisi olan aysıt adındaki ay terkibi, Mitolojik Ana'nın çok eski Ay Tanrı inancıyla ilgili olduğunu gösterir. Umay adında da ay terkibi, Ay merkezli inancın türemede önemli rol üstlendiğini tasdik eder” (Bayat, 2007: 37). Çeşitli araştırmaların ortak sonucuna göre her zaman Türklerde belirgin bir 'gök' kavramının varlığından söz edilebilir. Türklerin dinsel formları tek bir merkezde erken dönemde tespit edilemeyebilir. Asya, Mezopotamya ve Anadolu inançlarının şüphesiz gök hâkimiyetinde, ay ve yıldızın simgeleştirilmesinde büyük etkisi vardır. Önce güneşin gücü ile başlayan kutsal güç, iktidarın ışıkla varsıllaştığı bir formu tanımlar. Özellikle kozmoloji ciddi bir coğrafi gözlem ve matematik yetisi gerektirir. Eski haritaların pek çoğunun Babil'de ortaya çıkması yahut Yunan Batlamyus gizemli harita bulgularının altındaki nedenin gökyüzü gözlemleri şekiller olması gibi. Arkaik dönemlerden bu yana ise bu şekilde beliren ve Türk kozmolojisinde doğrudan ışığa yönelik bir güç betimlemesi ile karşı karşıyayız. Işık, yükseliş ve göksel hâkimiyet. İşte gök inancında güneş bunu simgelemektedir. Güneş aynı zamanda bir yıldızdır. Gök tanrının imgesi olarak doğu ülkelerinde farklı şekillerde kullanılır. Aslında bugün Müslümanlığın bir sembolü olarak görülen ay ve yıldız simgesi bir *gök inancı*na dayanmaktadır. Orta Asya ya da doğu ülkelerinin bazılarındaki bayrak simgelerinde de bu görülmektedir. Örneğin, Türk bayrağında da geleneksel *kün – ay* (güneş ve yıldız) motifi hala kullanılmaktadır.

Törenlerin göksel kaynaklarını incelemeye devam edersek Gök – Tanrı'yı temsil eden güneş kavramından *Mani* dinine giren Türklere geçildiğinde ise *ay* kutsal dağın ötesinde yükselen bir *ata* olarak yaradılışı simgelemeye başladığı görülür.

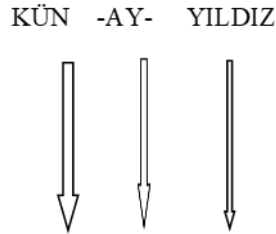
Ayla ilgili inançların çoğu eski Anadolu dinlerinden kalmadır. Bir takımı ise, sonradan, özellikle 12. yy'den sonra Asya'dan Türklere, Şamanizm'i benimsemiş toplulukla gelmiştir. Gök – Tanrı düşüncesinin, toprağa yerleşmiş topluluklardan daha çok avcılık, çobanlık ya da hayvancılıkla geçinen göçebe topluluklara özgü olduğu bilindiğinden, bu inancın kökeni, Asya bozkırlarına bağlanmıştır (Uğurlu, 2012: 332).

Gök – Tanrı inancında *gök*, güneşin egemenliğindedir. Daha sonra hem gece hem gündüzü devam ettiren mutlak iktidarı paylaşan simgeler ortaya çıkar. Bu bilinç, güneşin ve ayın kolektif düşüncede hem gece hem gündüz devam eden bir arada şekillenmesine yol açmıştır (*kün – ay* birlikteliği). Bu aslında devletin ideolojik boyutunu da simgeleştirir. Yerin ve göğün oğulları Türk kozmogonisinde en önemli metaforudur. “Oğuz Kağan'ın Göğün ve Yerin kızlarıyla evlenmesi; Yerin ve göğün

oğulları grubuna dâhil olmasının mitolojik anlatım tarzından başka bir şey değildir. Buradan da Oğuz Kağan'ın inisiyasyondan geçerek, sırlara ermiş ve aydınlanmış bir kişiyi sembolize ettiğini daha iyi anlıyoruz” (Candan, 2011: 61). Gerek Anadolu'da yaşayan geçmiş uygarlıklar gerekse Orta Asya ve nihayetinde Mezopotamya dünyasında dönüş hareketinin bir simgesi olarak daireyi Türk ve Anadolu mistik dünyasında tarihsel göstergelerle açıklamak mümkündür. Öncelikle ilk bilinçdışı bir motif olarak Oğuz Kağan'ın destanında anlatılan ve bilinen rüyasına bakmak gerekir.

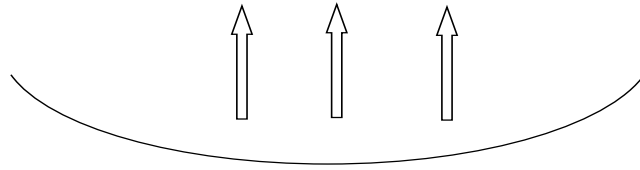
Oğuz Kağan'ın altı oğlu ile olan ilişkisi burada dönüm noktasıdır. Oğlanların yiğit birer savaşçı olarak devleti paylaşacakları gün yaklaşmaktadır. Oğuz Kağan çocuklarını ava gönderir. Kutlama töreninden sonra avlanan çocuklar için bu bir ödüdür. Babaları ile ava gitmişler esenlikle dönmüşlerdir. Kendi ergenliklerini kutlamışlardır. Oğuz Kağan bütün İran -Turan bölgelerini fethetmiştir. Şam – Mısır ve Rum diyarını almıştır. Av dönüşü altı kardeş altın bir yay altın bir ok bulurlar (Destanın başka versiyonunda ok gümüştür. Oğuz Kağan Altın yayı üçe böler ve Kün – Ay – Yıldız'a şöyle der: Bu yay gibi olun ve okları göklere atın! Bunlara Bozoklar densin (Torun, 2007: 112, 113).

Şekil 1'de görülen Oğuz Kağan'ın daha önce de rüyasında gördüğü gün doğusundan gün batısına kadar uzanan bir yaydan bahsedilmektedir Sözcük anlamıyla da incelersek sayılar ve şekiller bize başka göstergelerle oğuz dünyasını anlatmaktadır. “Oğuz kelimesi ok + uz kelimelerden gelmektedir. Burada ok bildiğimiz silah olan ok uz ise adam anlamındadır. Okçu insan ya – da okçu adamlar denmektedir” (Demir, 2011: 3). Destanda 6 oğul arasında geçen değişmeceli anlatının şekle dönüşmesine bakalım:

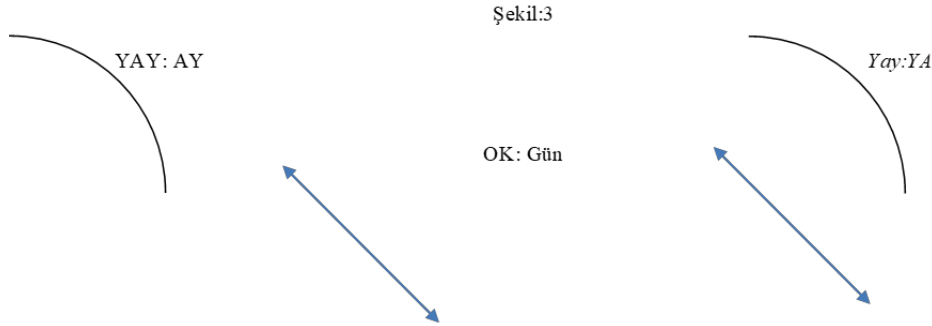
Şekil:1

Bozoklar sözcüğü, bozulmuş, biçim değiştirmiş okları yani güneş ışıklarını simgeler. Yine rüyasında gördüğü 3 gümüş oku da Dağ, Deniz ve Gök'e verir. Üçoklar adıyla Kuzeye gönderilirler. (Bk. Şekil 2: Yayın simgelenmesi).

Şekil: 2

Şöyle devam eder Oğuz Kağan; “Ben öldükten sonra tahta geçecekler Bozoklardır. Benim ölümümle oğlum Kün – Han (güneş) başa geçsin Onun yardımcısı Ay handır. O ölürse başa Ay – Han geçsin.” Söylencenin başka bir boyutunda ok ve yayları çöle gömdüren Oğuz Kağan'dır. Yay ve okların toprağa gömülerek uçlarının dışarı bırakılması da Orta Asya söylensel öğelerinde sıkça rastlanan simgelerdir. İdil Ural bölgesine ait başka bir bayrakta hilalin uçları da buna benzer bir biçimdedir. Orta Asya mitolojisinde *yay* dünyayı temsil eder. Rüyada doğudan batıya doğru uzanan *altın* – *yay* dünyanın dolaylı olarak da Oğuz Kağan devletinin enlemesine (horizontal) bir kesitini anlatır. *Yay* aynı zamanda *hilal* anlamına da gelmektedir. Arkaik dönem fonograflarında yay aynı zamanda 'ay' ve 'ya' anlamına gelmektedir

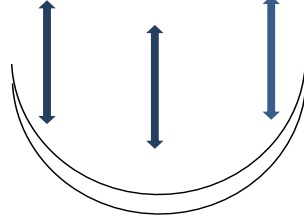

Şekil: 3

Görüldüğü gibi daire aslında devletin kendisini tamamlayan bir şekildir. Oğuz Kağan'ın rüyası da bu şeklin kollektif düşüncede yansımasıdır. Rüyada doğu – batı yönü böyle anlatılırken gücün simgesi kuzeye yönelen üç gümüş ok da gücün kaynağa yani gökyüzüne yönelişini anlatır. Bu da devletin dikey (vertical) boyutunu simgeler (*kutsanmış olan hedef budur*). Kuzey yönünde kutup yıldızı vardır. Kutup yıldızı göğün direği, tanrıya doğru uzanan kapıdır. Oğuz Han'ın karısı da *kutup yıldızı* olarak simgelenir Anneden gelen gücü simgeler. Doğumun kutsanması ve gökten gelen hâkimiyeti açıklayan tanrıça Umay Ana figürünün temsilidir.

Çin'de ve Türklerde, göğün kutbu sayılan Kutup yıldızı, Türkçe adıyla Ahun veya Temür) – kazguk (Altın veya Demir Kazık), Çin astrolojisinde gök hükümdarı denen göksel Tanrı'nın sarayı sanılıyordu. Kutup yıldızının etrafındaki yıldızlar hükümdarın ailesi ve etrafındakilere benzetiliyordu. Türkçede Yitiken, (yedi hanlar) denen Büyükeyi yıldız takımının, hükümdarın arabası sayılıp, Kutup yıldızına bağlı olarak mevsimler boyunca gökyüzünde dairesel şekilde hareket ettiği ve yıllık takvimi belirlediği kaydedilmişti. Böylece gök tanrısının veya arabasının yıllık bir hareketi olduğu farz ediliyordu (Esin, 2001: 41).

Şimdi söylenceye Oğuz Kağan'ın işaret ettiği yönleri bakarak yayın okları gökyüzüne fırlattığı şekle bakalım:

Şekil: 4

Destandan yola çıkarak çizdiğimiz şekillere göre söylencelerin ışığında verilen şekil hep güneş ve ayın birlikteliği üzerinedir. Türklerde güneş ve ay simgesi, Farsça *mıhr – ü mah* (güneş ve ay) adı altında Selçuklulara oradan da Osmanlı devletine geçip, Osmanlı bayrağında en nihayetinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bayrağında da görülecektir. Platon'a göre daire, kullanımı en yüksek, en mükemmel formdur; dolayısıyla bütünü, birliğin, gerçek mükemmelliğin temsilcisi, evrensel bir simgedir. “Yakınlık ya da benzerlik bakımından beşinciyle en yakın olanı akılla kavramadır. Diğerleri daha uzakta yer alırlar. Benzeri farklılıklar düz ya da yuvarlak şekillerde, iyi, güzel ve doğru olanda, insan ya da doğa tarafından yapılan şeylerde, ateş, su ve buna benzer öğelerde, hayvanlarda, ruh hallerinde, hareketlerde ya da edilgenlikte de bulunmaktadır” (Platon, 1999: s,6). Bütün bu geçişler yazı öncesi toplumların ilkel bellekteki yansımalarıdır. İlkel ya da öncü dediğimiz insanın mantığını anlamak için bazı kavramların üzerinde durmak gerekmektedir. “İlkelde herhangi bir ussal bakış biçimi, çevresini ussal bir kavrama var mıdır, yoksa, o, Lucien Lévy – Bruhl ve ekolünün ileri sürdüğü gibi tamamen “mistik” midir? Cevap şöyle olacak: Her ilkel topluluğun deneyime temellenen ve mantıkla biçimlendirilen önemli bir bilgi dağarcığı vardır” (Malinowski, 1990: 16).

Sufi Aklında Daire

Daire, aynı zamanda hareket tekrarının yani dönüp durmanın imajıdır. Platon felsefesinde form; gözle görülebilir bir şekil, doğa ya da tür olarak tanımlanır.

İdeaların akıl ilkeleriyle olan ilişkisini tespit etmek için öncelikle ezeli varlıklara işaret eden *eidos* ve *idea* kelimelerinin anlamları ele alınabilir. Sözlükte *eidos*, (appearance, constitutive nature, form, type, species, idea; forma, species, suret, misal) görüntü, görünüş, şekil, form, biçim, biçimlendirici doğa, tip, tür, fikir, düşünce, tasavvur gibi anlamlara gelir. Bu tanımlara ilke ifadesinin de eklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Platon düşüncesinde *eidos/idea*; dış görünüş, kurgu ya da yasa, kavramı belirleyen özellikler, kavramın kendisi, cins ve tür, kavramların altında yatan objektif gerçeklik gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Yani ideaların kurgu ve yasa olmaları, aklın ilkelerinin yasa olmak bakımından her şeyin yasası olan idealardan çıkarılması gerektiği görüşünü destekler. İdealara bakıldığında onların, kendiliğinden var olan, gerçek varlığa sahip

(entity), ezeli ve ebedi mükemmel formlar oldukları; ayrıca onların, basit, şekilsiz, mekânsız, zamansız, maddesiz ve tüm maddi olanların neden olduğu eksikliklerden uzak olarak hiç değişmediği, hep aynı kalan objektif tözler oldukları görülür (Akbaş, 2017: 140).

Form, tüm nesnelerden ayrı ve bağımsızdır. Maddi dünyanın anlamını ancak “form” belirleyebilir. Dairesel hareketin İslam sufizmindeki önemi de kaçınılmazdır. Form olarak daire, tam dönüşü ve tamamlamayı çağrıştırır. İbn – i Sina'ya göre dönüş hareketi, *semayı* yani *gökyüzünü* çağrıştırır. Sina; “Sema ve Âlem” başlığını taşıyan eserinde; Dört unsur olarak kabul edilen: Toprak, hava, su ve ateşten başka beşinci yalın unsurun “Semavi Cisim Hareketi” olduğunu söyler ve “Bu hareketin doğal döngüsel bir hareket olduğunu ve âlemin merkezi olan yeryüzünde karşılığını bulduğunu ifade eder” (Sina, 2010: 28). “Sema ve Âlem” kitabında İbn – i Sina, yerin durumu ve yerin konumu hakkında da tartışmaktadır. O'na göre doğrusal ve dairesel hareket ile ayın ve yıldızların durumları, Ay tutulması gibi durumlar incelemeye tabi olan konulardır. Filozof, döneminden çok öncelerde yaşamış diğer bilim insanlarından özellikle de Aristoteles'ten yararlanarak cisimlerin ağırlıkları ve hafiflikleri ile ilgilenmiştir. Dönmek ve daireyi tamamlamak, kökenleri insan aklının en uç noktasında bir sarhoşluk hali, kendinden geçme, esriklik olarak kabul edilebilir. İnsan doğanın bir taklitçisidir ve doğadaki tüm cisimler dünyanın dönüş hareketine göre yer değiştirmektedirler. Ruh ve beden birleşimi ancak olduğu yerden geldiği yerin tamamlanması ile ilgilidir. Dönmek sıradan bir hareket değildir. Her şeyden önce bir ritüeldir. İnsan neden bir daire çizer? Ya da o görmediği dairenin etrafında neden döner? İnsan her şeyden önce kendi varlığına ulaşmak, bir şekilde kendini benliğin dışına çıkartmak için uğraş verir. Carl Gustav Jung'un da belirttiği *mandalay* yani *kişileştirme dairesini* tamamlamak amacını taşımaktadır. Jung'un mandalası da bir kişileşme sürecidir. Çözümlemeci ruhbilimsel yaklaşıma göre Jung, yaşam dairesinin tamamlandığı bu andan bahseder. “Kişileşme, ruhsal ve biyolojik gelişme süreçleridir. Kişileşme bütünlüğüne giden yol yanlışlarla ve yazgıyla zorlanır. Kişileşme sürecini yani daireyi tamamlama sürecinde insan ilk insan arketipine döner dağınık ve çeşitli öğelerin özgünlüğüne varır” (Jung, 2009: 169). Bu bağlamda varlıklarımız ve ego doğamız bir yana bırakılarak bilincimiz genişler. Bu tamamlama ise İslam tasavvufunda *kemale* ermek yani olgunluğa erişmek anlamının karşılığıdır. “Mesnevinin birinci beytindeki ney, elest bezmindeki bir oluşu ve eşsiz bir müzik gibi anımsanan Elestü bi Rabbiküm hitabını özleyerek şikâyet eden kâmil insandır” (Ayvazoğlu, 1996: 24). Ancak tasavvuf sezgisel bir öğreti olduğu için tıpkı benliğin farkına varılamaması gibi fark edilemez bir durumdur. İbn – i Arabi 'ye göre “mistik hallere ilişkin bilgi ancak tecrübeyle edinilebilir; İnsan aklı onu tanımlayamadığı gibi mantık yoluyla da ona ulaşamaz” (Arabi, 1988: 25). Sonuçta *ulaşma*, kavramına ruhbilimsel çözümleme yöntemi ile ancak bu şekilde açıklama getirilebilir. Tasavvuf geleneği içinde başlangıçtan beri var olan gelen semâ, Mevlânâ ile yaygınlık kazanmış, Mevlânâ devrinde büyük bir rağbet görmüş ve devrin ileri gelenlerinin, bir nevi yarı dinî eğlence ziyafeti halini almıştır. Toplu halde icra edilen semâ âyinleri bazen Mevlânâ'nın medresesinde, Hüsameddin Çelebi'nin evinde ve

bağında, bazen de devrin ileri gelenlerinin evlerinde veya Sadreddin Konevî'nin medresesinde tertip edilmiştir. Başlangıçta semâ' zamanları Mevlânâ'nın vecde geliş anlarına bağlı olduğu görülmektedir. Sadettin Konevi ise ünlü filozof İbnül – Arabî'nin öğrencisidir. İslam dünyasında bağımsız filozoflar arasında sayılan Arabî'nin kozmoloji teorisi olarak da bilinen teorisinde *varlık dairesi* denilen terim, tıpkı Allah'ın tekliği gibi tek olmaktan bahsediyordu. Tıpkı bir dairenin tek olan merkezden meydana gelmesi gibi, bir daire çizilirken önce bir merkez noktasının bulunması, sonra da bu sayede meydana gelen daire pek çok noktalardan oluşacaktır. Bu teorisini İbnül – Arabî şöyle ifade ediyordu; “(Bir daire'nin merkez) noktası'ndan çevre'ye çıkan her çizgi, benzerlerine müsavî'dir ve çevredeki başka bir nokta'ya ulaşmaktadır. Oysa (merkezdeki) nokta, kendisinden çevre'ye doğru çizgilerin çokluğuna rağmen, ne sayıca artmış ne (miktarca) ziyade olmuştur” (Keklik, 1990: 108). Anadolu'ya Endülüs'ten aktarılan bu bilgi ile sufi bir metafor olarak yansıyan dairesel hareket daha iyi anlaşılabilir. Doğu uygarlıkları arasında Anadolu ve Mezopotamya'nın içinde doğan geometrik ritmi her alanda görmek mümkündür. Bu coğrafyadaki tüm uygarlıklar, Sümer, Babil'den bu yana matematik ile dans edip matematikle felsefe yaratırlar. Ermeni ve Gürcü danslarını, müzikleri örnek alan George Gurdjieff'in “Meetings with Remarkable Men” (Brook:1979) filmi de bunlardan biridir. Sinemaya uyarlanan ve sufi dünyasının izinde araştırmalar yapan film bu noktayı görsel bir hikâye ile anlatır. Kültürel göstergelerin yansıması olarak ortaya çıkan folklorik öğeler en çok da Doğu'nun bir mekân olarak gördüğü insan bedenine yansır. Bu yüzden ritimsel hareketlerin Batı formundaki gibi yalnızca dans olarak değil, tapınç ve kutsal yükselme olarak görülmesi gerekmektedir. Gurdjieff, yirmi yıl boyunca kadim Anadolu, Ortadoğu ve İç Asya müziklerini ve danslarını incelemiştir. Gurdjieff'in görüntülere yansıyan düşünceleri ve araştırmaları göstergelemektedir ki dans geometri ve müzik doğu dünyasının sufi aklını yaratan felsefenin yapısal taşlarını oluşturmaktadır.

Resim1: Meetings with Remarkable Men
Yönetmen: Peter Brook

Anadolu Mimarisinde Daire

Doğu dünyasında ise merkez, öncelikle mekândır; Saraylar, çeşmeler, kervanlar, duvarlar, özellikle sütunlar ve nihayet yuvarlak kubbe en önemlisi tüm dünyayı etkisi altına dairesel bir kendine özgü mimari yapı ile karşılaşılır. Bu mimarinin kendine özgü ve sonsuzluğu çağrıştıran yuvarlaklığı, aslında batının oryantalist tavrını görsel bir şölen haline getirir. Batı dünyası, doğuya özgü bu mimaride yakıştırıp, kendince anlamlandırdığı pek çok imgeyi sanat ve düşünce dünyasına yansıtır. “Anadolu mimarisinde geometrik motifleri geçmeler, çizgi sisteminden gelişen geometrik kompozisyonlar ve kapalı şekil geçmelerinden oluşan geometrik kompozisyonlar olarak kategorilere ayırabiliriz” (Öztürk ve Türkoğlu, 2016: 172). Geometrik şekillerde kullanılan daire formları biçimsel olarak anlam ifade eden İslam mimarisinde yaşamsal şekillere dönüşüp mekânları süslemişlerdir. “İslam kültüründe kutsal mekân, farklı mimari formlar, farklı insanlar, kültürler, diller, dini hafıza ve gelecek umutları arasında karşılıklı geçişlilik (pasaj) ya da açıklık imkânını kendisinde barındırır. Bu geçişlilik sayesinde kutsal mekân farklı perspektifler içinde kendisini açmaya devam eden bir zamansal sürece dönüşür” (Tatar, 2017: 20). Anadolu Selçuklu devletinde sıkça görülen iç içe geçmiş motiflerin temel kökeni kutsal daireye dayanmaktadır.

Orta Asya'dan askeri güç olarak gelen Türk nüfusunun artması ile yeni kültür ve sanat etkileriyle şekillenmiştir. Bir başka deyişle Doğu Roma, Sasani, Arap, Türk kültür ve sanatlarının etkileriyle Erken İslam yapılarının süsleme programları oluşmuştur. Bu sentez sanat içerisinde geometrik süsleme anlayışı sıklıkla kullanılmıştır. Tüm bu süsleme programlarının temel formu dairedir. İslam Sanat ve Mimarisi dendiğinde akla gelen sekiz ve altı kollu yıldızlar, birbiri içerisine geçmiş kareler, altıgen ve sekizgenlerin hepsi daireden türetilmiştir (Kılıçoğlu ve Pilehvariyan, 2017: 605).

Anadolu'da tarihsel süreç içerisinde geçip giden uygarlıkların gelişimi örneğinde yapılan bir diğer çalışmada Niksar – Ayvaz mozaiklerinde rastlanan renkler ve motifler örnek alınmış ve Tokat Niksar Bölgesinde bulunan mozaiklerin fotoğraflama çalışmaları yapılmıştır. Fotoğraflama çalışmasında, Ayvaz Mozaiklerinde rastlanılan köşesiz bağlanan üçgenler sarmal bir biçimde daireden daireye geçmekte ve bir merkezi odaklayarak pek çok motifi aynı anda gösterebilmektedir.

Mozaikler boyunca sarmal burğu biçiminde dairelerin etrafını saran büyük bir mozaik motifi birbirini kesmeden tekrar etmektedir. Opus Sectile tekniğini anımsatmasına karşılık örgülü motiflerin dairelerin içinde yerleştirilmiş dört köşeli yıldız modeli ile daha farklı bir form ortaya çıkartmıştır. Geometrik şekiller daha küçük şekillerden daha büyük şekillere dönüşebilmekte ve bir göz aldanması ile hareket eder gibi gözükmetedirler. Mozaikler simetrik dairelerin etrafında dönüp durmaktadır (Torun, 2013: 46).

Gerek Osmanlı gerekse Selçuklu devleti mimarisinin temel alanı olan kubbeli yapılarda da ortaya çıkan Doğu'ya özgü dairesel formun sadece felsefi olarak değil temel matematiksel bir yapı olarak da tarihsel süreçte görüldüğünü kanıtlar. Örneğin; Mimar Sinan mimarlığında kubbe, yapının ağırlık merkezini oluşturur.

Sinan'ın yapılarının üst yapısını göz önüne alırsak, destekleyici elemanlar ve alt seviyedeki yardımcı elemanlar vasıtasıyla çeşitli yapısal seviyelerden geçerek, kubbenin yükleri ve kubbeden gelen kuvvetlerin iletildiği mesnet yapısal sistemi tanımlanabilir. Sinan eserlerinde kare, altıgen, sekizgen olmak üzere üç çeşit kubbe destek sistemi kullanmış ve hayatı boyunca kazandırdığı eserlerinde, kare ve altıgen mesnet sisteminin dört, sekizgen mesnet sisteminin üç farklı çeşidini kullanmıştı (Bilgin, 2006: 120).

Buradan da dairenin Türk dünyasında önemli bir motif olarak kullanıldığını bir kez daha görebiliriz. Kültürel bir form olmanın yanında sezgisel olarak da insanın var olma hissini kapalı bir şekilde yaşayabildiği bir alandır. Bu yüzden daire, İstanbul Türkçesinde mesken, bulunulan / oturlan yer anlamına da gelir.

Eski Anadolu Tarihinde Daire ve Hareketin Göstergeleri

Daire Anadolu dünyasına pek çok şekiller ve ritüellerle hâkim olmuştur. Anadolu Sufi geleneğinde de önemli başka bir yol hareketi olan *dönmek* ayrı bir ritüeli getirmiştir. *Sema* ve *semazenlik*. Ritüellerde sürekli *daireler* çizen semazenler için sema sıradan bir olay değildir. Bu dönüşler, benden bize giden bir yolculuğu anımsatır. Aslında kişinin kendisi dairenin merkez noktasında değildir. Bitiş noktasındadır. Dairenin özelliği başlangıç noktası ile bitiş noktasının aynı olmasıdır. Dönüş hep aynı noktadan başlar. Aynı noktada sona erer. Hareketin yönünü daire belirler. Buna göre burada dönen aslında semazen değil dairenin bizzat kendisidir. Semazenler halkası birisi iniş eğrisini (kavsül nüzul), diğeri de ruhların gerileyerek tekrar maddeye doğru karışmasını, diğer ruhların Allaha doğru yükselişine doğru karşılık gelen yükseliş eğrisini (kavs – i uruc) (ruhların yükselmesi ve göğe kavuşma) temsil eder. *Sudur* ve *uruç* denilen tanımlamadan bahsederek “Başlangıçtan çıkış ve yine o başlangıca dönüş, Çıkış ve Dönüş kuramı” (Hançerlioğlu, 1970: 258) ortaya çıkar. Aşkın temel felsefesi sözden çok “harekettir” yani “beden” hareketinin göstergesi olan aşktır. Dönen dervişlerin her adımda yaptıkları hareketler bir karşılaşma, yüzleşme noktasını tamamlamaktadır. Bedenin çapraz açılışı ile derviş dua eden bir harfe dönüşür. Dönmek böylelikle sözün kendisi olur. Dervişlerin kendilerinden oluşan dairelerinde birinci selam: insanın kendi kulluğunu tanımasıdır. İkinci Selâm: Allah'ın büyüklüğü ve kudreti karşısında hayranlık duymayı ifade eder. Üçüncü selam: bu hayranlık duygusunun aşka dönüşmesidir. Dördüncüsü ise insanın yaratılıştaki vazifesine yani kulluğa dönüşüdür. Çünkü İslâm'da en yüce makam, kulluktur. Bazı sufilere göre bu tarz dönüşün nedeni meleklerin dönüşünü simgelemektedir. Anlam eşiğinde bu bir dönüştür. Sezgi eşiğinde ise tasavvufta *yol* olarak kabul edilir. Yolun neyle simgeleştirildiği önemlidir. Anadolu'ya göçlerle gelen *horasan erenleri* kültü nesneleri kendilerine ritüellerle ve danslarla yerleşmiştir. Doğada nesnelerin hareketi doğrusaldır. Bu nedenle bir görünüp bir kaybolurlar, yani nesneler göründüklerinde var olmuş, kaybolduklarında da yok olmuş sayılırlar. Oysa ki var olanın yok olamayacağı, yok olan hiçbir şeyin de var olamayacağı düşüncesi tevhidin temelini oluşturur.

Öyleyse varlık da yokluk da tek kelimeyle göreceli bir kavramdır. *Yok* olduğumuz ya da *var* olduğumuz evren ne ile anlaşılabilir? Bunun tek bir cevabı vardır: bir cismin canlı olup olmadığını onun hareket etmesinden anlarız. Aristoteles'e göre tözün harekete geçmesi için *can* gerekir. Can, yani diri olan yani hay ve kayyumdan gelen hareket; var olmanın ilk göstergesidir. Bunun için başladığı noktada kişi hareketini kendine kapalı olarak yapar. Can ancak dönerek dış dünyaya mesaj verir. Makrokosmoz gibi mikrokosmoz da yerküresel harekete uyum sağlar. “*Devinim, nesnenin formu ya da özdeğinde gerçekleşmez. Bu, bütün nesnenin yerinin değişmesidir. Yer değiştiren bir nesnenin biçimi, nitelik, nicelik, işlev gibi yüklemeleri değişmek zorunda değildir*” (Denkel, 2011: 175). Bu noktadan yola çıkarsak dairesel hareket yalnızca bir dönüşümü simgelemez. Başlangıç ve geri dönmeyi de simgeler. Hiçbir şekil daire kadar zamanı anlatamaz. Çünkü ileri geri ve köşeli diğer geometrik cisimlerin hareketlerin yön sorunu olabilir. Ancak dairede mutlaka aynı yere dönmek zorunluluğu vardır. Yani başlangıç ve son aynı andadır. Daire dünyayı ve evreni de simgelediği için aynı zamanda bir hareket senfonisi de oluşturabilir. Şematik olarak da dairesel hareket dört kategoride gerçekleşir:

Tablo: 2

Dönüş, Anadolu tasavvufunda başka bir yerde 'semah' kavramında da kendini gösterir. Semah dönmek, Alevilerin ibadeti olan Cem içinde yapılan 12 hizmetten birisidir. Semah, bir trans halidir. Aleviler Cem gibi Semahın da kaynağının *Kırklar Meclisi*'nden geldiğine inanırlar. Horasan'dan Anadolu'ya süren yolculukta semahın piriğini yapan Hacı Bektaş Veli el Horasani de Mevlâna da Orta Asya ve İran bölgesinden getirdikleri tüm geleneklerle bu ritüeli yaşatmışlardır. Bu ritüel, Anadolu'da bir şekilde karşılık bulmuştur. Kadim Anadolu'da Frigya bölgesinde yaşayan Kibele rahipleri uzun beyaz etekler ve büyük siyah başlıklarla dönerek ibadet ederlerdi. “Dini gelenekte üç temel geometrik şekil vardır; daire, üçgen ve kare. Bunlar, varoluşumuzun üç seviyesini simgelemektedir; ruh, zihin ve beden. Geometri, insan bilincinin üst düzeylerine; hakikate giden yolda bir giriş kapısı olmuş, sanat ve mimariyi kutsamıştır” (Tokdemir, 2013: 36). Alevi semahı da Mevlevi seması gibi bu tarihsel dinsel durumun kültürde yorumlanışından başka bir şey değildir verili herhangi bir kültürün coğrafi politik veyahut tipolojik ölçütlere göre tanımlanması kısmen açık

kısmen de örtük o kültürün gelişimini ve tarihsel kaderini de belirleyen önemli bir etkene dönüştürmektedir.

Sonuç

Anadolu uygarlığı, sayısız farklı kültürün rahatlıkla ortaklaşa paylaşabileceği büyük bir alandır. Yeryüzünde en çok göç alan ve göç veren toprakların başında gelen bu yarımadanın tarihsel kodları okundukça çok daha derinlerde başka kültürlerin silüetleri belirmektedir. Daire formu, doğu dünyasının geçmiş belleğinden bugüne kadar pek çok söylence çözümlendikçe göstergeler her basamakta başka bir hareketi göstergelemektedir. Uygarlıklar arası iletişim çalışmalarında da görülmektedir ki sufizm doğunun tüm kadim uygarlıklarından bir şeyler alarak Anadolu'ya gelen felsefedir. Sufizmin temelinde yatan “insan ve insanın merkezinden ötede bütünleştiği *vahdet – i vücud* kavramı ibadetlerin biçimlerini çoktan aşmıştır. Anadolu sufileri, kökenleri Horasan'a Orta Asya'ya ve çok daha ötelere dayanan büyük bir anlayışın temsilcileridir. Elbette ki daire dinsel ritüellerde kullanılan bir form olarak burada örnek olarak seçilmiştir. Daire matematiksel bir formdan öte birleştirici ve karşılaştırmacı özelliği ile dönmeye başlayan bir cismi kendi kendine olduğu yere tekrar getiren tek form, bilgi ve sezgisel anlamda da sufinin hem kendi etrafında yolculuk yaptığı hem de bir yere gidemediği harekettir. Yaşam dairesinin dinsel ritüellerde kullanılması yeni değildir. Ancak Anadolu Kültürel tarihinde inancın temel felsefesini oluşturan bir noktanın da başlangıcı olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle daire ve dönüş, Anadolu sufizminde beden – insan bağlamında en – el hak deyiminin ibadetsel görüntüsünü oluşturmaktadır. Uygarlık katmanlarında yukarı doğru çıktıkça Anadolu kültürünün semiyotik olarak incelenmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Altay dağlarından bu yana Türklerde var olan inanç çizgisi pek çok defalar karşımıza gelen farklı dil ve soy damgalarıyla da belirlenmiştir. Gökyüzüne inanan insanların ürettiği matematiksel formun Anadolu ritminde, müziğinde ve ibadetlerinde belirmesi tesadüfi değildir. İbn – i Sina'nın daireye dair söylemlerinden yola çıkılarak görülmüştür ki daire sadece başlangıcı ve sonucu belirlemek değil, senfonik bir süreci tamamlayan hareketin tanımlanmasıdır. Gök ve yerin durumu, konumunu belirlemektedir. Tüm evreni anlamaya, dünyanın şeklini algılamaya ve en önemlisi yön bulmaya yarayan daire, aynı zamanda bir uygarlığın aklındaki en matematiksel felsefe şeklidir. Çalışmada görülmüştür ki Türk bayrağına kadar varan uzun bir form döngüsü yaşayan bu ritüel şekil, Anadolu düşüncesindeki derinliği, bozkır insanının yazgısını ve gökyüzünü yeryüzünde tanımlayan ritmin bulunmasına yardımcı olmuştur. Hem kültür psikolojisi ile yapılan çalışmalar hem de kültürel antropoloji ve antik dünya göstergelerinin okunmasına yardımcı olmaktadır.

KAYNAKÇA

Akbay, Y. E. (2017). İdealar Teorisi Bağlamında Platon'da Akıl İlkelerinin Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3 (28), 133 – 155.

Ayvazoğlu, B. (1996). Aşk Estetiği, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Arabi, Ibn'al (1988). *Besels of Wisdom*, (Translation: RWJ Austin), Paulist Press, Mahwah.

Bayat, F. (2007). Türk Mitolojik Sistemi, Cilt: 1 / 2, Ötüken Yayınevi, İstanbul.

Bilgin, H. (2006). Mimar Sinan Yapılarında Kubbeli Örtü Sistemlerinin Yapısal Analiz, *Selçuk Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, (21), 119 – 128.

Bource, M., Yücel, H. (2017). Kültürel Çalışmaları Anlamak, İletişim Yayınları, İstanbul.

Brook, P. (1979). *Meetings With Remarkable Men*,
<https://www.youtube.com/watch?v=Kma8uqfcqwm>, (Erişim Tarihi: 13.03.2019)

Candan, E. (2011). Türkler'in Kültür Kökenleri, Sınırötesi Yayınları, İstanbul

Cevizci, A. (1999). Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

De Certau, M. (2006). Tarih Ve Psikanaliz, (Çev: Ayşegül Sönmezay), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Demir, M. (2011). Büyük Selçuklular Tarihi, Sakarya Kitabevi, Sakarya.

Demirci, K. (2013). Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak, Ayışığı Kitapları, İstanbul.

Denkel, A. (2011). İlkçağ'da Doğa Felsefeleri, Doruk Yayıncılık, İstanbul.

Esin, E. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Gökdoğan, M. (1997). Pisagor Maddesi, İslam Ansiklopedisi Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi. Cilt: 34, İstanbul.

Gumilev, N. (2006). Avrasya'dan, (Çev.: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.

- Hançerlioğlu, O. (1970). Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ibn – i Sina (2014). Sema ve Alem, (Çev.: Harun Kuşlu ve Muhittin Macit), Litera Yayıncılık, İstanbul.
- Jung, C. G. (2009). Eşzamanlılık: Nedensellik Dış Bağlayıcı Bir İlke, (Çev.: Levent Özşar), Biblos Kitabevi, İstanbul.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 4 / 1 (1), 421 – 433.
- Keklik, N. (1990). Felsefede Metafor Felsefe Problemleri'nin Metafor Yoluyla Açıklanması, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Ünal, O. (2014). Horasan'dan Türkiye'ye Anadolu Tarihi, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- Lévi – Staruss, C. (2013). Mit ve Anlam, (Çev.: Gökhan Yavuz Demir), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Malinowski, B. (2000). Büyü, Bilim ve Din, (Çev.: Saadet Özkal), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Nalçaoğlu, H. (2004). Kültürel Farkın Yapısökümü, Phonenix Yayınevi, İstanbul.
- Peirce, C. S. (1984). Writings Of Charles S. Peirce: A Chronological Edition, Volume 2, Global.
- Platon. (1999). Mektuplar, (Çev.: İrfan Şahinbaş), Milli Eğitim Bakanlığı- Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul.
- Özden, L. (2016). Endüstrileşen Zamanda Tasarım Olarak Çalgı / Ses Önerisi, Yaratıcı Endüstriler Uluslararası Tasarım Sempozyumu Bildiri Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1 – 108.
- Özkan, S. (2017). Tüketim Kültürü Bağlamında Kültür Kodlarının Reklamlarda Kullanımına Yönelik Bir Araştırma, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 4 (7), 1 – 13.
- Özmkas, U. (2009). Charles Sanders Peirce'ın Gösterge Kavramı, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 32 – 45.
- Tokdemir, İ. (2013). Günümüz Sanatında Mistik Etkileşimler ve İçseli Bulma, Yüksek

Lisans Çalışması Raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Heykel Anasanat Dalı, Ankara.

Torun, H. (2007). Söylencelerde Ay Yıldız, *İkû Güncesi Sosyal Bilimler ve Sanat*, 5 (3), 103 – 115.

Torun, H. (2013). Representation Of Signs Unconscious Of History, *Middle – East Journal Of Scientific Research*, 15 (4), 461 – 468.

Torun, H. (2019). Doğu Söylence ve Masallarının Sinemasal Anlatıya Etkisi, Gece Akademi, Ankara.

Uğurlu, S. (2012). Eski Türklerin Dini, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12 / 20 (12), 323 – 335.

Yayan, G., Güneş A. A. (2017). Türk Mitolojisinde Yeralan Motif Ve Sembollerin Mehmet Sağ'ın Eserlerine Yansımaları, *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (64), 101 – 118.

OTORİTER REJİMLERDE DEMOKRATİK KURUMLARIN İŞLEVİ: SİYASAL PARTİLER, PARLEMENTO VE SEÇİMLER

Mustafa Cem OĞUZ*

ÖZET

Bu çalışmanın amacı otoriter rejimlerin demokratik kurumlara başvurma nedenlerini incelemektir. Bugüne kadar otoriterizm çalışmaları bu kurumları dikkate almamış ve birer vitrin süsü olarak görme eğiliminde olmuşlardır. Fakat son zamanlarda yapılan çalışmalar göstermiştir ki, demokratik kurumlara sahip olan otoriter rejimler, bu kurumlara sahip olmayan kapalı otoriter rejimlere göre çok daha istikrarlı bir yapı arz etmektedirler. Bu da bize göstermektedir ki, demokratik kurumlar bu rejimlerde salt bir göz boyama aracı değildir; bilakis rejimin devamlılığında önemli bir işleve sahiptir. Bu çalışmada biz üç kurumun rejim içindeki işlevlerini inceleyeceğiz: siyasal partiler, seçimler ve parlamento. Çalışmamızın iddiası bu kurumların üç farklı şekilde otoriter rejimin ömrünü uzattığıdır. İlk olarak kurumlar rejime zayıf da olsa bir halk desteği görüntüsü vereceği için iktidar bloğu içinden gelen tehditleri caydırmaktadır. İkinci olarak kurumlar, rejimin kendi elitleri arasında “güvenilir bir güç paylaşımı” inşa etmekte, böylece elitlerin ikbal kaygısı üzerinden rejimin devamlılığı sağlanmaktadır. Son olarak, kurumlar kaynak dağıtımını sağlayarak hem muhalefetin hem de seçmenlerin iktidar tarafından devşirilmesini sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Otoriter Rejimler, Rekabetçi Otoriter Rejimler, Seçimler, Siyasal Partiler, Parlamento, Devşirme.

ABSTRACT

THE FUNCTIONS OF DEMOCRATIC INSTITUTIONS IN AUTHORITARIAN REGIMES: POLITICAL PARTIES, PARLIAMENT AND ELECTIONS

The aim of this study is to investigate the causes of building democratic institutions in Authoritarian Regimes. So far, authoritarianism studies did not focus on these institutions and overlooked them as window-dressing. However, recent studies indicate that the authoritarian regimes with democratic institutions are more durable than full authoritarian ones. Thus, it is obvious that these institutions are not just for show and have a positive effect on the regimes' survive. In this study we choose three democratic institutions to investigate their functions in these regimes: political parties, elections and parliaments. Our findings suggest that democratic institutions extend the lifespan of authoritarian regimes by three ways. First of all, they deter insider challengers by showing the public support of the regime. Second, they ensure a mechanism of “credible share of power” to insiders, thus they have a stake in the survival of regime. Third they help to regime to co-opt the oppositions and voters through the spoils which they allocate.

* Dr. Öğretim Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü.
(oguzmustafacem@gmail.com)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, No. 1, (Nisan 2019)

Geliş: 27.12.2018

Kabul: 29.03.2019

Keywords: *Authoritarian Regimes, Competitive Authoritarian Regimes, Elections, Political Parties, Parliaments, Cooption.*

Giriş

Günümüzde demokrasilerin büyük bir erozyon yaşadığı birçok farklı gözlemci tarafından dile getirilmektedir (Brownlee, 2007; Diamond, 2015). Ancak bu erozyon, demokratik kurumların tamamen ortadan kaldırılıp, kapalı otoriter/totaliter rejimlere dönüldüğü anlamına da gelmemektedir. Bu yeni tip rejimlerde demokratik kurumlar ile otoriter iktidarlar bir araya gelmekte ve melez bir yapı oluşturmaktadırlar (Geddes, 1999; Diamond, 2002; Levitsky & Way, 2002). Giderek yaygınlık kazanan bu yapıya birçok farklı isim yakıştırılmıştır. Levitsky ve Way bu rejimlere “rekabetçi otoriteryanizm” (Competitive Authoritarianism) kavramını uygun görürken, Andreas Schedler, “seçimli otoriteryan” (Electoral Authoritarianism), Larry Diamond, “melez rejimler” (Hybrid Regimes), Daniel Brumberg ise “liberal otokrasi” (Liberalized Autocracy) ismini tercih etmektedir. Tüm bu farklı adlandırmaların ortak noktası ise başta “seçimler” olmak üzere demokratik kurumlara sahip olan bu rejimlerin gerçekte otoriter bir yapı arz etmeleridir.

Fakat otoriteryanizm ve melez demokrasiler ile ilgili literatürde bu rejimlerin demokratik kurumlara sahip olmalarının nedeni olarak sadece ulusal ve uluslararası meşruiyet arayışı gösterilmekte, bu kurumların otoriter rejimlerdeki fonksiyonlarına dikkat edilmemektedir. Hatta birer vitrin süsü olarak etiketlenerek incelemelerin dışında bırakılmaktadırlar (Gandhi & Przeworski, 2007; Gandhi, 2008). Örneğin Levitsky ve Way, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve liberal hegemonyanın ortaya çıkışı ile otoriter kurumlar ile ülke yönetiminin maliyetinin arttığını ayrıca bu rejimlerin küresel aktörlerden finansal kaynak sağlayabilmek için göstermelik liberal kurumlar inşa ettiklerini iddia etmişlerdir. Bu nedenle bu rejimlerin başarılarını da daha çok rejimin muhalefeti bastırma gücü ve de muhalefet karşısında “eşitsiz oyun alanı” kurabilme becerileri ile açıklamışlar (Levitsky & Way, 2002) ve kurumların rejimin devamlılığındaki rolünü ihmal etmişlerdir. Ancak doğal kaynaklar üzerine kurulu rantiyeye devletler (İran, Azerbaycan vb.) ve güçlü ekonomik alt yapılara sahip bürokratik devletlerin de (Çin ve Rusya) ulusal-uluslararası meşruiyeti ve finansal dünyanın desteğini pek de gözetmemelerine rağmen, demokratik kurumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu da bu kurumların, meşruiyet arayışını aşan bir işleve sahip olduklarını göstermektedir.

Yakın tarihli çalışmalarda kurumları dikkate almayan bu yaklaşımdan uzaklaşmış ve “Yeni Kurumsalcılık” yaklaşımı öne çıkmıştır (Schedler, 2009). Bu yaklaşımı “Yeni” yapan ise otoriter rejimlerin sadece baskı aygıtlarını ele alan klasik literatürün aksine bu çalışmaların sözde (nominally) demokratik kurumlara yönelmeleridir, öyle ki bu literatürün yoğunlaştığı kurumlar seçimler, siyasal partiler

ve parlamentolardır (Brownlee, 2007; Schedler, 2009: 1). Biz de çalışmamızda otoriter rejimlerdeki demokratik kurumların, sadece meşruiyet arayışı için inşa edilmediklerini, rejimin istikrarını korumak amacıyla organize edildiklerini ve de demokrasiyi pekiştirmekten ziyade onun gelişimini engellediklerini iddia edeceğiz. Bu iddiamızı da siyasal partiler, seçimler ve parlamento kurumu üzerinden tartışıp, her bir kurumun farklı işlevler üstlenerek otoriter rejimi devam ettirdiklerini göstereceğiz. Özellikle rejim içindeki olası çatışmaları azaltma ve rejimin ihtiyaç duyduğu yeni insan kaynağını devşirmede bu kurumların hayati önemde olduklarını savunacağız. Bu üç kurumun ele alınmasının nedeni ise demokratik kurumlar denilince ilk akla gelenlerin bunlar olmasının yanı sıra günümüzde neredeyse tüm melez rejimlerde bu kurumlarla karşılaşılıyor olmamızdır. Çalışmanın sonunda ise toplumun bu kurumlara neden itibar ettiğini ve seçimlere hangi beklentiler ile katıldığını tartışacağız. Çalışma tekil ülke örnekleri üzerinden gitmeyecek ve merkeze üç demokratik kurumu alacaktır, ülke örnekleri de bu kurumlar üzerinden tartışılacaktır. Bu noktada makale bütün otoriter ya da melez rejimleri incelemeyecek ve argümanlarını daha çok Meksika'daki PRI dönemi ve Sovyetler Birliği örnekleri üzerinden geliştirmeye çalışacaktır. Bu iki örneğin seçilme nedenleri ise 70 yılı aşan istikrarlarıdır. Otoriter rejimlerde halkın kurumlara demokratik sonuçlar alamayacaklarını bilmelerine rağmen katılma nedenleri ise klientalizm üzerinden incelenecek ve bu alanda en çok zikredilen iki ülkenin, Mısır ve Ürdün'ün deneyimlerine odaklanılacaktır.

Otoriter Rejimlerde Kurumlar

Otoriter rejimlerde otokratlar, iktidarlara dönük açık ve gizli bir tehditle sürekli karşı karşıyadırlar. Bu tehdit karşısında ise benimseyebilecekleri iki yöntem bulunmaktadır; ya zorla/şiddetle bu tehdidi bertaraf edecekler ya da muhaliflerinin, onlara sınırlı bir fayda sağlayarak ya da yetki devrederek, sadakatlerini kazanacaklardır, bir diğer ifade ile devşireceklerdir (Frantz & Taylor, 2014: 332). Muhalifleri devşirmek, zor kullanma ile karşılaştırıldığında otoriter rejimin devamlılığı için daha güvenli bir yöntemdir ve bu nedenle de sıklıkla tercih edilmektedir. Devşirmenin pratik yöntemi ise kurumlar inşa etmektir.

Bu tip rejimlerde kurumlar rejimin devamlılığını sağlayan en önemli unsurlardır. Kurumlar sayesinde otokrat lider kendisine müstahkem mevziler oluşturmakta (Gandhi & Przeworski 2007), potansiyel muhaliflerin gözünü korkutmakta, kişisel iktidarını kurumlar aracılığıyla gizlemekte ve de muhalefetten önemli kişileri kendi safına çekebilmektedir.¹ Öyle ki, 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana var olmuş otoriter

¹ Bu noktada otokrat ile kurumlar arasındaki ilişkiye dair alternatif bir görüşten de bahsetmeliyiz. Andreas Schedler, iktidardan demokratik yollar ile değil de anti-demokratik yollarla indirilen otokrat liderlerin sürgün, hapis ve ölüm gibi sonuçlarla karşılaşma olasılığını bildikleri için kendilerini *kurumlar* ve normlarla teçhizatlandırıp daha barışçı bir sona hazırlık yaptıklarını iddia etmektedir (Schedler, 2009).

rejimlerden sadece %11'i kurum yaratmaksızın yönetmeye çalışmıştır (Frantz & Taylor, 2014: 333).

Otoriter rejimler/liderler rejimlerinin niteliğine ve ülkenin coğrafi ve tarihsel şartlarına göre farklı kurum tercihlerinde bulunabilmektedirler. Buna göre parlamento, yargı, siyasal parti, medya ve sivil toplumun nasıl konfigüre edileceğini belirleyebilmekte veya sistemin üniter mi, federatif mi olacağına karar vermektedirler. Kurumlar oluşturulduktan sonraki gündem ise bu kurumların rejimin kontrolünden çıkmayacak şekilde sınırlandırılmasıdır. Bu noktada otokrat liderin elinde bir manipülasyon menüsü (Schedler, 2002) bulunmaktadır ve bu menü ile dört farklı stratejiyi takip etmektedir: kurumlara devredilen güce *yasal* sınırlar getirmektedir; kurum personelinin kendisi seçmektedir; personelin eylem ve kararlarını baskı veya etkileme ile yönlendirmektedir; ve son olarak farklı kurum ya da personeller arasında eş güdüm problemleri yaratarak, kendi konumunu ayrıcalıklandırmaktadır (Schedler, 2009: 9). Bu nedenle de bu ülkelerdeki sözde demokratik kurumlar, demokrasiyi güçlendirmemekte aksine otoriter rejimin ömrünü uzatmaktadırlar.

Otoriter rejim parlamento kurumunu üç farklı şekilde manipüle edebilir: kurumun yetkilerini sınırlandırarak, milletvekillerini kontrol ederek ve de parlamentoyu çalışmayacak, ortak bir karar alamayacak şekilde bölerek. Aynı şekilde yargı erkini de kontrol edebilmektedir, bu kurumda parlamentodan farklı olarak, doğrudan kendi kontrolünde olan kurumların bu kurumlarla iş birliği yapmasını engelleyerek de onu etkisiz kılabilir (Schedler, 2009: 10-11). Seçim kurumu da bu noktada iktidarın hedefindedir; rejim birçok farklı kanal ile sandığı manipüle edebilmektedir: siyasi partilerin seçime girmeleri, muhalif partilerin halka ulaşması ve belirli bir seçmen grubunun oy vermesi engellenebilmektedir. Bunların yanında seçmenler patronaj bağları ile iktidar partisine oy vermek zorunda bırakılabilmektedir (Schedler, 2009: 11). Ayrıca muhalif seçim bölgelerinin de seçim alanlarının yeniden düzenlenmesi (gerrymandering) ile sandığa etki etmesi engellenmektedir.

Otoriter rejimlerin/liderlerin iktidarlarının devamlılığı için demokratik kurumlara yöneldiklerini Gandhi ve Przeworski de tespit etmişlerdir. Otoriter rejimlerdeki kurumların literatürde iddia edilemediği üzere sadece göz boyamak için inşa edilmediklerini ve fakat rejim içinde yaşamsal bir fonksiyon üstlendiğini iddia eden yazarlar, 50 yıllık periyotta otoriter rejimlerdeki kurumları incelemiştir (Gandhi & Przeworski, 2007). Ulaştıkları sonuçlara göre otoriter rejimler, iktidarlarına dönük tehdidin niteliğine göre siper mahiyetinde farklı kurumlar inşa etmektedirler. Eğer tehdit iktidar bloğu içinden geliyorsa, danışma konseyi, askeri cunta ve siyasal büro gibi dar kurumlar oluşturulmakta; toplumdan geliyorsa, sözde demokratik kurumlar ile yani parlamento ve seçimler gibi kurumlarla gidermeye çalışmaktadırlar (Gandhi & Przeworski, 2007: 1280). Buna göre otoriter rejimler parlamento ve

seçimler aracılığıyla muhalefeti ehlileştirmekte ve sisteme dahil etmektedirler.² Zira parlamentoya girme mücadelesi muhalefeti bir araya getirmekten ziyade karşı karşıya getirmektedir. Ayrıca rejim seçimler aracılığıyla muhalefete, parlamentoda koltuk ve siyasa yapım sürecinde sınırlı bir etki imkanı sunarak, onların itaatlerini elde etmektedir.

Ancak otoriter rejimin yönetim yeteneğini ve ömrünü artırmak için benimsenen tüm bu kurumlar çelişkili bir tabiata sahiptir ve çift yüzlü bir bıçak gibi muhalefetin de güçlenmesine neden olabilmektedir. Özellikle “çok partili seçimlerin”, rejimin beklentilerinin aksine zamanla demokratikleşmeye neden olduğuna dair kuvvetli bir literatür oluşmaktadır (Lindberg, 2009).

Siyasal Partiler

Otoriter rejimlerin birçok farklı formu vardır; kişisel, askeri ve tek parti tipleri de bunların en sık rastlanan örnekleridir. Bu farklı formlar arasında en dayanıklı ve istikrarlı olan ise tek partili otoriter rejimlerdir (Geddes, 1999; Geddes, 2003; Svobik, 2012). Zira bu rejimler dikey ve yatay darbelere karşı daha dirençli oldukları gibi, ekonomik performans açısından da tatminkâr sonuçlar elde edebilmektedirler (Gandhi, 2008). Yakın tarihli başka çalışmalarda ise çok partili hegemonik otoriter rejimlerin, tek partili otoriter rejimlere göre daha dayanıklı olduğu da gösterilmiştir (Hadenius & Teorell, 2007). Siyasal parti ve rejimin dayanıklılığı arasında kurulan olumlu ilişki o kadar yaygın bir kabul görmektedir ki, iktidarı darbeye elde eden otoriter rejimlerin de büyük bir kısmı ya darbeden sonra partileşmeye gitmekte, ya da var olan bir partiyi ele geçirerek onun aracılığıyla yönetmeye çalışmaktadırlar. Seçimle gelip otoriterleşen rejimler ile sosyal devrimle gelen otoriter rejimlerin tamamına yakını siyasal partiler ile yönetmektedirler.

Peki bu rejimler neden siyasal partiye ihtiyaç duyuyorlar? Ya da siyasal partinin hangi özelliği bu rejimleri daha dayanıklı kılıyor? Buna verilen belli başlı yanıtlar şu şekildedir: iktidar bloğu içindeki potansiyel muhalefeti rekabete girmekten, komplo kurmaktan caydırmak (Geddes, 2006), muhalif elitleri ve halkı rejime dahil etmek (co-opt) (Gandhi & Przeworski, 2006; Gerschewski, 2013: 16) ve kamuoyu hakkında istihbarat/veri sağlamak.

²Frantz ve Taylor (2014: 337), muhalefeti kurumlar aracılığıyla devşiren otoriter rejimlerin, baskı ve şiddet aracından vazgeçemediklerini ve fakat bunun formunun ve yoğunluğunun değiştiğini tespit etmişlerdir. Buna göre göstermelik demokratik kurumları olan rejimler, vatandaşlarının siyasal hak ve hürriyetlerini daha az kısıtlarken, “kişi dokunulmazlığı haklarını” ihlal etmeye devam etmektedirler. Zira kurumlar sayesinde sisteme entegre olmayan/olmak istemeyen en radikal muhalefet ortaya çıkmakta ve rejimler de bunlara karşı en sert önlemleri büyük bir toplumsal protestoya neden olmayacak şekilde icra edebilmektedirler.

Bu tip rejimlerde, rejime yönelik en büyük tehdit dışarıdaki rakiplerinden değil, iktidar bloğu içinden gelmektedir (Geddes, 2006: 10; Magaloni, 2008; Gandhi & Przeworski, 2007; Svolik & Akcinaroglu, 2006). Bu noktada en çok korkulan kurum da, silaha erişiminden dolayı ordudur. Otokrat, kendisi eski bir asker olsa dahi bu kurumun sadakatinden sürekli emin olamamaktadır. Bu nedenle ordudaki atamaları sürekli kontrol etmektedir; fakat bu da yeterince güvenilir değildir. En yetkin çözüm bir siyasal parti inşa etmektir; zira ordu kurumu genel olarak sivil halkla karşı karşıya gelmek ve iç savaşa neden olmaktan çekinmektedir. Geniş halk kitleleri ile parti kanalıyla ilişkiye giren otoriter rejim onlara alt yapı yatırımları ve hizmetler sunmakta ve böylece aralarında bir çıkar ilişkisi yaratmaktadır. Bu noktada partinin illa seçime girmesi ve geniş bir halk desteğine sahip olması da önemli değildir. Çünkü her siyasal parti muhakkak kendi devamlılığında çıkarı olan bir parti bürokrasisi ve taraftarı yaratmaktadır. Bu kadrolar iktidarın kaynaklarına parti kanalıyla rahatlıkla ulaşmakta, onun sayesinde normalde elde edemeyeceği bir sosyo-ekonomik statüye kavuşmaktadır. Bu nedenle de herhangi bir askeri müdahale girişiminde bu çıkar ortaklığına sahip olan kadrolar sokaklarda kitlesel gösteriler yapacaklardır ve bu da ordunun müdahale arzusunu sınırlandıracaktır (Geddes, 2006: 11). Bunun ilk akla gelen örneği Chavez'in 2002 yılında iktidardan ordu tarafında indirilmişken, taraftarlarının protestoları sayesinde geri dönebilmesidir.

Siyasal parti sadece otokrat lider ile halk arasında bağlantı kurup, diğer elitleri darbeden caydırmaya yaramaz. Ayrıca liderin iktidar bloğuna yetki devredip, onlarla “güvenilir güç paylaşımında” (Credible Power Sharing) bulunmasını da sağlamaktadır (Magaloni, 2008; Boix & Svolik, 2013). Gücü diğer elitlerle paylaşmak otokrat için yaşamsal bir stratejidir; zira 1945-2002 tarihleri arasında var olmuş 316 tane otoriter rejim anayasal yollar dışı yıkılmışken, bunlardan 205 tanesini iktidar bloğundaki farklı aktörlerin yaptığı hükümet darbeleri ile yıkılmışlardır (Svolik & Akcinaroglu, 2006; Geddes, 2006). Bu nedenle de otokrat liderler, koalisyonu bir arada tutabilmek için elitlerle gücü paylaşmak durumundadırlar. Bu sadece belirli muhalifleri ya da iktidar bloğundaki elitleri önemli pozisyonlara getirmek demek değildir, zira bahsedilen bu pozisyonlar pekala liderin arzusu ile geri alınabilir durumdadır ve bu niteliğinden dolayı da lider ile elitler arasındaki bağlılığı garantilemekten uzaktır. Otokrat lider bu bağı kurabilmek ve böylece iktidarının ömrünü uzatabilmek için yönetici elitlerle yetki paylaşımına gitmektedir. Bunun da en sade formu siyasal parti kurmak ve iktidarın kaynaklarının paylaşımını partinin organlarına devretmektir. Eğer güç devri sağlıklı bir şekilde yapılır ve elitler kendi inisiyatifleri ile bu gücü kullanır hale gelirlerse, muhalefetin saflarına geçmek ya da mevcut rejim içinde güç mücadelesine girmekten ziyade çıkarlarını mevcudu devam ettirmekte görecekle ve böylece de otokrat liderin iktidar süresi uzayacaktır. Dolayısıyla siyasal partilerin ve devamında seçimlerin varlığı güç paylaşımını sağlayacağı için daha istikrarlı bir rejim yapısı ortaya çıkacaktır. Magaloni (2008: 719) bu noktada güç paylaşımı yapılacak kurumları sadece parti ile sınırlamaz, “seçim kurumu” ve “parlamento” inşasının da bu paylaşımın farklı

formları olduklarını söylemektedir. Araştırmacı bu iddiasına destek olarak da tek partili ya da hegemonik çok partili otoriter rejimlerin, askeri diktatörlükten daha uzun ömürlü oldukları tespitini öne sürmektedir.

Görüldüğü üzere siyasal parti inşasının birincil fonksiyonu iktidar bloğu ve muhalif elitlere kaynak ya da güç aktararak onları devşirmesidir. Fakat otokrat devşirdiği bu kişilerin sadakatinden hiçbir zaman tam emin olamaz, bu noktada güvenilir bilgidен mahrumdur. Dolayısıyla devşirme yeterince güven vermediği için ikinci bir önlem almaya yönelir ve bu önlem de rejime dönük toplumsal desteği artırmaktır. Bunun en sık tercih edilen yolu da *patronajdır* (Magaloni & Kricheli, 2010: 128). Devletle partinin iç içe girdiği bu rejimlerde, parti kaynaklarını bölgelerin oy tercihlerine göre dağıtmaktadır. Desteğin yüksek olduğu bölgelere hem aynı yardımlar hem de alt yapı yatırımları yapılırken, desteğin düşük olduğu bölgeler bu yardımlardan mahrum bırakılarak cezalandırılmaktadır. Parti üzerinden yürütülen bu ceza ve ödül sistemi özellikle yoksul kitlelerin, rejimin devamlılığından yana siyasi tavır almalarını doğurmaktadır. Bu noktada parti, hükümetin sahip olmadığı bir avantaja sahiptir. Gündelik yaşamın içine nüfuz edebilen ve aileler dahil her türlü toplumsal kuruma ulaşabilen parti, kamuoyuna dair bilgiye sürekli erişim halindedir ve bu bilgi sayesinde de vatandaşların “makbul” ve “makbul olmayan” olarak derecelendirilmesini sağlamaktadır (Magaloni & Kricheli, 2010: 129).

Siyasal partinin otoriter rejime katkısı bunlarla sınırlı değildir. Parti ayrıca hükümetin erişemeyeceği alanlara kadar ulaşarak hem rejim taraftarlarını organize edecek, hem de muhalefeti sürekli gözetim altında tutacaktır; iktidar kaynaklarının taraftarlar arasında hakkaniyete uygun şekilde dağıtılmasını sağlayacak; taraftarları disiplinize edecek ve onları görev bilinci ile donatarak, ülkenin farklı yerlerinde çalıştırabilecektir. Bunun yanında alt düzey taraftarları istihdam etme ve yükseltmede kurallar oluşturacak ve böylece aralarındaki olası çatışmayı asgariye indirecektir; kamuoyuna dair bilgiye erişimi kolaylaştıracak; kamuoyunu rejimin arzu ettiği siyasi ve ekonomik bilinç ile doktrine edecektir. Son olarak parti otokratın kişisel iktidarını, bir ideoloji ya da programla gizlemesine de yaramaktadır (Geddes, 2006: 4-5). Bu da partinin sadece yatay tehditlere karşı (iktidar bloğundan gelen) değil, dikey tehditlere karşı da (toplumdan gelen) korunaklı hale gelmesini sağlayacaktır.³

Geddes'i takip ederek, partili otoriter rejimlerin daha istikrarlı bir yapıya sahip olduğunu iddia eden bir diğer araştırmacı da Svoblik'dir. Svoblik özellikle Sovyetler Birliği Komünist Partisi üzerinden yaptığı çalışmada; parti aracılığıyla otoriter

³Otoriter rejim elitlerden gelen ve toplumdan gelen tehditlere karşı partiyi kullanmakla birlikte, bu iki farklı tehdit karşısında bir denge gözetmek durumundadır. Eğer rejim bilgi noksanlığı nedeni ile elitler karşısında halkı, halk karşısında elitleri aşırı desteklerse ve kaynak/güç aktarımı bir tarafa fazla yapılırsa rejimin ömrü kısalmır. Bu durumda elitler güçlenirse, otoriter rejim, bir diğer otoriter rejim formuna geçebilir; halk güçlenirse, rejimin demokratikleşme olasılığı artar. Bu konuda Bkz. Magaloni, B., & Kricheli, R. (2010). Political order and one-party rule. *Annual review of political science*, 13, 123-143.

rejimin *doğrudan siyasal kontrol* sağladığını ve *taban devşirdiğini* iddia etmektedir (Svolik, 2012: 193). Siyasal Kontrol; istihbarat toplamak, seçimlerde kitleyi mobilize etmek, muhalefeti kontrol etmek ve gerekirse hile yapmak gibi farklı araçlara sahiptir. Otoriter parti, taban ve elit devşirmede ise üç farklı yöntem kullanmaktadır, bunlar; hizmetlerin ve kaynakların yukarıdan aşağıya doğru dağıtılması, tüm bürokratik atamalarda siyasi kontrol ile istihdam ve baskılamada seçiciliktir.

Siyasi partiler, otoriter rejimin elit ve taban devşirmesinde çok önemli bir misyona sahiptir. Rejim basit kaynak aktarımı ve patronajla birçok insanı kendine bağlayabilmektedir. Fakat bunun etkisi geçici olabilmekte ve kitle ya da elitler rejimle ilişkisini bu kaynağın devamlılığı ile sınırlamaktadırlar. Ancak siyasi parti organizasyonu bu bağlantıyı güçlendirmektedir. Öyle ki, parti kendi içinde yarattığı kariyer basamakları ile zımni bir liyakat rejimi kurmaktadır (Svolik, 2012: 164). Partiye yeni üye olanlar meşakkatli ve getirisi az olan görevlere atanırken, eski üyeler yüksek statülü ve kazançlı görevlere ulaşmaktadırlar. Bu durum da üyelerin ve taraftarların çıkarları için parti ile daha uzun süreli bir ilişki kurmalarını zorunlu hale getirmektedir. Böylece rejim partinin kariyer sistemi ile kendi devamlılığında daha çok insanın çıkarı olmasını sağlamaktadır. Tabi bunu kurtarabilmesi için üyelerine güven vermek durumundadır, bu güven de liderin vaatleri ile sınırlı olmamalı ve öngörülebilir ve adil bir kariyer sistemi inşa edilmelidir (Svolik, 2012: 165). Örneğin Irak Baas Partisi'nde, partiye üye olmak için gereken yedi yıllık bir deneme süresi vardı ve ancak bu süre sonrasında üyelere partinin bürokrasi basamaklarında yükselme imkânı doğuyordu. Yine Sovyetler Birliğinde, önemli pozisyonlara kimlerin geleceğine dair yapılan ve *Nomenklatura* adı ile bilinen liste de parti bürokrasisi tarafından partiye verilen hizmetlere göre oluşturulmaktaydı.

Partinin kariyer sistemini oluştururken dikkat etmesi gereken önemli bir denge de bulunmaktadır. Parti genç kadrolar ile eski kadrolar arasında bir denge gözetmek durumundadır ve bunu da ancak “yükselme” ve “emeklilik” alanında belirleyeceği kurallarla sağlayabilecektir (Svolik, 2012: 175-177). Genç ve taze kadroların partiye katılmaları güçlü yükselme teşvikleri yani belirli bir süre sonra yönetici kadrolara ulaşma imkanı ile elde edilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de yüksek statülü kadroların fazla bir kırgınlık yaratmadan emekli edilmeleri gerekmektedir, zira zamansız ve hakkaniyetsiz emeklilikler, bu kadroların muhalefet safına geçmesine veya partiyi bölmelerine neden olabilecektir. Emeklilik ile yüksek kadrolar tazelenmezse bu sefer de, genç üyelerin partiye katılma arzuları azalacak ve onlar da parti dışında bir kariyer arayışına gireceklerdir. Bu da otoriter rejimin devamlılığı için büyük bir risk oluşturacaktır. Bu konuda en başarılı örneklerden biri Meksika'daki PRI'dir (Kurumsal Devrimci Parti). PRI'de her türlü seçilmiş ulusal pozisyon için altı yıllık bir dönem ve de yerel seçilmişler için 3 yıllık bir dönem şartı bulunmaktadır ve bu değişim yöneticilerin beraber çalıştıkları bürokratların da değişimine neden olduğu için partide kan sürekli tazelenmekte ve parti dışında bir kariyer arayışı Meksika halkı nezdinde azınlıkta kalmaktadır. Bu noktada yüksek kadroların da emekli olmak için geçerli nedenleri mevcuttur, zira onlar da genç kadroların hizmetlerinin ve parti

tabanının genişlemesinin rejimin devamlılığında önemli olduğunu bilmekte ve emekliliğe direnmelerinin rejime zarar vereceğini fark etmektedirler.

Otoriter rejimlerde tek ya da hegemonik partinin kamu sektörü üzerindeki kontrolü hem partiye katılımı arttırmakta hem de seçimde başarıyı garantilemektedir (Svolik, 2012: 180). Birçok ülke örneğinde olduğu gibi bu rejimlerde parti, devlet kadrolarına personel alımını sıkı bir şekilde denetlemekte ve memuriyete girişi, partiye üyelik üzerinden kolaylaştırmaktadır. Partinin bu tutumu mevcut memurların da, partiye veya ona yakın bir kuruluşa üye olmasını sağlamakta ve böylece rejimin sosyal tabanını genişleterek, muhalefetin gözünü korkutmaktadır. Ancak tüm memuriyet kadroları için partizanlığı şart koymak, sert bir kamuoyu tepkisine de neden olabileceği için birçok rejim belli başlı memuriyetler için seçici bir şekilde bu şartı düzenlemektedir. Bu noktada parti ideolojik yakınlık üzerinden kimlerin istihdam edilip, kimlerin baskılanacağına karar vermekte ve böylece kaynaklarını daha verimli kullanmaktadır (Svolik, 2012: 184).

Görüldüğü üzere siyasal parti, otoriter rejimler için hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle siyasal parti olmaksızın yönetmeye çalışan baskıcı rejim sayısı çok azdır. Ancak tüm kurumlar için olduğu gibi bu kurum da çelişkili bir tabiata sahiptir ve pekala iktidar bloğu içindeki muhalefet tarafından da kullanılıp, rejimin dağılmasına / çözülmesine neden olabilir. Bu riskleri gören ve uluslararası toplum ile finans çevrelerinin baskısını da hisseden rejimlerin son zamanlarda hayatta kalma stratejisi olarak kontrollü seçimler düzenledikleri de görülmektedir. ⁴

Seçimler ve Parlamentolar

Seçimler de, karşılaştırmalı siyaset literatüründe tıpkı siyasal partiler gibi ihmal edilmiş ve derinlemesine incelenmemiştir. Bu kurumun varlığı 3. Demokratikleşme Dalgası içinde, o ülkenin demokratikleşeceğine dair bir karine olarak görülmüştür. “Geçiş Literatürü” olarak da adlandırılan bu literatüre göre seçimler, otoriter rejimin çöküşüne ve demokrasinin pekişeceğine dair bir işarettir (Carothers, 2002). Özellikle 1990'ların ikinci yarısından sonra yani tam da 3. Dalganın sona erdiği iddialarının başlamasıyla birlikte bu literatürde seçimlere dönük ikinci bir bakış açısı gelişmeye başladı. Buna göre seçim kurumları bu ülkelerde birer göstermelik kurumdu ve adeta birer vitrin süsüydüler (Gandhi & Przeworski, 2007). Bu nedenle de ancak demokratik standarda göre eksiklikleri ile değerlendirilmeliydiler. Fakat 1990'ların sonlarına doğru bu ülkelerdeki seçimlerin kendi bağlamlarında bir fonksiyona sahip oldukları ve bu fonksiyonun da otoriter rejimin devamlılığını sağladığı iddia edilmeye başlandı

⁴Bu noktada GSMH'sinin büyük kısmını doğal kaynakların oluşturduğu “rantiye” rejimlerin finansal kuruluşların baskısına karşı daha dayanıklı oldukları ve bu nedenle de demokratik kurumların göstermelik inşasına dahi yanaşmadıkları görülmektedir. Bu rejimlerde demokratikleşme olasılığı oldukça düşüktür. Bu konuda bkz. Wright, J. (2009). How foreign aid can foster democratization in authoritarian regimes. *American journal of political science*, 53(3), 552-571.

(Geddes, 1999). Öyle ki, 2002 tarihi itibari ile otoriter rejimler arasında çok partili seçimler düzenleyen ülke oranının %72'ye ulaştığı belirtilmektedir (Gandhi & Reuter, 2008). Esasında bu iddia 1978 tarihli *Elections Without Choice* adlı çalışmada da öne sürülmüştü: “bir ülkedeki seçimlerde herhangi bir alternatif opsiyonun bulunmaması, o seçimi anlamsız kılmaz; bu seçimin bizim bildiğimizden farklı bir anlamı/işlevi olduğu anlamına gelmektedir” (Hermet vd., 1978: VII). Biz de bu bölümde bu alternatif bakış üzerinden otoriter rejimlerdeki seçimlerin işlevine odaklanacağız. Öncelikle belirtmemiz gerekiyor ki, bu rejimlerde seçimler iktidar değişikliği niyetiyle ya da oyunun kurallarının yeniden inşası için yapılmamaktadırlar. Ya da bir diğer ifadeyle seçimin sonuçları bellidir ve fakat rejim yine de seçim yapmakta ısrar etmektedir.

Bir siyasal parti üzerinden örgütlenip de, seçim yapmayan ve parlamento oluşturmayan otoriter rejim sayısı oldukça azdır. Çoğu otoriter rejim siyasal partiye sahip olduğu gibi düzenli aralıklarla seçim de yapmaktadır. Bunun nedenleri de siyasal partinin varlık nedeni ile aynıdır: içerideki ve dışardaki muhalefeti olası darbe girişimlerinden caydırmaktır. Bunun seçim düzenlemeyen siyasal partili rejime göre farkı ve üstünlüğü; daha risksiz oluşudur. Zira tek partinin organize edeceği protestolar ve kitlesel gösterilerin sonuçları belirsizdir hem de istenmeyen şiddet eylemlerine de neden olup, sosyal istikrarı bozabilecek niteliktedirler. Seçimler ise rejime olan desteğin görece barışçı, rutin ve düzenli bir şekilde gösterildiği durumlardır (Geddes, 2006: 17).

Seçimlerdeki yüksek katılım ve zafer, otokratın rakiplerinin gözünün korkmasına ve onların muhalefetten ya da olası bir darbe girişiminden vazgeçmelerine neden olacaktır (Geddes, 2006: 18). Seçimler bu noktada ikili bir görev üstlenmektedir: öncelikle iktidara, toplumdaki gizil muhalefetin kimlerden oluştuğu ve onların temel muhalefet gerekçeleri hakkında bilgi sunmaktadır, ikinci olarak ise olası/gizil muhalefete sahip olduğu siyasi, iktisadi ve toplumsal gücü göstererek onları umutsuzluğa sevk etmektedir. Böylelikle partisinin ve kendi liderliğinin kırılmalardan uzak olduğunu tüm olası rakiplere ispatlayarak, otoritesini konsolide etmektedir.

Beatriz Magaloni de, Meksika'daki PRI üzerinden hiçbir açık tehditle karşı karşıya olmamasına rağmen otoriter rejimlerin riskli ve maliyetli seçimleri göze aldıklarını göstermektedir. Tabi otoriter rejimler bu seçimler öncesinde seçimin riskini minimize edecek şekilde politikalara yönelmektedir. Rejimin ekonomik performansını yüksek gösterecek şekilde kozmetik değişikliklere gitmekte, patronaj politikalarını artırmakta, pahalı seçim kampanyaları ve kitle gösterileri ile seçime katılımı artırmaya çalışmakta, alt yapı yatırımları sözleri vermekte, ya da açılışları yapmaktadır. Böylece seçimin getireceği belirsizliği ortadan kaldırmaktadır. PRI bu seçimlerde seçime katılımı ve oy oranını yüksek tutmaya da özellikle gayret göstermektedir (Magaloni, 2006: 12-13). Zira partinin gösterdiği adayın, başkanlığı yüksek bir katılım ve oy oranı ile kazanması partiden muhalefet safına geçecek olanları caydıracaktır. Parti bu nedenden ötürü seçim hilesine de başvurmamakta ve seçimin

nispeten adil olmasını gözetmektedir. Zira hile, parti elitleri tarafından da bilineceği için bu partinin zayıf olduğunu olası rakiplere gösterecektir (Magaloni, 2006: 5-6).

Bu tip rejimlerde kaynakların adil dağılımını sağlayacak bir piyasa mekanizması ya da liyakat sistemi bulunmamaktadır. Zira ya bu kurumlar otoriter rejimler tarafından istenmemekte ya da zamanla ortadan kalkmaktadırlar. Bu nedenle de iktidarın önünde kamusal kaynakları nasıl dağıtacağına dair bir sorun bulunmaktadır. İktidar elbette kaynağı kendi destekleyicileri ya da sadakatini bekledikleri gruplar arasında paylaştıracaktır ama bunların kimler olduğu ve de hangilerinin bu kaynağı daha çok hak ettikleri konusunda bir bilgi sorunu bulunmaktadır. Otoriter rejimlerde kaynak paylaşımında hakkaniyeti gözetmek rejimin devamlılığı için hayati önemdedir zira yönetici koalisyonun bir aradalığı büyük ölçüde bu paylaşımın başarısına bağlıdır. İşte bu noktada otoriter rejimler “adil” bir dağıtım için “parti”⁵ ve “seçim” kurumuna yönelmeyi tercih etmektedirler (Brownlee, 2007; Geddes, 2005; Magaloni, 2006). Yani seçimler hem rantın hem de siyasi/bürokratik pozisyonların paylaşımına katkıda bulunarak elitler arasındaki rekabeti sürdürülebilir kılmaktadırlar. Bir partinin seçim bölgesindeki yüksek oranlı başarısı, onun partiye olan bağlılığının derecesini göstermekte ve parti hiyerarşisinde diğer rakiplerinin önüne geçmektedir.

Bir diğer ifade ile seçimler bu rejimler için bir bilgi aracı olarak vazife görmektedirler. Buna göre rejimler seçimler aracılığıyla rejimin gücünü muhaliflere, bürokratlara ve fakat en önemlisi parti elitlerine yeniden ispatlamakta ve böylece olası bölünmelerin, kan kayıplarının önünü almaktadır. İkinci bir açıdan ise seçimler kimlerin partinin destekçisi olduğu ve kimlerin muhalif olduğuna dair bir bilgi sağlamakta ve böylece kaynakların nasıl paylaştırılacağı hakkında bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca parti bürokratlarının da partide yükselebilmeleri ve ranttan alacakları pay seçim sürecindeki ve sandıktaki performansları ile belirlenmektedir. Zira parti, bürokratları arasındaki liyakat sorununu ancak seçimin sağlayacağı bilgiler ile aşabilmektedir (Magaloni, 2006). Kısacası seçimler hem otoriter partinin en yetkin isimleri kadrosuna seçebilmesi açısından hem de kadroları arasında liyakat duygusuna mümkün olan en az zararı vermesi açısından ikili bir işleve sahiptir (Blaydes, 2008: 5).

Sonucu belli olan bu seçimler ayrıca rejime dönük kitlesel desteği artırmada da önemli bir rol oynamaktadır. Şöyle ki bu seçimlerde adayların amacı iktidarı ya da oyunun kurallarını değiştirmekten ziyade iktisadi kaynaklara ulaşmaktır. Zira bu ülkelerde parlamentolar karar alma süreçlerinde resmi ya da gayri resmi yollar ile dışlanmışlardır, yaptıkları tek şey halkın değişmeyecek, sabit bir iktidardan kaynak

⁵Jason Brownlee (2004), otoriter rejimlerde iktidarın ömrünü uzatanın seçimlerden ziyade parti kurumunun kendisi olduğunu iddia etmektedir. Ancak bu hipotezi yeterli görmeyen ve seçim kurumunun varlığının da iktidar kurumunun ömrünü uzattığını iddia eden görüşler mevcuttur. Bu konuda bkz. Blaydes, L. (2008, April). Authoritarian elections and elite management: Theory and evidence from Egypt. In *Princeton University Conference on Dictatorships*

talebine aracılık etmektir (Koehler, 2008: 977). Bu nedenle de seçmenler, kendilerine en fazla yatırımı ve kaynağı ulaştıracak adaylara yönelmektedirler ve bu adaylar da doğal olarak rejime yakın isimler olmaktadır. Böylece her seçim döneminde rejimin toplumsal desteği artmakta ve daha az zor kullanma maliyeti ile yönetmeye devam etmektedir (Koehler, 2008: 980). Seçimlerin ayrıca muhalefeti ehlileştirici de bir etkisi vardır. Seçime girmek rejimin belirlediği bir yasal çerçeveye uymayı gerektirir ve buna uymanın getirdiği maddi kazanımlar da vardır. Hazine yardımı almak, bağış toplayabilmek gibi getiriler, zamanla muhalefetin bu kaynaklardan mahrum kalmayacak şekilde hareket etmesini zorunlu kılar; bu da, iktidarın çizdiği çerçeve içinde siyaset yapmayı doğurur. Böylece rejim bu havuç-sopa taktiği aracılığıyla normalde kendisine karşı daha zımni ama etkili bir muhalefet yapacak olan rakiplerini yumuşatmış olmaktadır. Ayrıca sisteme dahil olan ve bundan imtina eden muhalefet gruplarının kendi içlerinde ayrışmaları ve hatta karşı karşıya gelmeleri de, otoriter rejimin ömrünü uzatan bir diğer gelişme olarak görülmektedir (Koehler, 2008: 982).

Siyasal partilerin yanında parlamento kurumu da özellikle muhalefeti devşirmede etkili bir araç olarak kullanılmaktadır (Wright & Escriba-Folch, 2011; Reuter & Robertson, 2015). Parlamentonun otoriter rejimlerde iki işlevi olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki iktidar bloğundan gelecek olan darbe ve komploları engellemektir, zira parlamento kurumu iktidarın bir elde toplanmasını mani olarak, blok içinde denge oluşturmaktadır (Magaloni, 2008; Svolik, 2012). İkinci işlevi ise dışarıdan, sivil toplumdan gelecek olan tehditlere karşı rejimi korumaktır. Buna göre rejim, parlamento kanalı ile farklı sosyal grupların temsil edilmesini ve böylece siyasal yapım sürecinde kısmi rol üstlenmesine izin vererek onları rejimle barıştırmaktadır (Gandhi & Przeworski, 2006). Bu işlevin bir diğer boyutu da muhalefet elitlerinin parlamento kanalı ile kişi olarak devşirilmeleridir. Buna göre rejim muhalefetteki güçlü kişileri onlara fayda ve kaynak sunarak muhalefetin büyük kısmından koparmakta ve parlamentoya dahil ederek, ehlileştirmektedir. Özellikle rejime karşı gelişen toplumsal hareketlerde, muhalefetin öncülerini parlamentoya çekebilmek ve hareketle bağıni koparabilmek, rejimin devamlılığında hayati bir hamledir (Reuter & Robertson, 2015: 236). Bu süreç 2011 Rus Parlamento seçimlerinde başarılı bir şekilde sergilenmiştir. Seçimde salt çoğunluğu sınırda elde eden iktidar partisi Birleşik Rusya'yı, hile yapmakla suçlayan ve sayımın tekrarını isteyen Komünist Parti liderinin tepkisi parlamento dışı muhalefeti harekete geçirmiş ve büyük sokak protestoları gerçekleştirmiştir. Ancak iktidar partisi, meclis başkan yardımcılığı ile altı komisyonun liderliğini Komünist Parti'ye bırakınca, parti sokak hareketlerini desteklemediğini açıklamış ve sokaktan çekilerek, parlamentoda yerini almıştır.

Otoriter rejimlerde seçimler ve parlamento kurumunun demokratikleşme açısından bu işlevsizliği toplum tarafından da bilinmektedir. Fakat bu bilgi seçimlere dair yüksek oranlı bir protestoya neden olmamakta ve rejim, seçmenleri sandığa gitmeye ikna edebilmektedir. Bunun yanında birçok siyasi elit de bu kontrollü seçimlerde aday olabilmektedir. Seçimlere dönük bu ilgi de otoriter rejimin ömrünü

uzattığı için seçmen ve aday davranışlarının arkasındaki motivasyonlar da incelemeye değerdir.

Seçmen ve Adaylar Neden Seçimlere Katılırlar?

Adaylar açısından bakıldığında, literatürün bu konudaki en temel uzlaşısı otoriter rejimlerde adayların seçimlere “yasa yapma” ya da “oyunun kurallarını yeniden belirleme” gibi bir motivasyonla değil, “kaynaklara erişim” amacı ile girdikleri tespittir (Blaydes, 2006; Lust-Okar, 2006: 459). Zira bu rejimlerde parlamentonun yasa yapma yetkisi olabildiğince sınırlanmış ve hükümetin elinde merkezileşmiştir. Ürdün parlamentosu üzerine yapılan araştırmalarda, parlamenterlerin ancak yüzde onluk bir kesiminin seçim kanununu yenileme, siyasi partileri güçlendirme ve böylece demokrasiyi derinleştirme gibi bir ajandaya sahip olduklarını, geri kalanının ise kaynaklara erişim için parlamentoya girdikleri ortaya çıkmıştır. Öyle ki, parlamento da parlamenterlerin bakanlara ve bürokratlara, seçim bölgelerindeki seçmenleri ve yakınları için iş talebi çağrısında bulundukları bir mekana indirgenmiştir (Lust-Okar, 2006: 459).

Bu nedenle de kendi ailesi, kabilesi, etnik grubu için bu kaynakları arzulayanların seçimlere katılma arzularının yüksek olduğu görülmektedir. Yine bu rejimlerde siyasal partiler kanalıyla değil de, bağımsız aday olarak parlamentoya girme eğilimi vardır. Bunun nedeni de partilerin ideoloji ve programlarının adayların kaynaklara erişim için ihtiyaç duydukları esnekliği sağlamaktan uzak olmalarıdır. Ancak bu durum partilerin adaylar arasında sağlayacağı koordinasyon ve bilgi akışını da engellediği için aday sayısı çok yüksektir. Herkesin rahatlıkla aday olabildiği bu rejimlerde, mevcut vekillerin tekrar kazanma şansı oldukça düşüktür. Zira sınırlı kaynaklarla seçmeni memnun edebilmek çok zor olduğu için denenmemiş bir adayın mevcudun yerini alması sık görülen bir durumdur (Lust-Okar, 2006: 463).

Yine devlet kademesinde yükselmek ve kaynaklara daha rahat ve güçlü bir şekilde erişmek isteyenler de milletvekilliğini ya da en azından adaylığı hedeflemektedirler. Bunların yanında yasa dışı işlerle uğraştığı için yasama dokunulmazlığını elde etmek isteyen kişiler de seçimlerde aday olabilmektedir (Gandhi & Lust-Okar, 2009: 410). Tabi bunların gerçekleşebilmesi için de rejimin ulusal parlamentoda üyeleri sık değiştiriyor olması ve böylece adayların seçime katılma motivasyonunun yüksek olması gerekmektedir.

Bu rejimlerde muhalefet partilerinden aday olma ise sınırlıdır ve belirli şartlara bağlıdır. Bunlardan en önemlisi ekonomik bir krizin ya da küçülmenin iktidar partisinden aday olmayı maliyetli hale getirmesi ve kaynaklara rahat erişim için partide bulunan stratejik adayların bu maliyeti üstlenmek istemeyerek muhalefet saflarına geçmesidir. Yine bununla bağlantılı olarak rejimin, kendi içindeki kaçakları durdurma/bastırma motivasyonunun azalması da bu sonucu doğurabilmekte ve

stratejik adayların kaçışını hızlandırabilmektedir. Bunların yanında muhalefet partileri içindeki çekişme de ulusal ya da yerel seçimlerde aday olma arzusunu yükseltmektedir. Zira bu seçimlerdeki görece iyi bir performans muhalefet içinde lider değişimine neden olabilmektedir (Gandhi & Lust-Okar, 2009: 412). Yani iktidarı ele geçirmekten ziyade muhalefet partisi içinde yükselmek için de seçimlerde aday olunabilmektedir.

Seçmenlerin de tercihi bu noktada aynıdır. Onlar da “kaynaklara erişim” için seçimlere önem vermekte ve sandığa gitmektedirler. Sandıktaki tercihleri de bu nedenle daha çok “iktidara yakın olan” adaylar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu tercih ülkedeki siyasal rejimin niteliğine göre farklılaşabilmektedir. Eğer parti disiplinin yüksek olduğu hakim parti sistemi varsa (Meksika örneği) bu durumda seçmenler adayların parti ile olan bağını dikkate almakta, eğer parti disiplininin çok önem arz etmediği bir otoriter rejimden bahsediliyorsa (Ürdün ve Mısır) seçmenler adayların iktidar elitlerine yakınlıklarına göre oy kullanmaktadır (Gandhi & Lust-Okar, 2009: 408). Örneğin Ürdün'de, seçmenler bürokrasideki işlerinin *Wasta* (aracı) olmadan yürümeyeceğine inanmakta ve parlamenterleri de birincil *Wastalar* olarak görmektedirler (Lust-Okar, 2006: 460). Bu nedenle arzu edilen patronaj ilişkisini kurmaktan ziyade politika üretmeye çalışan veya politik kimliği ile dikkat çeken adaylar Ürdün halkının parlamenter tercihinde çok gerilerde kalmaktadır. Seçmenler için milletvekili adaylarında önemli olan ilk elde kaynağa erişim ve onu seçmene ulaştırabilme becerisidir, bu noktada kabile, aile ve etnisite gibi yakınlıklar da ikincil düzeyde aday tercihinin belirlemektedir. Yine bu nedenle onların nezdinde siyasal partiler lüzumsuz ve riskli görünmektedirler; bunlar hükümeti etkilemekten uzak, sürekli kendi içinde hizipleşen başarısız politize kurumlardır. Kendileri bu partilere aday olmadıkları gibi, partilerin adaylarını da tercih etmemektedirler (Lust-Okar, 2006: 461-462).

Mısır'da da seçmenlerin sandığa gitmesini motive eden unsurların başında maddi kaygılar gelmektedir. Ağırlıklı olarak yoksul ve eğitimsiz kişilerin sandığa gittiği ülkede, oylar maddi çıkar karşılığında siyasilere verilmektedir. Mısır örneğinde bu üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak oylar seçim gününde sandık başında satın alınmaktadır; bu önceden doldurulmuş bir pusulanın seçmene verilerek, onun görevlilerin verdiği boş pusulayı oy alıcısına getirmesi ile mümkün olmaktadır, ayrıca günümüzde kameralı telefonlar da bu alış verişi için rahatlıkla kullanılmaktadır (Blaydes, 2006: 5). İkinci yol ise seçimden önce oyların ayni veya maddi yardımlar karşılığında alınmasıdır. Mısır örneğinde kurutulmuş yiyecekler, tavuklar gibi gıda ürünleri ya da hac seyahati karşılığında sık sık oy satışı gerçekleşmektedir (Blaydes, 2006: 7). Son yöntem ise belirli seçim bölgelerinin öne çıkan varlıklı ailelerinin, seçmenlerle kurdukları uzun süreli ilişki sayesinde onların oylarını almasıdır. Bu örnekte varlıklı bireyler, hem mahallelerine sundukları yardımlarla, hem de onlara sağladıkları iş imkanları ile tüm seçim bölgesinin oyuna sahip olabilmektedir (Blaydes, 2006: 8).

Klientalistik ilişkinin belirleyici olduğu bu örneklerde daha çok kırsal kesimden, dar gelirli insanların sandığa gitme eğiliminde oldukları görülmektedir (Blaydes, 2006: 18). Orta sınıflar ise bu klientalizm ve patronaj ilişkisine dahil olmadıkları için ya sandığa gitmemekte, giderse de muhalefet lehine oy kullanmaktadır. Orta sınıfların sandığa gitme eğilimi belirli faktörlere bağlı olarak artabilmektedir. Seçim sistemi daha adil bir içeriğe kavuşursa, rejime dışarıdan demokratikleşme baskısı artarsa ve bir muhalif parti diğerlerinin önüne geçip, değişime dair büyük bir umut yaratabilirse orta sınıf seçmenin sandığa gitme motivasyonu artmaktadır (Gandhi & Lust-Okar, 2009: 409).

Sonuç

20. yy boyunca birçok otoriter rejim ortaya çıkmış, bunların bazıları kısa ömürlü olurken, bazıları onlarca yıl ayakta kalabilmiştir. Yüzyılın sonunda bu rejimlerin sayıları giderek azalırken, dünya hakiki anlamda bir demokratikleşmeye tanıklık edememiş ve otoriter rejimlerin, demokratik kurumlara sahip olmakla birlikte birçok baskıcı niteliğini bu yeni formları altında sürdürdüğüne tanıklık edilmiştir. Öyle ki, son dönemde bu alanda birçok farklı çalışma yapılmış ve “melez rejimler” üzerine geniş bir literatür oluşmuştur. Ancak hem otoriter rejimler, hem de melez rejimler üzerine yapılan çalışmalarda bu rejimlerdeki demokratik kurumlar dikkate alınmamış ve de birer “vitrin süsü” olarak yorumlanmışlardır. Otoriter rejimleri inceleyen çalışmalar, demokratik kurumlara sahip olan rejimlerin, olmayan benzerlerine göre neden daha uzun süreli olduklarını açıklamamışlardır. Yine melez rejimler üzerinde yoğunlaşan literatür de, bu rejimlerin uluslararası kamuoyu ve de finans dünyasının gözünü boyamak için bu kurumlara başvurduğunu iddia etmiş (Levitsky & Way, 2002) ve kurumların sistem içinde nasıl bir fonksiyona sahip olduğunu incelemeye yönelmemişlerdir. Biz bu çalışmamızda ilgili literatürdeki son çalışmaları da dikkate alarak farklı bir yorum benimsemeyi tercih ettik ve bu rejimlerdeki ihmal edilmiş demokratik kurumların iddia edilen göstermelik vazifelerinin ötesinde bir fonksiyona sahip olduklarını savunduk. Bize göre bu kurumlar sadece birer vitrin süsü değildir, bunun yanında rejimin devamlılığını sağlayan, onun ömrünü uzatan zımnî işlevleri de yerine getirmektedirler.

Otoriter rejimlerde en sık rastlanan demokratik kurumların başında siyasal partiler gelmektedir. Öyle ki, otoriter rejim bağımsızlık mücadelesi, iç savaş ya da askeri darbeler ile kurulmuş olsa dahi birçok örnekte iktidarı elinde tutanların ivedi bir şekilde siyasal parti kurdukları görülmektedir. Bunun en önemli sebebi iktidar bloğu içindeki iç mücadeleleri kontrol etmektir. Zira bu tip baskıcı rejimlerin yıkılış nedenleri arasında birinci sırada içerden gelen darbeler bulunmaktadır. Bu nedenle de rejimler toplumsal muhalefetten değil, gayri memnun iktidar ortaklarının “güç taleplerinden” çekinmektedirler. Siyasal partiler bu talepleri hem bastırmanın hem de karşılamanın mekanizmalarını sağlayarak rejimin istikrarına katkıda bulunmaktadırlar. Öncelikle parti, toplum ile mevcut iktidar arasında bir çıkar ortaklığı yaratarak, iktidar

ortaklarının gözünde gücü ele geçirmenin maliyetini artırmakta ve onları bu arzudan caydırmaktadır. Bu durum özellikle ordu kurumunun caydırılmasında geçerlidir. İkinci olarak ise parti kurumu, parti bürokrasisi içinde yükselmenin öngörülebilir normlarını inşa ederek, iktidar ortaklarını liyakat kurumuna ikna etmekte ve onları rejimi zora sokacak güç savaşlarından uzaklaştırmaktadır. Bunun yanında parti otokrat lider ile kurmayları arasında “güvenilir bir güç paylaşımını” da sağlamaktadır. Liderin kendisine yetki devrettiği alanlarda söz sahibi olan parti bürokrati, iktidarın istikbali ile kendi çıkarları arasında bir ortaklık kurmakta ve muhalefet safına katılmak yerine parti içinde kariyerine devam etmeyi tercih etmektedir. Rejimin elitlerini bu şekilde partiye ve dolayısıyla iktidarın devamlılığına bağlayan örneklerin başında Sovyetler Birliği Komünist Partisi ve Meksika'daki PRI gelmektedir. Parti ayrıca muhalefet elitlerini ve vatandaşları devşirmenin de bir aygıtı olarak çalışmaktadır. Muhalefet elitleri partinin ayrıcalıkları ile vatandaşlar ise patronaj ilişkileri ile rejimin içine çekilmekte, böylece parti iktidar bloğu dışından gelecek olan tehditlere karşı da mevzi oluşturmaktadır.

Siyasal parti üzerinden kurumsallaşan otoriter rejimler kadar olmasalar da, düzenli aralıklarla seçim düzenleyen otoriter iktidarlar da mevcuttur. Hatta yakın tarihli çalışmaların gösterdiği üzere bu rejimler, seçim düzenlemeyen muadillerine göre daha istikrarlı bir yapı arz etmektedirler. Bu nedenden dolayı da, seçimlerin uluslararası kamuoyunu etkilemeyi aşan bir işleve sahip oldukları iddia edilmektedir. Seçimlerin öncelikli hedefi de tıpkı siyasal partiler mevzuu da olduğu gibi iktidar bloğu içindeki güç talebini caydırmaktır. Zira bu seçimlerdeki yüksek katılım ve yüksek oy oranı, rejimin toplumsal tabanının ne kadar güçlü olduğunu, başta ordu kurumu dahil olmak üzere parti içindeki diğer güç odaklarına göstermekte ve onları olası bir çatışmadan caydırmaktadır. Seçimler aynı zamanda bir kamuoyu ölçme aracı yani bilgi kaynağı olarak da görülmektedir. Çünkü rejimin muhaliflerini ortaya çıkardığı gibi destek vermeyen seçim bölgeleri hakkında da iktidara veri sunmaktadır. İktidar da bu bilgiler üzerinden baskı ve ikna aygıtlarını kullanarak, ömrünü uzatabilmektedir. Seçimler aynı zamanda partinin ihtiyaç duyduğu liyakat mekanizmasının kurulmasına da vesile olmaktadır. Rejimden beklentisi olan birçok partiden hangisinin rejime daha sadık olduğu ve hangilerinin rejimin devamlılığına daha fazla katkı sağlayabileceği seçim performansları üzerinden öğrenilebilmektedir. Bir diğer ifade ile seçimler sadece muhalefet ve kamuoyu hakkında değil, fakat parti içindeki bireyler hakkında da rejime bilgi sağlamaktadırlar.

Seçimlerin doğal uzantısı olan parlamento kurumu da özellikle muhalefetin sisteme entegre edilmesinde yani devşirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu tip rejimlerde güçlü bir piyasa ekonomisine iktidar izin vermemekte ve tüm kaynakların kontrolünü elinde tutmaktadır. Bunun doğal sonucu da tüm toplumsal kesimlerin kaynak ihtiyacını gidermede devlete ihtiyaç duymasıdır. Öyle ki, bu hem muhalefetin hem de seçmenlerin davranışlarını şekillendiren bir faktördür. Muhalefet ve seçmenler devlete yani kaynağa ulaşmanın tek yolu olan parlamentoda ya bizzat ya da temsilcileri aracılığıyla yer almak istemektedirler. Parlamenta girmek ise rejimin belirlediği

kurallar sistemine entegre olmak yani muhalefetin şiddetini düşürmek anlamına gelmektedir.

Kısacası bu üç kurum vasıtasıyla otoriter rejim iktidarının ömrünü uzatmaktadır, bunu ise iki farklı aktöre seslenerek yapmaktadır. Rejim kurumlar aracılığıyla iktidar bloğu içindeki muhalefetini hem caydırmakta hem de onlara güç/yetki devrederek, rejimin devamlılığında bir çıkar ortaklığı yaratmaktadır. Toplumsal muhalefeti de yine bu kurumlar aracılığıyla caydırmakta hem de onları sisteme entegre ederek (devşirerek), muhalefetin radikalize olmasını engellemektedir.

KAYNAKÇA

Blaydes, L. (2006, August). Who votes in authoritarian elections and why? Determinants of voter turnout in contemporary Egypt. In *Annual Meeting of the American Political Science Association*. Philadelphia, PA, August.

Blaydes, L. (2008, April). Authoritarian elections and elite management: Theory and evidence from Egypt. In *Princeton University Conference on Dictatorships*.

Boix, C., & Svolik, M. W. (2013). The foundations of limited authoritarian government: Institutions, commitment, and power-sharing in dictatorships. *The Journal of Politics*, 75(2), 300-316.

Brownlee, J. (2004, October). Ruling parties and durable authoritarianism. In *American Political Science Association's annual meeting*, Chicago, IL.

Brownlee, J. (2007). *Authoritarianism in an Age of Democratization*. Cambridge University Press.

Carothers, T. (2002). The end of the transition paradigm. *Journal of democracy*, 13(1), 5-21.

Diamond, L. (2015). Facing up to the democratic recession. *Journal of Democracy*, 26(1), 141-155.

Frantz, E., & Kendall-Taylor, A. (2014). A dictator's toolkit: Understanding how co-optation affects repression in autocracies. *Journal of Peace Research*, 51(3), 332-346.

Gandhi, J. (2008). Political Institutions under Authoritarianism. *Cambridge University Press*.

Gandhi, J., & Reuter, O. J. (2008, August). Opposition coordination in legislative elections under authoritarianism. In *Prepared for presentation at the Annual Meeting of the American Political Science Association*, Boston, MA.

Gandhi, J., & Lust-Okar, E. (2009). Elections under authoritarianism. *Annual review of political science*, 12, 403-422.

Gandhi, J., & Przeworski, A. (2006). Cooperation, cooptation, and rebellion under dictatorships. *Economics & politics*, 18(1), 1-26.

Gandhi, J., & Przeworski, A. (2007). Authoritarian institutions and the survival of autocrats. *Comparative political studies*, 40(11), 1279-1301.

Geddes, B. (1999). Authoritarian breakdown: Empirical test of a game theoretic argument. In *annual meeting of the American Political Science Association, Atlanta* (Vol. 2).

Geddes, B. (2003). *Paradigms and sand castles: Theory building and research design in comparative politics*. University of Michigan Press.

Geddes, B. (2005, September). Why parties and elections in authoritarian regimes?. In *annual meeting of the American Political Science Association* (pp. 456-471).

Gerschewski, J. (2013). The three pillars of stability: legitimation, repression, and co-optation in autocratic regimes. *Democratization*, 20(1), 13-38.

Hadenius, A., & Teorell, J. (2007). Pathways from authoritarianism. *Journal of democracy*, 18(1), 143-157.

Koehler, K. (2008). Authoritarian elections in Egypt: formal institutions and informal mechanisms of rule. *Democratization*, 15(5), 974-990.

Levitsky, S., & Way, L. (2002). The rise of competitive authoritarianism. *Journal of democracy*, 13(2), 51-65.

Lindberg, S. I. (Ed.). (2009). *Democratization by elections: a new mode of transition*. Johns Hopkins University Press.

Lust-Okar, E. (2006). Elections under authoritarianism: Preliminary lessons from Jordan. *Democratization*, 13(3), 456-471.

Magaloni, B. (2006). *Voting for autocracy: Hegemonic party survival and its demise in Mexico*. New York. Cambridge University Press.

Magaloni, B. (2008). Credible power-sharing and the longevity of authoritarian rule. *Comparative Political Studies*, 41(4-5), 715-741.

Magaloni, B., & Kricheli, R. (2010). Political order and one-party rule. *Annual review of political science*, 13, 123-143.

Reuter, O. J., & Robertson, G. B. (2015). Legislatures, cooptation, and social protest in contemporary authoritarian regimes. *The journal of politics*, 77(1), 235-248.

Schedler, A. (2002). The menu of manipulation. *Journal of democracy*, 13(2), 36-50.

Schedler, A. (2009). The new institutionalism in the study of authoritarian regimes: Centro de Investigación y Docencia Económicas. *División de Estudios Políticos*.

Svolik, M., & Akcinaroglu, S. (2006). Government change in authoritarian regimes. *Unpublished data sets. University of Illinois at Urbana-Champaign.*

Svolik, M. W. (2012). *The politics of authoritarian rule.* Cambridge University Press.

Wright, J., & Escribà-Folch, A. (2012). Authoritarian institutions and regime survival: Transitions to democracy and subsequent autocracy. *British Journal of Political Science*, 42(2), 283-309.

IS MORE PARTICIPATORY GOVERNANCE POSSIBLE? A CLOSER LOOK AT SWEDEN

Pınar AKARÇAY*

ABSTRACT

The focus of this article is to explore how participatory governance and public participation can be possible within representative democracy. This article aims to clarify the possibility of setting more participatory governance and improving public participation. Thus, the Swedish case will be examined as an idealistic story of success. Apart from the existence of a strong representative democracy in Sweden for decades, Sweden is also known as a good example in the world of having a deep political ambition on implementing participatory governance and public participation since 1980s. This article will firstly discuss participatory governance and secondly survey on public participation in the context of representative democracy; thirdly examine debates on general literature about public participation and creating participatory processes, tools and methods; fourthly the successful aspects of the Swedish example in these regards will be examined; and then the study will be concluded by commenting analytically on the research findings.

Keywords: Participatory Governance, Public Participation, Representative Democracy, Vertical Hierarchal Process-Structure, Horizontal Participatory Process-Structure, Sweden

ÖZET

DAHA KATILIMCI YÖNETİŞİM MÜMKÜN MÜ? İSVEÇ'E DAHA YAKINDAN BİR BAKIŞ

Bu makale, katılımcı yönetim ve vatandaş katılımının temsili demokraside nasıl mümkün olabileceğine odaklanmaktadır. Bu makale temsili demokrasinin yapı, işleyiş ve süreçlerine daha az bağlı kalan, yatay yönlü ilişkilere ve müzakereci süreçlere ihtiyaç duyan katılımcı yönetişimin ve vatandaş katılımının nasıl geliştirilebileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, İsveç örneği idealist bir başarı hikayesi olarak incelenecektir. Zira İsveç, güçlü temsili demokrasinin onlarca yıllık varlığı yanında, 1980'lerden beri dünyada katılımcı yönetim ve vatandaş katılımının uygulanmasında köklü siyasi arzuya sahip iyi bir örnek olarak bilinmektedir. Bu makale ilk olarak temsili demokraside katılımcı yönetişimi tartışacak; ikinci olarak yine temsili demokraside vatandaş katılımı konusunu irdelleyecek; üçüncü olarak vatandaş katılımı ve bunu sağlayacak süreç, araç ve yöntemler üzerine tartışmaları literatür kapsamında inceleyecek; dördüncü olarak bu bağlamlarda iyi bir örnek olarak İsveç'i irdelleyecek ve sonrasında araştırma, bulguların analitik yorumlanmasıyla sonuca bağlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Katılımcı Yönetişim, Vatandaş Katılımı, Temsili Demokrasi, Dikey Hiyerarşik Süreç-Yapı, Yatay Katılımcı Süreç-Yapı, İsveç

* Dr. Uppsala University, Institute for Housing and Urban Research, (pinar.akarcay@ibf.uu.se)

YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C. XII, No. 1, (Nisan 2019)

Received: 18.08.2018

Accepted: 23.11.2018

Introduction

Over the past few decades numerous governmental experiments and attempts at engaging, including and participating citizens have been faced by variety of problems in modern democracies around the world. Upon this emergence, a range of debates had been initiated in the literature revolving around how public participation can be provided effectively within the existence of representative democracy. Discussions on public participation attempt to establish a new participatory model of processes, structures and norms in representative system that is called as “participatory governance”. Participatory governance is one of the other governance model forms such as deliberative governance, good governance, etc. Participatory governance refers to type of interaction and communication between participants *within* the specific participatory arrangements and regarding the relation and link among the specific arrangements and the more traditional representative structures. Some forms of participatory governance look deliberative within specific participatory arrangement, but have no tight regular policy processes and representative institutions while other forms look to be strongly linked to representative institutions and policymaking, however have limited scope for free and open discussions *within* the participatory process (Hertting and Kugelberg, 2018:1).

Being more participatory is close to be more deliberative; but not to be tight in representative institutions and policymaking. In this regard, this article will problematize the possibility of generating more participatory governance and active public participation within representative democracy. Thus, the aim of this article is to explore the prospective possibilities between representative democracy and participatory governance to achieve more active public participation while examining relevant discussions in the literature on definitions, importance, tools and methods of active and effective public participation.

The example-case is selected as Sweden as being one of the good examples in the world by seemingly functioning a well-organized representative democracy. Beyond that, Sweden also conducts a well-established participatory governance by accomplishing active public participation, at least compared to other European countries (Hertting and Klijn, 2018). Thus, in line with the aim and research question of this study, case-selection of Sweden is expected to enable the advancement of discussions more clearly in the way to clarify how more participatory governance can make itself possible within representative democracy through means of public participation.

Thus, this article will first discuss participatory governance and then will survey on public participation in the context of representative democracy; as a third point, the article will examine debates on general literature about citizen/public participation, creation of participatory processes, tools and methods. The fourth point will be on the

successful aspects of the Swedish example in this regard; then the study will be concluded with interpretations on the research findings.

2. Participatory Governance Within Representative Democracy

Representative democracy is based on regular political elections with political parties and the delegation of political mandates to executive governments. Representative democracy is conducted through elections and elected representatives and executive government, which have political power with a mandate to make policy on behalf of the community for a determined period of time. In this regard, representative democracy has acquired legitimacy of governing community through elections-voting and representatives-party activity (Danielsson et al., 2018). In this regard, the core element of representative democracy is election of politicians and political parties and execution of government is achieved by delegated political mandates. Representative democracy has been built on elections on political parties and elected representatives, who are statutory mandates on decision-making on behalf of the larger community. Hence, representative democracy is seen as sort of a protector rather than being developmental on equality of political rights (Stocker, 2011). Thus, in representative democracy public participation is the main element and political mechanism as well as ensuring popular rules and political equality among citizens. However, it provides conventional tools of participation such as political party activity and voting. The representative system has been operating through vertical, hierarchical, top-down implementations, with democratic values from the point of ideal-typical representative sense. Hence, representative democracy has enabled hierarchical implementation and vertical accountability (Rogers and Weber, 2010).

Participatory governance has produced many desired outcomes within representative democracy such as new participatory roles of decision-making process' actors and new participatory decision-making processes. It horizontally organizes political structures and norms, which are fundamentally grounded in representative democracy. The participatory governance agenda has been produced as a response to varied democratic deficits and distortions of representative democracy (Warren, 2009).

In this regard, some debates have come out on the question of if representative democracy can be egalitarian or can eliminate factors of inequality between citizens (Schumpeter, 1943). The discussion about representative democracy is not entirely a normative one, but also vertical top-down implemented and hierarchical political institutions and structures of representative democracy are involved (Cornwall, 2008; Pateman, 2012; Sorensen and Torfing, 2005; Ansell and Gash, 2008). The relativity between democracy and hierarchical institutions and implementation have been quite robust, because it connects the input side of democracy to government, output stretching the notion of democratic popular control to include control over the

handling of public affairs (Denielsson et al., 2018:22). Hence, representative democracy has been well-fuctioning into vertical hierarchical and bureaucracy having strong links with political parties and elected politicians.

The discussions on participatory governance and public participation in the literature through participatory approaches intensify around representative democracy and its democratic deficits. The main argument on that is representative democracy exhibits serious and systematic democratic deficits that participation and deliberation could point out the shortcomings of representative policy process (Fischer, 2006: Norval, 2014; Nabatchi, 2010). Mainly being mentioned democracy deficits have been revolved around: First of all, deficit of accountability can produce very limited facility to continuing relationship between representatives and their constitutes only in elections or in some modest bargaining processes. Secondly, representative democracy has perfect integrity with elected representatives and executive institutions, but this administrative system may not create strong communication with citizens, in this regard politicians might not understand well enough their constituents. Thus, it is hard for citizens to compel politicians to direct their interest in representative democracy (Fung, 2015).

However, public participation that participatory governance puts forward has four characteristic features. Initially, it is a reason-giving requirement that is neither procedural nor purely substantive, it should be accepted by free and equal people seeking fair terms of cooperation (Gutmann and Thompson, 2004:3). Secondly, to be accessible by taking place in the public for all interested citizens, the intention to influence a decision is made by the government. Thirdly, the process of deliberation should be bounded by some period of time that is open to the impact of citizens to affect the future decisions. Lastly, the process of deliberation is a dynamic possibility of continuity in dialogue (Gutmann and Thompson, 2004).

Participation has been achieved by the governors, they were not only capable and active for citizens, but also they have been urged to become more responsive. Horizontal relation contributes to enable citizens to control governors' deeds better and is strengthened through placing citizens in a greater capability to participate in decision-making processes (Dryzek, 2002).

Participation is about generating political justification among equal citizens by creating not just a simple form of deliberative view, but also a framework of facilitating favorable conditions of public participation that establishes a framework to ensure responsiveness and accountability (Cohen, 1995). It is due to the fact that citizens will be better to assess the performance of representatives, better equipped to take decisions of national scope and better to weight up the impact of decisions taken by national representatives (Pateman, 1970:110).

Participatory logic increase political interest, knowledge and empowerment of citizens (Rogers and Weber, 2010; Pateman 2012). It is justified with respect to its ability to empower and promote the articulation of democratic value of politicians' responsiveness to citizens' preferences and needs (Dahl, 1989). Participation is primarily a mechanism for mobilization and articulation of the diversity of particular interests in relation to direct decision-making (Denielsson et al., 2018:27). Participation produces horizontal relations between all actors of decision-making, it improves judiciousness and consideration of local community experiences, individual and collective reconsideration and reflection through citizens' panels, dialogue meeting and dialogue council.

Thus, it is likely to emphasize that participation provides more resilient, deliberative and dialogue-based roles for politicians, civil servants and citizens in the decision-making processes that is more different compare to representative criteria (Table 1). The role of actors in participatory logic depicts horizontal communication, articulation and values. In that sense, roles of actors in decision-making process could be defined as seen in the Table 1, for politicians, listening and learning, take part in discussions as an equal partner, organizing deliberative arrangements; for civil servants, implement decisions of deliberative arrangements, organize smooth deliberative process, listening and learning; for citizens, actively participate in dialogue and citizens conversations, learning, reason-giving.

2.1. How Is Participatory Governance Accommodated Within Well-functioned Representative Democracy?

The question of how participatory governance could be accommodated in a well-functioned representative democracy in order to achieve more functional and promoter public participation may arise. In this regard, we see four assumptions discussed by Klijn and Skelcher (2007) as being incompatible, complementary, transitional and interest-based.

The *incompatible* assumption depicts participatory arrangements threaten and undermine representative democracy (Denielsson et al., 2018:33). Since participatory arrangement is not compatible with the inherent of rules of representative democracy in the sense of representative accountability, institutions and responsibilities use vertical logic in the decision-making.

The *complementary* assumption implies that participatory approach might be perceived as a threat, but it may be perceived as a progressive move from representative operation to functioning system as well. Its reason is that participatory approach has more flexible institutional design acting a mediating role between representative democracy and citizens by improving involvement and dependence of stakeholders (Klijn and Koppenjan, 2000).

The *transitional* assumption offers more decentered process from strict representative democracy to network base including distributed authority among the stakeholders.

The *interest-based* assumption strives to reveal possibilities of reinforcing representative democracy through participatory approach. Because it can revitalize representative democracy. This revitalizing might be used to obtain information and opinions by politicians and civil servants (Denielsson et al., 2018).

2.2. Is More Participatory Governance Possible?

According to discussions on participatory governance, it seemingly requires: (1) a shared commitment; (2) a shared commitment actually acted upon; (3) working institutional models; (4) transparent communication among actors (Denielsson et al., 2018:40). In this regard, interest-based assumption has the potential to impose greater changes to the logic of representative democracy in order to improve the logic of participatory governance. Interest-based assumption offers a new mode of decision-making process in the way of achieving a more accessible and deliberative scope for citizens and more accountable for all actors and less tight with the norms and institutions of representative democracy (Mansbridge, 1980). Thus, interest-based assumption of participatory governance has a capacity to revitalize representative norms and institutions through the radical sytem-changing potential. Consequently, it is likely to call attention that interest-based assumption has improved horizontal reforms and participatory arrangements among actors of decision-making process within top-down vertical representative democracy by offering more flexible institutions, processes and structures (Fung, 2006).

Participatory governance arrangements ensure the political system more responsive in both increasing participation and mobilizing marginalized interests (Gustafson and Hertting, 2016). The interest-based model of participatory governance makes effort to compensate for hegemonic and hierarchical tendencies, institutions and structures in the sense of horizontal participative approach. The interest-based model of participatory governance challenges to manage the lack of articulation and representation of the types of views and interests existing among citizens in the political process. Thus, in the interest-based participatory governance assumption, the role of citizens is to actively participate in society and represent their interests and assume responsibility; the role of politicians, is to accept decisions of participatory arrangements and to organize processes of articulation of group interests; the role of sivil servants is to implement decisions of participatory arrangements and organize a smooth participative process (Denielsson et al., 2018:32). In this regard, to advance the interest-based participatory governance these important factors must be institutionalized; (1) Having consensual democracy; (2) Decentralized political sytem; (3) High level political and social trust among actors (Denielsson et al., 2018).

According to the interest-based model of the participatory governance, having consensual democracy means the rule of as many as possible rather than of the majority and political institutions as they should not be designed to produce political majorities, but rather to give enough room for all those affected to be represented and have a say in the decision-making (Hertting and Klijn, 2018:171). The importance of decentralized political system is to be able to institutionalize arrangements of participatory governance that depends on active and meaningful cooperation among actors (Goldfrank, 2007). So as to do that, decentralization and autonomy lead up to meaningful cooperation financially by increasing direct relationship with their participation to have concrete, tangible and effective policy outcomes (Ansell and Gash, 2008:552). Participatory governance and public participation are fundamentally dependent on mutual horizontal political and social trust among the participants (Gustafson and Hertting, 2016). In accordance with that having a sense of shared commitment, responsibility and political and social trust help to create a functional deliberative and participative decision-making process (Lowndes et al., 2006).

	Representative-based Approach	Participatory -based Approach
<i>Fundamental Logic</i>	Hierarchical and vertical relations and vertical accountability	Horizontal relations
<i>Decision Mechanisms</i>	Voting - Hierarchical instructions	Integrative-Argumentation and agreement
<i>Fundamental Problem</i>	Representation- How to transform the preferences of the majority into policies? Implementation- How to realize the policy goals of the majority	How to agree on policies grounded in well-reasoned, public-minded and collectively deliberated problem definitions among citizens
<i>Elements of Success</i>	-High and representative votin turnout -Transparent decision-making process and accountability relations -Clear and relavent political alternatives (political parties, programs) -Realization of outcome goals and ambitions in policies	Increased judiciousness and consideration of local community experiences, individual and collective reconsideration and reflection
<i>Preconditions</i>	Clear and relevant political alternatives on election agenda and informed voters	Informed perspectives and beliefs of relevance included, reflective citizens, prepared to "hear the other side", open to alter their beliefs and positions, primacy of the argument and reflection
<i>Institutions</i>	Free and general elections, party competitions, professional administration controlled by politicians	Citizens panels, dialog meeting, dialog council
<i>Role of Citizens</i>	Voting, political party activities, contributing to top-down implementation	Actively participate in dialog and citizens conversations, learning, reason-giving
<i>Role of Politicians</i>	Formulate political programs for the public, monitor implementation of majority, interpret the will of citizens	Listening and learning, take part in discussions as an equal partner, organizing deliberative arrangements
<i>Role of Civil Servants</i>	Bureaucrat and essential part of decision-making, willing to implement well-defined policy goals and ambitions	Implement decisions of deliberative arrangements, organize s smooth deliberative process, listening and learning

Table 1: Differences Between Representative-based and Participatory-based Approaches (Denielsson et al., 2018)

3. Public Participation: A Brief Survey

3.1. How can Public Participation is Defined?

The concept of “public participation” had been dealt by many social scientists and great many definitions had been developed so far. Rowe and Frewer (2005) are some of those, who contribute to the literature by developing various definitions of public participation. According to Rowe and Frewer, public participation primarily enables those to take part in decision-making processes, who may be affected by the decisions of the administration. Thus, in the literature, public participation is sometimes used in place of community engagement. Rowe and Frewer aimed to narrow the term by trying to make it more concrete at the first step, and thus, they discreetly worked the time schedule, on which public participation proceeds. By this view, they sorted out a process calendar respectively including information, communication, consultation and participation. They argued that;

(1) Information and communication are the ways used by the administration in a unidirectional approach, and these two notions are keystones in the way to participation,

(2) However, these two terms are not solely enough in enabling participation, because these terms are one-way methods in participation,

(3) While reminding that participation is a double-sided notion, then two more additional notions, which are consultation and participation, should be considered more seriously.

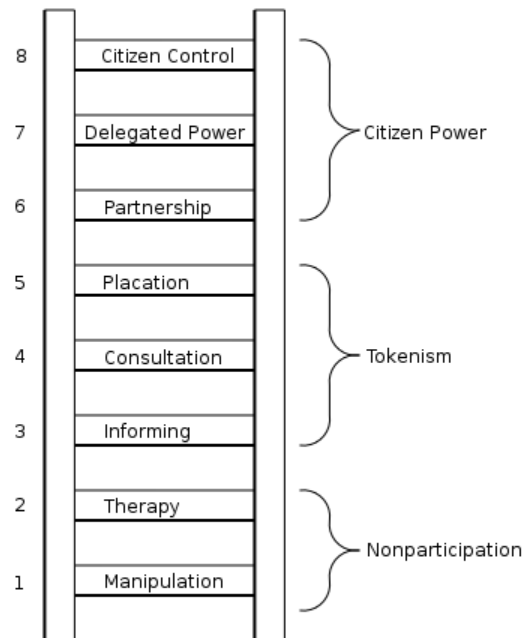
This argument is widely and commonly accepted as a reasonable approach by many researchers working in this field. Public participation should become active; therefore, passive or single-sided participation methods and tools such as information cannot be seen as participation.

Before 1970s, public participation had a one-way meaning all the way. However, after 1970s, mainly the theoreticians of democracy and governance as well as researchers of different disciplines, who also thought hard on public participation, began to approach to the issue with a two-sided attitude. One of those researchers, one of the most-known one in the literature, was Sherry Arnstein. Arnstein (1969: 216-217) designed the ladder of citizen participation (Figure 1) that includes the participation criteria, is explored thoroughly on how public participation should be achieved.

With her ladder of citizen participation, in which she distributed political power among various sides, she argued that an effective public participation necessitates potent participants, who could influence decision-making processes. In this vein, the best way that an administration with the whole power in-hand could hopefully follow is manipulation and therapy. Nevertheless, manipulation and therapy are not tools of public participation. The key rule that probably enables a living participatory

governance is the share of power. That is the picture of transfer of power from-up-to-down or from governor to those who are governed. In this context, sharing power is the utmost essential. Thus, sharing of the power is so important that it cannot be left to direct administrators. This vital issue should be strengthened and robustly consolidated by related laws and legal regulations. For instance, in Sweden, as an idealistic state of adopting and implementing public participation more successfully than the rest of the world, Swedish Local Governments Act 1995, Planning, and Building Act had contributed to the sharing of the power by pinning down consultation.

Figure 1: The Ladder of Citizen Participation (Arnstein, 1969: 216)

There are researches in the 1980s and 1990s to emphasize the necessity of balance for both the administrators and the citizens. For instance, Lauber and Knuth (1999) argued that fairness is a key-element regarding participation. If decision-making processes could have more fairness and transparency, then citizens would feel themselves more facile and unconstrained in the decision-making processes. Thus, while administrators could keep the control of decision-making process, citizens would also be in the process picture with one way or another. This method, which will seemingly and most probably result in goodly decisions eventually, had been advocated by many researchers after a while. Fairness, transparency as well as accountability that has been later attached the first two by Smith and McDonough (2001) were also

supported by various international documents and organizations (See; OECD, Rio Declaration 1992). First of those valuable declarations was the Rio Declaration of 1992, whose importance and crucial position hides in the concerning and emphasizing a few valuable terms such as;

(1) Developing public engagement with the citizens regarding negotiation processes,

(2) Accepting citizens' rights regarding not only improvement of the democracy, but also getting informed and explaining views and recommendations on decision-making processes that have direct effects on their lives,

(3) Thus, preventing unwelcomed policies and wrong decisions (Rowe & Frewer, 2000:255).

Another important protocol is the Aarhus Convention signed by the European states in 1998, getting its name from the Danish city of Aarhus. Aarhus Convention had legal terms enabling citizens in participating in and getting information from the decision-making processes. Therefore, if citizens view their influences on the decision-making processes, then this would bring out two important outcomes. Firstly, they participate in the decision-making processes actively. Secondly and maybe more importantly, they would have greater confidence for the administrators and in their decisions. However, if a policy that narrows dialogue and negotiation processes would be adopted, citizens would believe they are not cared by the administrators. Thus, they would not desire to take place in a decision-making process that they could not influence any more (OECD, 2009). By this view, it is crystal-clear that a neat and effective communication involving trust that would be established between administrators and citizens, is quite crucial in this sense (OECD, 2009).

Public Participation in Environment Impact Assessment (EIA) developed complementary approaches regarding the decision-making processes. In this context, citizens' rights regarding participation in the decision-making processes comprise of information, consultation and developing mechanisms that surely has power to change decisions as well as to guarantee this power by legal regulations (Palerm, 2000).

The International Association for Public Participation (IAP2) approaches to public participation in a detailed manner and tries to define key concepts of participation. Thus, IAP2 stands and relies on very critical elements (See for detail; <http://iap2.org/practitionertools/index.shtml>):

- (1) The public should have a say in decisions about actions that affect their lives,
- (2) Public participation includes the promise that the public's contribution will influence the decision,
- (3) The public participation process communicates the interests and meets the process needs of all participants,
- (4) The public participation process seeks out and facilitates the involvement of those potentially affected,

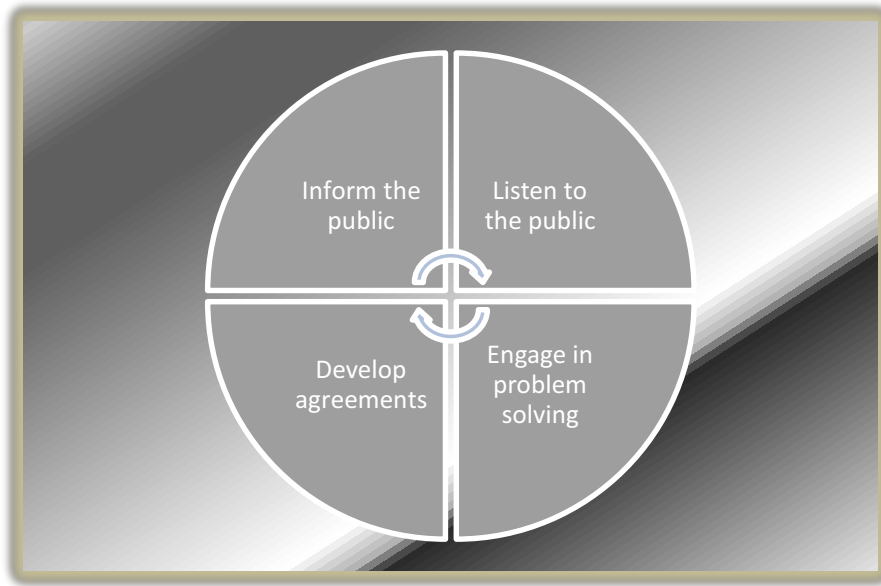
(5) The public participation process involves participants in defining how they participate,

(6) The public participation process provides participants with the information they need to participate in a meaningful way,

(7) The public participation process communicates with participants on how their input affects the decision.

While some studies in the literature limits public participation solely to information, IAP2 adopts a wide perspective and guidance role regarding participation issue. “Countinuum of Participation” puts forth participation notion as clear as possible and categorizes participation on four main levels (Figure 2).

Figure 2: Countinuum of Participation

Source: The International Association for Public Participation's Public Participation Spectrum, retrieved at <http://iap2.org/practitionertools/index.shtml>.

According to the Spectrum, although public information is single-sided communication and cannot be accepted as participation, it makes up the first step of the participation process (Creighton, 2005). Hans and Annamarie Bleiker (1994) states that public information step is quite significant in the process of consensus between the governor and the governed; however, it also emphasizes that the goal is achieved if only public information is true, clear and understandable. Lawrence Susskind (1999) created in-depth researches about how consensus can be achieved, they also emphasized the importance of power sharing and developing of tools that will enable citizens to become

stakeholders in decision-making processes. In order to accomplish this, Susskind (1999) tasked both governors and governed citizens in this line; and underlined that consensus could be achieved when all parties would believe in it and exert efforts to realize it.

3.2. To What Level Can Participation Be Accepted?

Public participation is a notion that was approached and developed directly or indirectly by various theories in the literature. In this study, we explore the theory that directly affects development of the notion by making the greatest contribution. Thus, the most serious contributions to the public participation issue has emerged from the “practical theory”. Practical theory tries to put forth the relation between implementation and the theory developed by social sciences. In Schutz's (1958) theory of fundamental inter-personal relations orientation (FIRO), it is argued that individuals as being members of a society need participating in social activities such as political, societal, economical as well as creating a close dialogue with other group members. Therefore, they can control the process. Bormann (1990) developed the theory by detailing Schutz's problematics in a more sophisticated and complex manner.

By this view, he argued that by dividing individuals into small groups, all groups must be decision-stakeholders in political and social processes. Cronen (1995) managed a more detailed explanation of the theory by clarifying public participation issue mainly with three components: “access”, “standing” and “influence”. In this disposition, Cronen (2001) defines practical theory as follows: “A practical theory informs a grammar of practice that facilitates joining with the grammars of others to explore their unique patterns of situated action... Practical theory itself is importantly informed by data created in the process of engagement with others” Cronen (2001:26).

Practical theory is focused on effectiveness of the processes. According to this view, efficient and effectual participation of the actors in the processes is the key element in order to achieve effective sustainability of the political, social or economic processes. For this, processes and constructions are certainly to be developed in order to maintain trust, dialogue and efficient participation between individuals. The practices of *access*, *standing*, and *influence* must be present to build and maintain trust (Senecah, 2004:22).

The meaning of “access” is the presence of opportunities for individuals in reaching information by efficient and right ways as well as existence of proper fields and processes in which they could explain their individualistic and nominative thoughts and proposals in line with the information they obtained. It is very crucial to enable this first with proper time and place, and then maintain fundamental mechanisms and channels that will enable regular information flow, tools for reaching information and dialogue exchange (Creighton, 2005:15-17).

The notion of “standing” does not solely comprise of legal arrangements that regulate taking place in the political processes. It contains development of the serious tools, methods and processes that will sincerely enable taking into consideration the views and thoughts of the stakeholders (written or oral):

It is the civic legitimacy, the respect, the esteem, and the consideration that all stakeholders' perspectives should be given. Opportunities for dialogue and deliberation; active listening; courtesy, or an absence of discounting verbal and nonverbal behavior; early and ongoing voice; clear parameters of expectations for authority of participation (e.g., how outcomes of participation will be accorded standing in the decision-making process); clear parameters of investment (e.g., how long will a task force be active?); collaborative room arrangements (e.g., attention to non-intimidating proxemics); reflection of genuine empathy for the concerns of other perspectives, dialogue, debate, and feedback (Senecah, 2004: 24).

The presence of “influence” is a process following the effect of “access” and “standing” phases. In this phase, stakeholders give pave to the phase “influence” in order to guarantee that their views (written or oral) will be taken notice with serious and sincere manners:

When we consider the synergistic dynamics of access, standing, and influence, it allows us not only to monitor existing processes but to design better processes as well. It allows a benchmarking system by which to take the pulse of a process and see if it is healthy (Senecah, 2004:31).

Practical theory tried to establish the method of efficient public participation processes by achieving various important aspects. Those aspects are;

- (1) To build public participation on trust base,
- (2) To ensure that public participation is based on access, standing and influence,
- (3) To enable methods and tactics that will increase efficiency of public participation.

3.3. Why Is It Important to Have A Participatory Governance?

Despite maintaining presence of representative democracy, participation is a notion today that is far beyond representative democracy as well as an essential and indispensable component of democracy.

It is acknowledged that decision-making processes in the representative democracy of the past were generally commented and interpreted by the approaches and attitudes of the administrators/bureaucrats. Decision-makers and practitioners were composing of a more homogeneous group mainly including elected politicians and bureaucrats. After 1970s, social scientists from different disciplines including theorists of democracy and governance researchers began to argue efficiency of representative democracy regarding decision-making processes (Creighton, 2005:29) by investigating as; “Could it be guaranteed without any societal control that elected

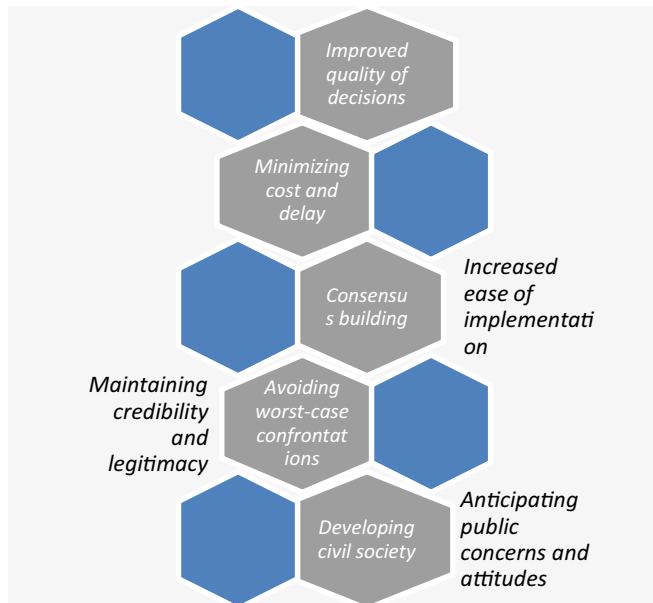
representatives of the society be fair in decision-making regarding public interest?” or “Could elections executed at regular intervals be adequate and satisfactory for an efficient control?”

Some satisfactory answers of these sorts of questions could be elaborated in line with the studies of Beierle and Cayford. According to Beierle and Cayford (2002:63), public participation at the simplest level is a democratic route and path that enables participation of people into key decision-making processes related with their lives, and achievement for administrators in getting informed about citizens' views and sensitivities. Thus, public participation is;

- (1) Another democratic mechanism enabling citizens' check and control over politicians apart from elections,
- (2) A tool that develops sincere and confidence-building dialogue between citizen and bureaucrats,
- (3) A different and effective version of reaching more democratic decisions,
- (4) A miracle method that prevents the dictation of some decisions in line with the decision-makers' hegemonic and single-sided behaviors,
- (5) A significant segment that enables citizens adopt decisions more easily.

Creighton (2005) puts forward his direct observations in his book by recounting benefits of public participation such as improved quality of decisions; minimizing cost and delay; consensus building; increased ease of implementation; avoiding worst-case confrontations; maintaining credibility and legitimacy; anticipating public concerns and attitudes; developing civil society (Figure 3).

Figure 3: Benefits of Public Participation (Creighton, 2005)

3.4. How Could an Effective Participation Be Achieved?

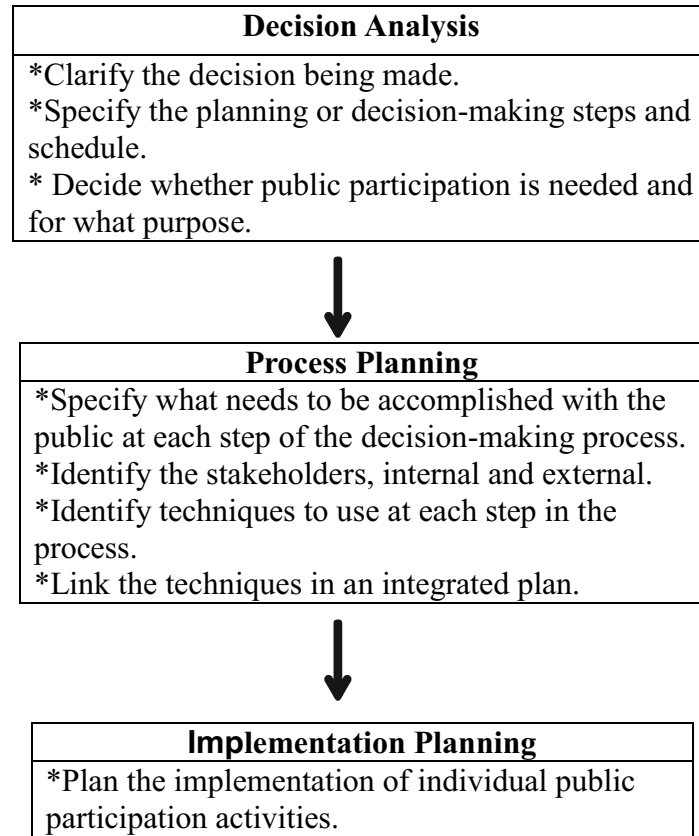
Many researchers studying on this field challenge to explore with their research efforts how participation could be more efficient. Various important, in-depth and valuable research studies can be exemplified in this frame, for example, as a precious work, Kathe Callahan's book titled as *Element of Effective Governance* (2007); or the book titled as *Communication and Public Participation in Environmental Decision-Making* under the editorship of Stephen P. Depoe, John W. Delicath and Marie-France A. Elsenbeer (2004). The common stand-point of all these researches in the literature is the question of; “How can a more effective participation be achieved?” In this vein, various answers to this question had been explored. Under this section of our research, those answers will be examined.

For an efficient public participation, it is quite significant to program an effective decision-making process. To enable this, a 3-step approach is important to consider (Figure 4). First, a comprehensive analysis of decision-making should be completed in the way to explore whether decision necessitates public participation or not. It is due to the fact that not each decision necessitates public participation. For instance, minor decisions may not necessitate public participation. If required, a process analysis should be completed including various aspects such as how public participation is achieved; how tools are realized enabling public participation's transparency, reliability and credibility; how job descriptions in this process are executed. Secondly, an analysis is needed on the type of participant citizens. In addition, there are some other issues to be clarified within the in-depth analysis such as;

- (1) Which tools and methods of public participation should be used,
- (2) What are the positions of citizens/participants during the decision-making processes,
- (3) What is the aim of the public participation?
- (4) Thus, what is the impact of this as well as its importance in the decision-making processes?

Thirdly, some questions like “where and what kind of a dialogue will be established with the citizens” and “who (administrator, representative, technical personnel etc.) will take place in the participation process?” and “how will the data gathered from those dialogues be mainly utilized in the decision-making process and what will be its likely effects to the decision?” should be addressed.

Figure 4: Planning Cycles of Public Participation (Creighton, 2005)

4. The Case of Sweden: A Successful Participatory Governance Within Representative Democracy

Sweden is a state with a long history of decentralized autonomous local governments and consensual democracy between citizens and politicians (Montin and Granberg, 2013). During the modern history of the Swedish welfare system, the continuity of decentralized autonomous local governments and consensual democracy within strong representative democracy has been supported without having any direct arrangements between citizens and politicians (Sellers and Lidström, 2007). In the Swedish welfare system, public participation was so limited in policy-making process. Politically-elected representatives had tremendous role in the decision-making. Additionally, the role of representatives was paternalist and elitist (Hertting and Klijn, 2018). In this regard, public participation was supposed to be passive. The most major thing was pragmatic functionalism, technical efficiency and policy knowledge (Montin and Granberg, 2013).

Since 1970s, the public participation has been in the interest of both political representatives and citizens, and it was considered as a must in policy-making in Sweden by increasing the participatory reforms even though it was not so influential until 1980s. By the 1980s, the Swedish democracy has undergone a series of political and administrative changes that have affected both the perceived and actual functions that citizens perform within the decision-making, i.e. more effective public participation. Through participatory changes, which included to be considered legal provisions on public participation, Swedish society was to be canalized through representative democracy. During 1990s, by rising participatory debates, a huge criticism was launched on how public participation could be increased and strengthened in various levels of decision-making processes in Sweden. In 1991, a new Swedish Local Government Act came into effect providing improvement of public participation in policy-making. Through this Act, the municipalities have been in charge of advancing political and social awareness on importance of public participation. Moreover, some official duties such as improvement of public participation meaning, tools and methods within representative system have been added into legal obligations of municipalities (Montin and Granberg, 2013). According to this Act, an elected representative is responsible to gain all local residents' view on a particular issue through citizen dialogue meetings will be conducted by municipalities (see for detail, www.government.se/legal-documents).

Another significant implementation in this Act is the clarification of roles of both officers, representatives and citizens. According to Act, the officers' role is to be process leaders, to produce the information materials, to lead the process based on the method chosen and to be responsible for documenting the results. The role of the citizens is to give their views on an issue and together with others, to argue and listen to different viewpoints.¹

In 2000s, there is continuity on developing the public participation and citizens' influence in decision-making. Citizen dialogue (*medborgardialog*) has been prioritized mechanism for strengthening citizens' influence in policy process (Hertting and Klijn, 2018). Public participation has been seen as a kind of complementary element of Swedish representative democracy. Hence public participation in Sweden has been formed around representative democracy.

Since 2000s, the participatory agenda has been widened in the way of being more participatory, improving the meaning of public participation, its methods and tools starting with local governments in Sweden. Statutory documents and such ambitions have been declared to include a public commission report on democracy (*Demokratiutredningen*) that was published in 2000. In this report, Swedish representative democracy and participatory governance and citizens' involvement in

¹ (For more information, please see, (www.government.se/legal-documents)).

policy-making was argued. In this case, Sweden's strong and well-functioning representative democracy has turned into participatory governance and added deliberative elements in the representative democracy. Thus, representative democracy has been adapted to participatory governance (Trägårdh, 2011) through horizontal reforms and participatory arrangements among actors of decision-making process within top down vertical representative democracy by offering more flexible institutions, processes and structures.

In this attitude, new organizations such as The Democracy Commission and new documents such as Democracy Bill have been launched to be able to create more supportive institutions, processes and structures to make the public involvement/participation easier. In 2001, the Democracy Commission suggested that all the public sector should acknowledge and support the citizens' active involvement by creating participatory method and tools (Trägårdh, 2007). In this regard, national grants have been distributed to all governmental agencies to support them in the creation of participatory governance (Trägårdh, 2009). In 2002, the Social Democratic Government launched a Democracy Bill (*Demokrati för det nya seklet*), containing proposals for how democracy could be strengthened in a context of declining voter turnout, changing citizen behaviour and an increasingly complex, multi-level decision-making climate (Trägårdh, 2009). The bill's proposals included a number of suggestions on how direct citizen and service user involvement could be enabled at different levels of government. The bill also noted the need to provide citizens' participation including new, informal and loosely organized networks, with improved access to public decision-making (Trägårdh, 2009). In 2009, the Government published a Civil Society Bill (*Politiken för det civila samhället*), 'Dialogue and Consultation' (*Dialog och samråd*) was once more one of the most important chapter headings. The Government affirmed its commitment to increase and develop the opportunities for citizens' participation to let them influence in decision-making.

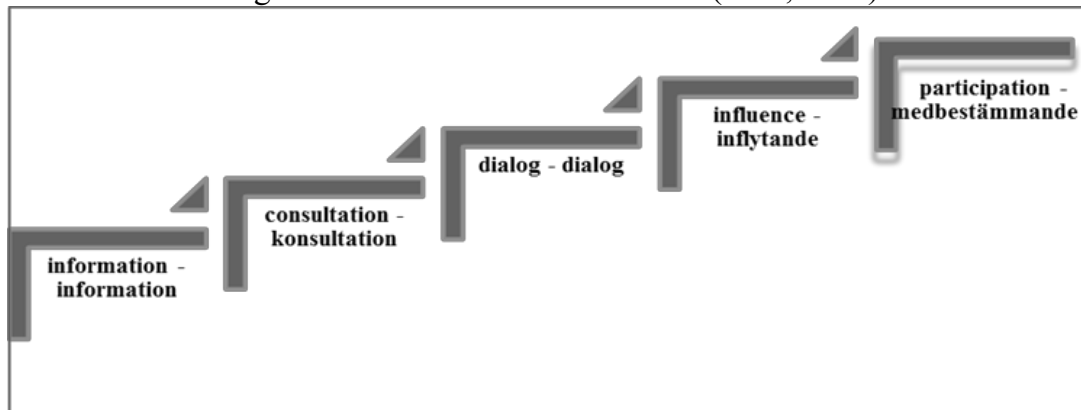
In 2006, another participatory act came into force the Swedish National Board of Housing, Building and Planning Act (Boverket), which was specified the types of individuals, associations and others could be related to urban planning. By this new Act, citizens were encouraged to involve in the citizen dialogue process and citizen consultation process. According to Boverket (2006), the new Act

The purpose of consultation is to improve the material upon which the decisions are made and to enable insight and influence. During the consultation, the municipality should present relevant planning material as well as the most important consequences of the proposal. Any program or environmental impact report shall also be presented... After the consultation period the municipality must issue a consultation report. This must include a compilation of the written opinions received by local citizens during the consultation period, and a presentation of the municipality's proposal in consideration of the opinions... (Boverket, 2006; 2010)

Since 2005, the Swedish Association of Local Authorities and Regions (*Sveriges Kommuner och Landsting, SKL*) has had a small team working to develop and promote civil society involvement in local and regional decision-making. Through this working team, all discussions taking place in the literature that have been also discussed on previous pages of this article, such as; to what level participation can be accepted; why public participation is important and how effective public participation can be achieved, have been reflected into citizens' dialogue guideline (*Medborgardialog*).²

In 2009, the Swedish Association for Regional and Local Government has launched citizens' dialogue guideline (*Medborgardialog*) to strengthen citizens' opportunities to participate in the decision-making by creating the stairs of involvement (Figure 5). It was inspired by Arnstein's ladder of citizen participation. Through this participatory implementation, all local governments in Sweden have burdened new obligations on improving public participation's meaning, methods and mechanisms. SKL released a guideline of Swedish citizens' participation (*Riktlinje för medborgardialoger*) by exhibiting definition of public participation, and evolving participatory methods and mechanisms. According to this document, public participation has been considered as a political power's distribution among actors and enabling citizens' capability in decision-making processes and developing public engagement with the citizens regarding negotiation processes and accepting citizens' rights regarding decision-making processes that have direct effects on their lives (SKL, 2009).

Figure 5: The Stairs of Involvement (SKL, 2009)

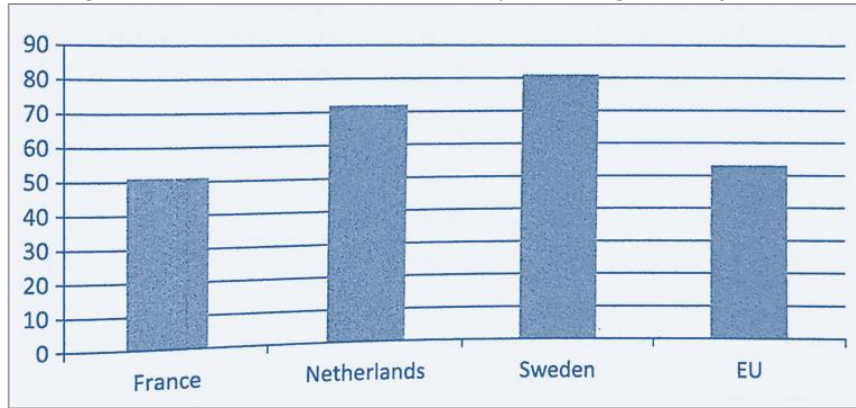
² For more information please see; Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) (2006). *Samspel med civilsamhället*. Stockholm: SKL Pub.; (2009). *Civilsamhället som utvecklingskraft. Positionspapper*. Stockholm: SKL Pub.

In order to give more detail on the stairs of involvement, we can account on its each stair as follows; (1) “Information” stair: In order to be involved, residents need information about what is going to happen and why. If the municipality's intention is solely to inform, it must be declared clearly; (2) “Consultation” stair: Consultation means giving the residents the opportunity to take a position on which option they prefer and find it most suitable to implement; (3) “Dialogue” stair: The residents are given the opportunity to meet others to engage in dialogue on various issues related to the development of society. The starting point is that everyone should be able to present their opinion and argue for their view on the issue. This does not mean that the participants have to find common solutions; (4) “Influence” stair: The residents are given the opportunity to participate for a long time and participate in a development process from start to finish proposal as a basis for political decisions; (5) “Participation” stair: Participation is a form of participation which means that the residents participate in decision-making in some sense. This can be done through a vote that will govern the political decision that is then made. It can also mean getting a mandate to decide on all or part of a budget. (See for more info, SKL, 2009).

However, according to literature to improve participatory governance and public participation in accordance with the stairs of involvement, decentralization, consensual democracy and political and social trust among actors must be progressed beyond all these legal and administrative implementations. It is due to the fact that they are the key elements in advancing participatory governance and public participation. Public participation is a purposeful activity revolving around political and social interests, shared commitment, trust, political and legal satisfactions, consensual and deliberative capability. In this context, it is likely to claim that Sweden has a very good score among other EU (European Union) countries in these charming pointed-out factors.

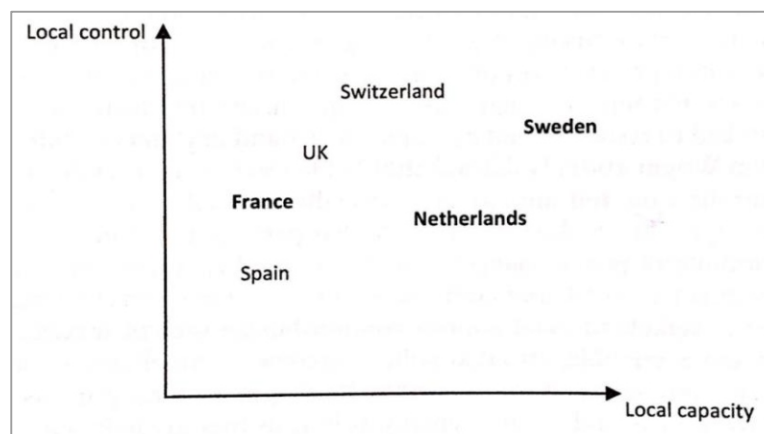
Confidence in democracy is also another very crucial aspect of political participation to convince citizens to involve in policy-making process. In this case, both through her conventional and consensual democracy culture and current legal and administrative regulations and reforms on citizens participation, Sweden is the most-top state that could strengthen the satisfaction with democracy (Figure 6) among citizens compare to EU and other democratic countries. Due to this high confidence in democracy among citizens, participatory governance and public participation become more interested and successful issue in Sweden.

Figure 6: Satisfaction with Democracy (Hertting and Klijn 2018)

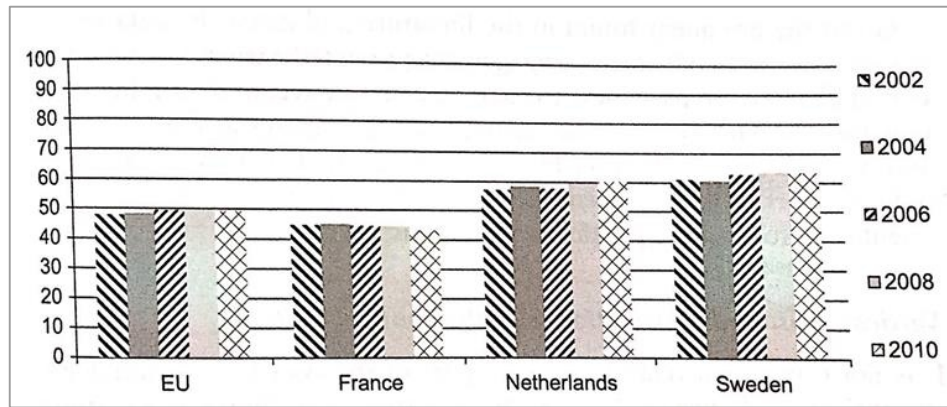
Local governments are the closest and easily accessible official structures to citizens. In this regard, they are the cornerstones of democracy. Decentralized local governments' system leads the way of deliberative and participative mechanisms. In Sweden, the duty of improving public participation belongs to decentralized and autonomous municipalities. As decentralized political system can develop institutionalization of participatory governance arrangements (Goldfrank, 2007). Participatory governance arrangements require a local political body with local financial sources in particular and local political capacity to be able to do something politically important and with dependence and with autonomy. In public participation, authority requires to be decentralized to control ability, capacity and resources to be able to be closer to citizens (Wampler, 2012). Sweden has a long history of having a decentralized and autonomous local government. Thus, Sweden is still one of the most-top countries where local control is strong enough through local governments (Figure 7).

Figure 7: The Local Government Autonomy (Sellers and Lidström, 2007)

Participatory governance and public participation are fundamentally linked to mutual horizontal political and social trust among participants (Gustafson and Hertting, 2016). Since horizontal trust refers to the trust between citizens in a society and responsibility, commitment to build public participation. In this regard, the main argument is quite simple that, from the citizens' point of view, participation might be more rational to participate in the decision-making process. Sweden is at the top point among states with the highest level of horizontal trust among citizens (Figure 8). In Figure 8, the percentage of horizontal trust level is depicted between 2002-2010. It is fairly evident that horizontal trust in Sweden has increased from 2002 to 2010. This result helps to improve participatory governance and public participation.

Figure 8: Horizontal Trust 2002-2010 (Hertting and Klijn, 2018)

5. Conclusion

The focus of this article was to explore how participatory governance and public participation can be possible within representative democracy. There were four assumptions to be responded; incompatible, complementary, transitional and interested-based participatory governance. We concluded that the most convenient one to develop more participatory governance within representative democracy is interest-based participatory governance. It is due to the outcome of our findings that interest-based participatory governance has the potential to generate greater changes to logic of representative democracy in the sense of being more accessible and deliberative for citizens and more accountable for all actors, less tight with the norms and institutions of representative democracy. We also reached to the conclusion that interest-based participatory governance gives the chance to improve horizontal reforms and participatory arrangements among actors of decision-making process within top-down vertical representative democracy. We also decided that, according to debates in the literature to develop the participatory governance, consensual democracy, autonomous and decentralized political system and mostly horizontal social and political trust must be institutionalized.

Therefore, our case-state Sweden was examined as a good example in developing more participatory governance within representative democracy. We explored that, in 1970s, the public participation has been interestingly discussed in Sweden as vivid as possible, and as an effective outcome of those fruitful debates, the Swedish democracy has undergone a series of political and administrative changes since 1980s, which had affected citizens' participatory ability and performance in a more potent and efficacious decision-making. Because of efficient continuity of participatory political changes, modifications and shifts during in 1990s and 2000s, we concluded that Sweden seems one of the most successful example in answering our problematic affirmatively that more participatory governance is possible. The main reason behind our reaching this conclusion is the charming inspiration Sweden drew on us while exploring how more participatory governance is possible.

Last but not the least, it is seemingly evident to emphasize that efforts to resolve the Swedish traditional consensual democracy, autonomous and decentralized local governments and horizontal social and political trust may truly help to many states in exploring promising ways to advance the possibility of being more participatory governance and public participation, at least as possible as close to Sweden.

REFERENCES

Ansell, C. and Gash, A. (2008). "Collaborative Governance in Theory and Practice." *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4):543-571.

Ansell, C. and Gash, A. (2008). "Collaborative Governance in Theory and Practice." *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4):543-571.

Arnstein, S. (1969). "A Ladder of Citizen Participation." *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4): 215-224.

Beierle, T., and Cayford, J. (2002). *Democracy in Practice: Public Participation in Environmental Decisions*. Washington, D.C.: Resources for the Future.

Bleiker, H., and Bleiker, A. (1994). *Citizen Participation Handbook for Public Officials and Other Professionals Serving the Public*. (8th ed.) Monterey, CA: Institute for Participatory Management and Planning.

Bormann, E. (1990). *Small Group Communication: Theory and Practice*. New York: Harper & Row, 2.

Boverket, Swedish National Board of Housing, Building and Planning Act (www.boverket.se/en/start/building-in-sweden), (2019.02.22).

Callahan, K. (2007). *Elements of Effective Governance*, New Jersey, USA: Taylor&Francis Group CRC Press.

Cayford, J. and Beierle T.C. (2002). *Democracy in Practice: Public Participation in Environmental Decisions*. USA: Resources for Future.

Cohen, N. (1995). "Technical Assistance for Citizen Participation: A Case Study of New York City's Environmental Planning Process." *American Review of Public Administration*, 25(2):119-136.

Cornwall, A. (2008). "Unpacking 'Participation': Models, Meaning and Practices." *Community Development Journal*, 43(3):269-283.

Creighton, J. L. (2005). *The Public Participation Handbook: Making Better Decisions Through Citizen Involvement*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Cronen, V. E. (1995). "Practical Theory and The Tasks Ahead For Social Approaches to Communication." In L. Leeds-Hurwitz (Ed.), *Social Approaches to Communication* (pp. 217-242). New York, NY: Guilford Press.

Cronen, V. E. (2001). "Practical theory, practical art, and the pragmatic-systemic account of inquiry." *Communication Theory*, 11: 14-35.

Dahl, R.A. (1989). *Democracy and Its Critics*. New Haven, CT: Yale University Press.

Danielsson, M. and Hertting, N. and Klijn, E.H. (2018). "Institutionalizing Local Participatory Governance in Representative Democracy." N. Hertting and C. Kugelberg (Eds.) *Local Participatory Governance and Representative Democracy*. New York and London, Routledge.

Dryzek, J.S. (2002). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: University Press.

Fischer, F. (2006). "Participatory Governance as Deliberative Empowerment the Cultural Politics of Discursive Space." *The American Review of Public Administration*, 36(1):19-40.

Fung, A. (2006). "Varieties of Participation in Complex Governance." *Public Administration Review*, 66(1):66-75.

Fung, A. (2015). "Putting the Public Back Into Governance: The Challenges of Citizen Participation and Its Future." *Public Administration Review*, 75(4):513-522.

Goldfrank, B. (2007). "The Politics of Deepening Local Democracy: Decentralization, Party Institutionalization and Participation." *Comparative Politics*, 40(1):147-168.

Government Office of Sweden, www.government.se/legal-documents.

Gustafson, P. and Hertting, N. (2016). "Understanding Participatory Governance: An Analysis of Participants' Motives for Participation." *The American Review of Public Administration*, 47(5): 538-549.

Gutmann, A. and Thompson, D. (2004). *Why Deliberative Democracy?*. New Jersey: Princeton University Press.

Hertting, N. and Klijn, E.H. (2018). "Institutionalization of Local Participatory Governance in France, the Netherlands, and Sweden: Three Arguments Reconsidered." N. Hertting and C. Kugelberg (Eds.) *Local Participatory Governance and Representative Democracy*. New York and London, Routledge.

Hertting, N. and Kugelberg, C. (2018). "Representative Democracy and the Problem of Institutionalizing Local Participatory Governance." N. Hertting and C. Kugelberg (Eds.) *Local Participatory Governance and Representative Democracy*. New York and

London, Routledge.

Klijn, E.H and Koppenjan, J. (2000). "Politicians and Interactive Decision Making: Institutional Spoilsports or Playmakers." *Public Administration*, 78(2):365-387.

Klijn, E.H. and Skelcher, C.K. (2007). "Democracy and Governance Networks: Compatible or Not? Four Conjectures and Their Implications." *Public Administration*, 85(3)1-22.

Lauber, T. B., and Knuth, B. A. (1999). "Measuring Fairness in Citizen Participation: A Case Study of Moose Management." *Society and Natural Resources*, 12: 19-37.

Lowndes, V. and Pratchett, L. and Stoker, G. (2006). "Diagnosing and Remediating the Failings of Official Participation Schemes: the CLEAR Framework." *Social Policy and Society*, 5(2):281-291.

Mansbridge, J. (1980). *Beyond Adversarial Democracy*. Chicago: The University of Chicago Press.

Montin, S. and Granberg, M. (2013). *Moderna Kommuner*. Stockholm: Liber.

Nabatchi, T. (2010). "Addressing the Citizenship and Democracy Deficits: The Potential of Deliberative Democracy for Public Administration." *The American Review of Public Administration*, 40(4):376-399.

Norval, A.J. (2014). "Deliberative, Agonistic and Aversive Grammars of Democracy: The Question of Criteria." In *Practices of Freedom: Decentered Governance, Conflict and Democratic Participation*, Griggs S., Norval A.J and Wagenaar H. (Eds.), New York: Cambridge University Press.

Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). (1992). Rio Declaration 1992.

Organization for Economic Co-Operation and Development (OECD). (2009). "Focus on Citizens." Public Engagement for Better Policy and Services. OECD publishing. Retrieved from www.oecd.org/publishing/corrigenda.

Palerm, J. (2000). "An Empirical-Theoretical Analysis Framework for Public Participation in Environmental Impact Assessment." *Journal of Environmental Planning and Management*, 43(5): 581-600.

Pateman, C. (1970). *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Pateman, C.(2012). "Participatory Democracy Revised." *Perspectives on Politics*, 10(1):7-19.

Rogers, E. and Weber, E.P. (2010). "Thinking Harder About Outcomes for Collaborative Governance Arrangements." *The American Review of Public Administration*, 40(5): 546-567.

Rowe, G. and Frewer L. J. (2005). "A Typology of Public Engagement Mechanisms." *Science, Technology, and Human Values*, 30(2): 251-290.

Schumpeter, J.A. (1943). *Capitalism, Socialism and Democracy*. Oxford: Routledge.

Schutz, W. (1958). *FIRO: A Three Dimensional Theory of Interpersonal Behaviour*. New York, NY: Reinhart.

Sellers, J.M. and Litström, A. (2007). "Decentralization, Local Government, and the Welfare State." *Governance*. 20(4):609-632.

Senecah, S. L. (2004). "The Trinity of Voice: The Role of Practical Theory in Planning and Evaluating the Effectiveness of Environmental Participatory Processes", Stephen P. Depoe and John W. D. and Elsenbeer M.F.A. (Eds.), *Communication and Public Participation in Environmental Decision Making*, New York, NY: State University of New York Press.

Smith, P. and McDonough, M. (2001). "Beyond Public Participation: Fairness in Natural Resource Decision Making." *Society and Natural Resources*, 14(3): 239-249.

Sorensen, E. and Torfin, J. (2005). "The Democratic Anchorage of Governance Networks." *Scandinavian Political Studies*, 28(3):195-218.

Stoker, G. (2011). *Building a New Politics: A report Prepared for The British Academy*. London: British Academy.

Susskind, L. (1999). "An Alternative to Robert's Rules of Order for Groups, Organizations, and Ad Hoc Assemblies That Want to Operate by Consensus." In L. Susskind, S. McKearnan, and J. Thomas-Larmer (Eds.), *The Consensus Building Handbook*, Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (2006) *Samspel med civilsamhället*. Stockholm: SKL.

Sveriges Kommuner och Landsting, SKL (2009) *Civilsamhället som utvecklingskraft. Positionspapper*. Stockholm: SKL.

The International Association for Public Participation's Public Participation Spectrum, downloadable at (<http://iap2.org/practitionertools/index.shtml>) (2019.02.22).

The Swedish Local Government Act, Government Office of Sweden (www.government.se/legal-documents), (2019.02.22).

Trägårdh, L. (2007) 'Democratic Governance and the Creation of Social Capital in Sweden: The Discreet Charm of Governmental Commissions', in Trägårdh, L. (ed) *State and Civil Society in Northern Europe. The Swedish Model Reconsidered*. New York: Berghahn Books.

Trägårdh, L. (2011) 'Rethinking the Position of Civil Society in the Nordic Social Contract: Social Trust and Radical Individualism', in Wijkström, F. & Zimmer, A. (eds) *Nordic Civil Society at a Cross-Roads*. Baden-Baden: Nomos.

Trägårdh, L. och Vamstad, J. (2009) *Att ge eller beskattas. Avdragsrätt för gåvor till ideella organisationer i Sverige och andra länder*. Stockholm: Sektor 3.

Wampler, B. (2012). "Entering the State: Civil Society Activism and Participatory Governance in Brazil." *Political Studies*, 60(2):341-362.

Warren, M.E. (2009). "Governance-Driven Democratization." *Critical Policy Studies*, 3(1):3-13.

YAYIN İLKELERİ

1. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'nin kısa adı *YDÜ SOSBİLDER*'dir.
2. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün resmi yayın organı olup hakemli ve akademik bir dergidir.
3. Sosyal bilimlerin tüm alanlarına açık olan dergimiz, Türkçe ve İngilizce dilinde yazılmış bilimsel çalışmalar yayımlamaktadır.
4. *YDÜ SOSBİLDER*'e yayımlanmak üzere gönderilen yazılar özgün, daha önce yayımlanmamış, aynı anda birden fazla dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiş olmalıdır. Makalenin aynı anda birden fazla dergiye gönderildiği tespit edildiği takdirde yayın süreci durdurulur ve makalenin dergi ile ilişkisi kesilir.
5. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yayımlanmak üzere kabul edilen makalelerin yayım haklarına sahiptir.
6. *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilen makaleler arasında özellikle Etik Kurul kararı gerektiren klinik ve deneysel insan ve hayvanlar üzerindeki çalışmalar için etik kurul onayı alınmış olmalı, bu onay makalede belirtilmeli ve belgelenmelidir.
7. Dergimizde yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlarına aittir. Yasal, hukuksal, ekonomik ve etik sorumlulukların muhatabı yazardır. Yazıların yayımlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.
8. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, altı (6) ayda bir olmak üzere yılda iki (2) sayı yayımlanmaktadır.
9. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* makale kabul ve değerlendirme sürecinin her aşamasında, hakemlerin ve yazarların isimlerinin saklı tutulduğu çift-kör hakemlik sistemini kullanmaktadır. Makaleler değerlendirilmek üzere alanındaki iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı, üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu, hakem raporlarını inceleyerek nihai kararı verebilir.
10. Yazarlar, eserlerini derginin belirlediği makale yazım kurallarına göre ve APA 6 ([American Psychological Association](http://www.apa.org/publications)) standartlarına uygun olarak hazırlamalıdır.
11. Yazarlar *YDÜ SOSBİLDER*'e gönderilmek üzere makale dosyası ve yazar bilgi dosyası hazırlamalıdır. Makale dosyası yazar bilgisini içermez. Yazar bilgisi, makalenin adıyla birlikte ayrı bir dosya olarak hazırlanır. Yazar bilgi dosyası ayrıca yazarların ORCID numaralarını da içermelidir.
12. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*'ne yazı gönderilebilmesi için dergi.neu.edu.tr adresinden Makale Takip Sistemi'ne üye olunması ve makalelerin buradan gönderilmesi gerekmektedir. Eklenen yazılarda isim veya yazarın kimliği ile ilgili bilgilere yer verilmemelidir. Yazarlara ait bilgiler, yayın aşamasında editör tarafından eklenir.
13. Dergimize gönderilen yazılarda Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu'na uyulmak zorunluluğu vardır. Yayın Kurulu tarafından yazının bütünlüğünü etkilemeyecek düzeltmeler yapılabilir.
14. Yayın ilkelerine uygun olmayan makaleler hakem değerlendirme sürecine alınmayacaktır.
15. Yazıları yayımlanan yazarlara yayımlanan makalenin 1 adet dergi bedelsiz olarak gönderilir.
16. Yayını kabul edilen yazarlardan imzalı telif devir formu alınır.

PUBLICATION RULES

1. *Near East University Journal of Social Sciences* is abbreviated as *NEU SOSBILDER*.
2. *Near East University Journal of Social Sciences* is the official publication of Near East University Graduate School of Social Sciences and is a scholarly academic and peer-reviewed journal.
3. The journal is open to all areas of social sciences, which is written in both Turkish and English languages.
4. Articles submitted to *NEU SOSBILDER* should be original contributions and should not be published elsewhere or should not be under consideration for any publication at the same time. If an article is submitted with more than one journal at the same time, the evaluation and publication processes will be discontinued.
5. *Near East University Journal of Social Sciences* acquires the publishing rights of the accepted articles.
6. The papers sent to *NEU SOSBILDER* must have the approval of the ethics committee for the studies on clinical and experimental issues on people and animals. This confirmation should be specified and documented in the article.
7. The opinions expressed in the published articles belong to their authors. The publication of articles does not mean that the *Near East University or Journal of Social Sciences* defends these views.
8. The journal is published twice a year, in every six (6) months.
9. *Near East University Journal of Social Sciences* uses a double-blind peer review process, in which the names of the referees and authors are kept secret at every stage of the process. The articles are sent to two referees in the area for publication. If one of the referee reports is positive and the other is unfavorable, the article may be sent a third referee or the Editorial Board may make a final decision by examining the referee reports.
10. The articles submitted to the *NEU SOSBILDER* should be organized according to APA 6 standards of writing and citation, as stated in article writing rules.
11. Authors should prepare article file and author information file for submission. Article file does not include author information. Author information will be uploaded as a separate file together with the name of the article. The author information file must also contain ORCID numbers.
12. To be able to submit a letter to the *NEU SOSBILDER*, it is necessary to register to Article Tracking System at dergi.neu.edu.tr and send the articles from here. Information on the identity of the author or the author should not be included. The information of the authors is added by the editor at the publication stage.
13. Articles sent to our journal must comply with the TDK Writing Guide. Corrections can be made by the Editorial Board which will not affect the integrity of the article.
14. The articles that do not meet the publication principles will not be taken into the peer review process.
15. Authors whose articles published in the journal are entitled to a free copy of the issue in which their article appears.
16. Authors with accepted manuscripts will be sent a Copyright form that should be signed by the author and sent back to the Editor.

YAYIN ETİĞİ VE YAYIN GÖREVİNİ KÖTÜYE KULLANMA BEYANI

Bu yayın etiği rehberi, COPE şeffaflık ve en iyi uygulama ilkeleri ve COPE davranış kuralları ile tamamen uyumludur.

Editörlerin sorumlulukları

Yayın kararları

Dergide hangi makalelerin yayınlanacağına karar vermek editörün sorumluluğundadır. Yazarların el yazması metinlerini değerlendiren editör, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, dini inanç, etnik köken, vatandaşlık ya da politik felsefelerinden bağımsız olarak değerlendirecektir. Alınacak karar, makalenin doğruluğu, geçerliliği ve önemi ile derginin kapsamının uygunluğuna dayanacaktır. İftira, telif hakkı ihlali ve intihal ile ilgili mevcut yasal gereklilikler de dikkate alınmalıdır.

Gizlilik

Editör veya herhangi bir editöryal görevli, ilgili yazar, hakemler, potansiyel hakemler, diğer editör danışmanları ve yayıncılardan başka kimseye bir sunum hakkında bilgi bilgi ifşa etmemelidir.

Açıklama ve Çıkar Çatışmaları

Sunulan bir makalede açıklanan yayınlanmamış malzemeler, yazarın açık yazılı izni olmaksızın editörün veya yardımcılarının kendi araştırmalarında kullanılamaz.

Hakemlerin sorumlulukları

Editöryal Kararlarına Katkı

Hakem değerlendirmesi süreci editörün kararlarını vermede editör ve editör kuruluna yardımcı olur. Ayrıca yazının hazırlanmasında yazara da hizmet edebilir.

Çabukluk

Araştırmayı incelemek için yeterli nitelikte olmayan veya bir makalede yazılan ya da derhal gözden geçirmenin imkansız olacağını bilen seçilmiş herhangi bir hakem, editöre bildirmeli ve inceleme sürecinden mazurunu istemelidir.

Gizlilik

İnceleme için alınan tüm yazılar gizli belgeler olarak değerlendirilmelidir. Mahremiyete uyumlu ve editör tarafından izin verilenler dışındaki makale bilgilerini paylaşmamalıdır.

Nesnellik Standartları

Yorumlar nesnel olarak yapılmalıdır. Yazarın kişisel eleştirisi uygun değildir. Hakemler görüşlerini destekleyici argümanlarla ifade etmelidir.

Kaynakların Kabulü

Hakemler, makalede atıfta bulunulan yayınlanmış çalışmanın referans bölümünde

gösterilmediği durumları tespit etmelidir. Diğer yayınlar, türetilmiş gözlem veya değişkenlerin kaynağında olup olmadığını belirtmelidir. Hakemler, editöre, dikkate alınan yazılar ile kişisel bilgileri olan diğer basılı makaleler arasında önemli bir benzerlik veya örtüşme olduğunu bildireceklerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Hakem değerlendirmesi yoluyla elde edilen bilgi veya fikirler gizli tutulmalı ve herhangi bir avantaj için kullanılmamalıdır. Gönderilen bir makalede açıklanan yayınlanmamış materyaller, editörün veya yardımcıların kendi araştırmalarında kullanılamaz. Hakemler, rekabete dayalı, işbirliğine dayalı veya diğer ilişkilerle veya gazetelere bağlı yazar, şirket veya kurumlarla ilişkili çıkar çatışmaları olan makaleleri dikkate almamalıdır.

Yazarların Görevleri

Raporlama Standartları

Yazarlar, yapılan işin doğru bir açıklaması ve önemi hakkında nesnel bir tartışma sunmalıdır. Temel veriler kağıtta doğru şekilde gösterilmelidir. Bir makale, başkalarının işi çoğaltmasına izin vermek için yeterli ayrıntı ve referanslar içermelidir. Hileli veya bilerek yanlış beyanlar etik olmayan davranışlar yaratır ve kabul edilemez. İnceleme ve profesyonel editöryal makaleler de doğru ve nesnel olmalı ve editörlerin görüşleri açıkça belirtilmelidir.

Veri Erişimi ve Saklama

Yazarların, editör incelemesi için bir makale ile bağlantılı olarak ham veriler sunmaları istenebilir ve eğer uygunsa, bu verilere halka açık erişim sağlamaya ve her durumda, bu verilerin yayımlandıktan sonra makul bir süre depolanması için hazırlanmalıdır.

Özgünlük, İntihal ve Kaynakların Kabulü

Yazarlar, çalışmalarının orijinal olmasını sağlamalıdır ve yazarlar başkalarının çalışmalarını ve/veya sözlerini kullanmışlarsa, uygun şekilde atıf yapılmalıdır. Bildirilen çalışmanın niteliğini belirlemede etkili olan yayınlar da belirtilmelidir. İntihal, her türlü etik olmayan yayıncılık davranışını oluşturur ve kabul edilemez.

Çoklu, Yedekli veya Eşzamanlı Yayın

Bir yazar, genellikle aynı araştırmayı birden fazla dergi veya birincil yayın olarak tanımlayan makaleleri yayınlamamalıdır. Aynı makalenin aynı anda birden fazla dergiye sunulması, etik olmayan yayın davranışını beraberinde getirir. Genel olarak, bir yazar, başka bir dergide daha önce yayınlanmış bir el yazması metinlerini sunmamalıdır.

Başka herhangi bir telif hakkı bulunmayan materyal başka bir yerde yayınlanamaz. Ayrıca, dergi tarafından incelenen yazılar telif hakkıyla korunan yayınlara yeniden gönderilmemelidir. Bununla birlikte, bir el yazması metin göndererek, yazar(lar) yayınlanan materyalin haklarını korur. Telif hakkı yazarlarla (CC-BY) kalır, böylece metinlerinin nihai olarak yeniden yayınlanmasına karar verebilirler. Birincil referans ikincil yayında belirtilmelidir.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], diğerlerinin çalışmayı kopyalamasına, dağıtmasına ve iletmesine izin verdiği gibi, işin uyarlanması ve ticari kullanımının sağlanmasıdır.

Kağıtın Yazarlığı

Yazarlık, bildirilen çalışmanın düşünce, tasarım, icra veya yorumuna önemli katkılarda bulunanlarla sınırlı olmalıdır. Tüm katkıda bulunanlar ortak yazar olarak listelenmelidir. Yazar, katkıda bulunan tüm yazarların ve davetsiz misafirlerin yazar listesine dahil edilmesini sağlar.

Araştırma projesinin belirli yönlerinde başkalarının bulunduğu yerlerde, onlar kabul edilmeli veya katkıda bulunanlar olarak listelenmelidir. Tüm ortak yazarlar makalenin son halini görmüş ve onaylamışlardır ve yayın için sunmayı kabul etmişlerdir.

Açıklama ve Çıkar Çatışması

Tüm yazarlar, makalelerinin sonuçlarını veya yorumunu etkileyecek şekilde yorumlanabilecek finansal veya diğer finansal çıkar çatışmalarını açıklayan bir açıklama içermelidir. Proje için tüm mali destek kaynakları açıklanmalıdır. Potansiyel çıkar çatışmaları mümkün olan en erken aşamada açıklanmalıdır. Okuyucular, araştırmayı kimin finanse ettiği ve fon verenlerin araştırmadaki rolü hakkında bilgilendirilmelidir.

Yayınlanan Eserlerde Temel Hatalar

Bir yazar büyük bir yanlışlık veya yayınlanmış çalışmasında yanlışlık tespit ettiğinde, derhal editöre veya yayıncıya bilgi vermek ve kağıtını geri çekmek veya düzeltmek için editörle çalışmak zorundadır. Editör veya yayıncı, önemli bir hata içeren yayınlanmış bir çalışmayı bir üçüncü taraftan öğrenirse, yazar derhal makaleyi geri çekmeli veya düzeltmeli veya nesnel belgenin nesnelliğini editöre kanıtlamalıdır.

Kaynakça

Graf, C., Wager, E., Bowman, A., Fiack, S., Scott-Lichter, D., & Robinson, A. (2007). Best

practice guidelines on publication ethics: a publisher's perspective. *International journal of clinical practice*, 61, 1-26. Retrieved from http://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf.

PUBLICATION ETHICS AND PUBLICATION MALPRACTICE STATEMENT

This guideline for publication ethics is fully consistent with the COPE Principles of Transparency and Best Practice Guidelines and the COPE Code of Conduct.

Editors' responsibilities

Publication decisions

It is the editor's responsibility to decide which of the articles will be published in the journal. The editor, who evaluates the authors' manuscripts, will evaluate them irrespective of their race, gender, sexual orientation, religious belief, ethnic origin, citizenship or political philosophies. The decision to be made will be based on the authenticity, validity and importance of the paper and the appropriateness of the scope of the journal. Existing legal requirements concerning slander, copyright infringement and plagiarism should also be taken into account.

Confidentiality

The editor or any editorial staff should not disclose information about a submission to anyone other than the relevant author, reviewers, potential reviewers, other editorial consultants and publisher. The editors will ensure that the materials reviewed are kept confidential.

Disclosure and conflicts of interest

Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations without the express written permission of the author.

Reviewers' responsibilities

Contribution to editorial decisions

The peer-review process assists the editor and editorial board in making editorial decisions. It can also serve the author in the preparation of the manuscript.

Promptness

Any selected referee who feels unqualified to review the research reported in a manuscript or knows that its prompt review will be impossible should notify the editor and excuse from the review process.

Confidentiality

All manuscripts received for review should be considered as confidential documents. They must comply with confidentiality and do not share article information other than those permitted by the editor.

Standards of objectivity

Reviews should be made objectively. The author's personal critique is not appropriate. Referees must express their views with supporting arguments.

Acknowledgement of sources

Reviewers should identify situations where the relevant published work referred to in the article is not shown in the reference section. Other publications should indicate whether the derived observation or variables are together with their source. Reviewers will report to the editor an important similarity or overlap between the manuscripts considered and other published papers with which they have personal information.

Disclosure and conflict of interest

Information or ideas obtained through peer review should be kept confidential and should not be used for any advantage. Unpublished materials described in a submitted article cannot be used in the editor's or their assistants' own investigations. Reviewers should not consider manuscripts that have conflicts of interest linked to competitive, collaborative, or other relationships or to any of the authors, companies, or institutions affiliated to newspapers.

Authors' duties

Reporting standards

Authors should present an accurate account of the work done and an objective discussion of its significance. The basic data should be shown correctly on the paper. An article should contain enough detail and references to allow others to replicate the job. Fraudulent or knowingly misrepresentations create unethical behaviour and are unacceptable. Review and professional editorial articles should also be accurate and objective and editors' opinion should be clearly stated.

Data access and retention

Authors may be asked to provide raw data in connection with an article for editor review, and, if appropriate, should be prepared to provide public access to such data and in any case, should be prepared for storage of such data for a reasonable period of time after publication.

Originality, plagiarism and acknowledgement of sources

Authors should ensure that their work is original, and if authors have used others' work and/or words, it should be appropriately cited. Publications that are effective in determining the nature of the reported work should also be indicated. Plagiarism constitutes unethical publishing behavior in all forms and is unacceptable.

Multiple, redundant or concurrent publication

An author should not publish articles that generally describe the same research in more than one journal or primary publication. Submission of the same article to more than one journal at the same time brings with it unethical publishing behavior. In general, an author should not present a previously published manuscript for consideration in another journal.

No other copyrighted material may be published elsewhere. In addition, manuscripts reviewed by the journal should not be re-sent to copyright-protected publications. However, by submitting a manuscript, the author(s) retains the rights of the published material. The copyright remains with the authors (CC-BY), thus they can decide about eventual republication of their text. The primary reference must be cited in the secondary publication.

[<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>], which allows others to copy, distribute and transmit the work as well as to adapt the work and to make commercial use of it.

Authorship of the paper

Authorship should be limited to those who make significant contributions to the thought, design, execution or interpretation of the reported work. All contributors should be listed as co-authors. The author ensures that all contributing authors and intruders are included in the list of authors.

Where there are others involved in certain aspects of the research project, they should be accepted or listed as contributors. All co-authors have seen and approved the final version of the paper and have agreed to its submission for publication.

Disclosure and conflicts of interest

All authors should include a statement explaining financial or other financial interest conflicts that may be interpreted to affect the results or interpretation of their articles. All financial support sources for the project should be explained. Potential conflicts of interest should be explained at the earliest possible stage. Readers should be informed about who funded the research and about the role of the fund-givers in the research.

YAZIM KURALLARI

1. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*'ne gönderilen makalelerin yazım ve biçim koşulları bakımından son denetimlerinin yazar tarafından yapıldığı, yazarın makalenin basılmasına onay verdiği kabul edilir. Makale dergi editörlüğüne teslim edildikten sonra baskı düzeltmeleri için yazara geri gönderilmez. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi* yazım ve biçim kurallarına uygun olmayan makaleler hakeme gönderilmez ve basılmaz.
2. Gönderilen metnin tamamı daktilo harfleri ile tek aralıklı, A4 kâğıdın alt ve üstünde 5cm, yanlarda 4 cm boşluk kalacak şekilde yazılmış olmalıdır.
3. Makalelerin 5.000–10.000 kelime uzunlukta olması gerekmektedir. 10.000 kelimedenden fazla olan metinler ancak özel koşullarda kabul edilir.
4. Makale, italik harflerle ve içerden yazılmış yaklaşık 100 kelimedenden oluşan, temel savını ve varılan sonucu betimleyen bir özet ile başlamalıdır. Özete makale içeriğini karakterize eden 6 anahtar sözcük veya deyim eşlik etmelidir.
5. Metin 12 punto büyüklükte Times New Roman yazı tipi ile yazılmalıdır. Makale başlığı ve ana alt başlıklar 14 punto, Times New Roman yazı tipi, bold ve ana metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve metinden ayrı olmalıdır. İkincil alt başlıkların altındaki alt başlıklar 12 punto, Times New Roman, bold ve italik olmalı ve paragrafın ilk cümlesinin başında yer almalı ve bir nokta ile sonlanmalıdır.
6. Bütün çizelge, grafik ve diyagramlara şekil denilmeli ve birbirini izleyen numaralar verilmelidir. Tablolar olanaklar elverdiği ölçüde az sayıda olmalı ve sadece çok gerekli bilgiler içermelidir. Her şekil ve tabloya Arap rakamları ile bir numara verilmeli ve numaradan sonra başlığı yazılmalıdır ve metin içinde atıf yapılmalıdır.
7. Kaynaklara gönderiler dipnot biçiminde olmamalı, ilgili kaynak(lar) metinde ayrıç içine alınarak (yazar soyadı, yayım yılı: -gerekiyorsa- sayfa numarası/ ya da ilgili sayfalar/bölüm) biçiminde gösterilmelidir.
8. Metin içindeki gönderiler ve metne ilişkin ek açıklamalar dipnotlarda gösterilebilir.
9. Metinde gönderi yapılan kaynakların tümü, makalenin en sonuna yerleştirilecek bir kaynakçada yer almalı, gönderi yapılmayan kaynaklar bu listeye konulmamalıdır. Dergi, kitap, derleme, sempozyum adları açık olarak ve italik (ya da koyu renkte) yazılmalıdır.
10. Dergiye gönderilecek makalelerde referans gönderme sistemi APA 6'ya göre uygulanır.

PUBLICATION RULES

1. Authors are responsible for ensuring that their manuscripts conform to the journal style. The editors will not undertake retyping of manuscripts before publication.
2. All parts of the manuscript should be typewritten, single spaced, with margins of 5 cm at the top and bottom, and 4 cm on left and right sides of an A4 / paper.
3. There is no standard length for articles, but 5.000-10.000 words is a useful target. Articles longer than 10.000 words will be accepted only in exceptional cases.
4. The article should begin with an indented and italicized summary (abstract) of around 100 words, which should describe the main arguments and conclusions of the article. Abstract should be accompanied by up to 6 key words or phrases that characterize the content of the article.
5. All material should be 12-point, Times New Roman type. Article title and principal subheads should be 14-point Times New Roman type, bold and set on a line separate from the text. Secondary subheads should be 12-point Times New Roman, bold and set on a line separate from the text. Sub- subheads 12-point Times New Roman type, bold and italic, run-in at the beginning of the paragraph, and followed by a period.
6. All diagrams, charts and graphs should be referred as figures and consecutively numbered. Tables should be kept to a minimum and contain only essential data. Each figure and table must be given an Arabic numeral, followed by a heading, and be referred to in the text.
7. To cite the works, you used in developing your article, use the author-date system. For each work to which you refer, give the author's last (family) name, date of publication of the work cited, a page number(s) if needed.
8. Please use footnotes to elaborate or comment on material in the text.
9. List of references (the bibliography) that follows the endnotes should be given in alphabetical order. Only works actually cited in the text should be included in the references.
10. All manuscripts should be sent in the format of APA 6.